

891.99

G-40

14626 14630
14627
14628
14629

1938/12/11

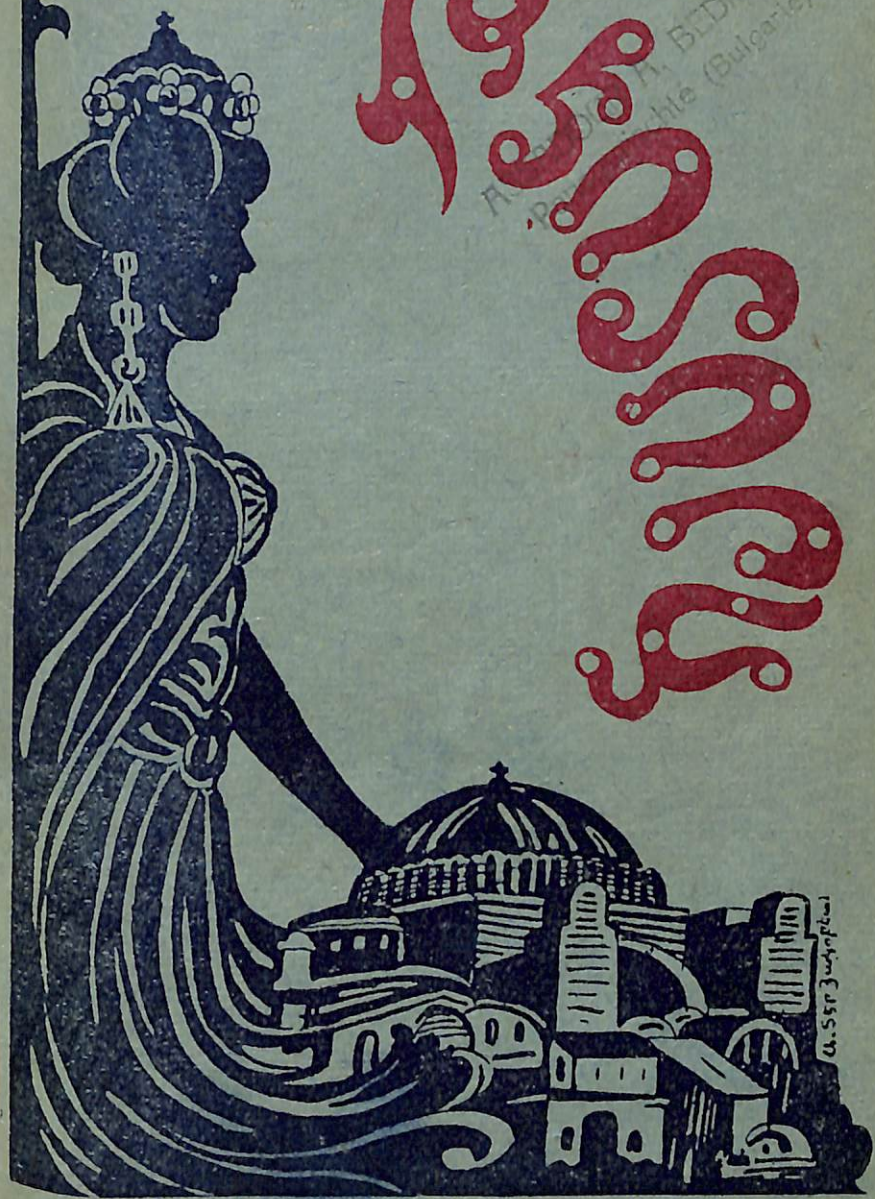
2003

321

110

Հ. ՍԱՐԳՍԻ

Երկրորդ

Ա. ՏԵՐ 3 ԿՈՒՐՈՒՄ

84

Ս - 28

ՎԻՔ. ՍԱՐՏՈՒ

ԹԷՈՏՈՐԱ

Թարգմ.՝ ՊԱՐԳԵՒ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

11434 Տպագ. ՆՈՐ ՕՐ, Ա.ՔԵԳԲ — 1928

PSS-DOUR A. BEDIKIAN
Panglosschë (Bulgarie)

IAN
garie)

զոր
ունով

և եր-
ջեր
անու-

ընթա-
նային
տակի
սու-
ազին
սյուեթ
դէմ-

ար-
կը
բար
բեր-
ողի-
նայ
զա-

պա-

Ա.

ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ

Վարանոտ. Քառիպէն ձգեց զրան վարագոյրը՝ զոր վերցուցած էր եւ կանգ առաւ, անակնկալ զարմացումով լեցուած :

Յուստիանոսի սլալատան մեծ սրահին մէջն էր, եւ երբ ընթ նմանօրինակ չքեղութեան մը ականատես եղած չէր ինքը, որ կուգար պզտիկ Լիւտէքէն (Բարիզի հին անուանը) :

Զորս խոշոր կանանչ մարմարէ սիւներ՝ ոսկիէ շրջանակներով, հզօր եւ աչքառու կերպով կը բարձրանային մինչեւ կամարները : Այս հրաշալի սրահը, ոսկեայ յատակի վրայ՝ ամբողջովին մօզայիքէ շինուած էր : ամէն տեղ ոսկին կը հոսէր պատերուն մէջ ընդելուզուած թանկագին քարերով, փոխն ի փոխ ցոյց տալով Քրիստոսի եւ կայսեր մենագիրները, ծաղիկներ եւ առաքեալներու բարձր դէմքեր :

Պատին մէկ խորշին մէջ կը կանգնէր Ս. Կուսին. արձանը, որուն ոտքին տակ, դարեւանդակի մը վրայ կը տարածուէր հանգստանալու անկողին մը՝ մեծարժէք բարձիկներով, մշտնջենական սառուղապատ երկիրներէ բերուած հազուադէպ մուշտակներով ծածկուած այդ անկողինը կը հանգչէր չորս կիտուածահիւս սիրամարդերու վրայ, որոնց գոհարներէ եւ զուտ ոսկիէ շինուած պոչերը հազարումէկ ցոլբեր կ'արձակէին շուրջընդոյրը :

Ծրանկը, անշարժ կեցած եւ չլմորած, քիչ մը իրպա-

307-59
83034-ստ

զարիսնը ստանալով՝ ինքզինքը մոզու ըտեց։ Իր ետին թոշ-
զած էր նրբանցքները՝ ուր առաջին հարցում փորձէ մը ան-
ցած էր, որ է յետոյ պալատան մեծ արարողապետը իրեն
տուած էր մուտքի նիշ մը։

Իր առջեւ, սրահին ծայրը, երեք որմնածակեր, որոնք
կրնային զոցուիլ բարեկական մետաքսանիւս գորգ-վարա-
դոյրներով, նախուս գեղահարաչ ծաղիկներով եւ մարդոց
պատկերներով։ Այդ որմածակերէն, Քառիպէս տեսաւ կիսոթ-
վին, փառապանծ պարտէզները, Բիւզանդիոնի հպարտու-
թիւնը, ուր արձաններ, աւագաններ, մեծ անօթներ, մութ
կանանց զանդուածին վրայ, թարմ եւ պայծառ կը փայփը-
լէին։ յետոյ, տակաւին, քիչ մը անդին, եկեղեցիներու
զմբէթները, պալատներու պրոնդեայ տանիքները, եւ աւե-
լի հեռո՛ւն, յունական խաչով պանծացող Այա Սօֆիայի ըս-
պիտակ սիւլոէթը։

Յորանկին ձախ կողմը, ոսկեղած երկաթեայ վանդակ-
ներով դուռ մը՝ որ մուտք կուտար կայսեր ներկայանալու-
ստոր զիմացը, փղոսկրէ, երկնոսէ, արծաթէ բոնուած,
նմանապէս ոսկեղած վանդակներով պաշտպանուած, ուրիշ
դուռ մը, ուրկէ կ'առաջնորդուէր օգոստափառ կայսրու-
հին՝ Թէոֆաթի յալ կարած ինները։

Բարիզցին, Սէնի եղկանումներուն մէջ չխնուած իր
Բարիզ քաղաքը թողնելէ առաջ՝ ալէկ մը իմացած էր այս-
կնոջ համբաւը, որ կայսերական պսակով իր ճակատը գե-
ղազարդելով հանդերձ, երբեք չէր մոռցած իր անցեալը։

Ո՛ր տեղէն էր նէ։ Ո՞վ էր այդ կիները, որ գահոյից
առնուելին ինքն իր կիւնը էր, եւ թէ իր ծնունդը կայսե-
րական ծիրանին սահմանուած չէր։

Ծնած էր կրկնօր մը ստուերին մէջ, իրօտօմի գազան-
ներու պարզ պաշտպանէ մը։ Տառնչոյս տարիկանին, իռ-
դերու կը մտանակցէր, ձի կը նստէր եւ նարնջախաղի աճ-
պարարութիւն կ'ընէր։ Յետոյ սկսան իր առաջին արկած-
ները եւ իրարու ետեւէ ուրիշներ, մինչեւ իր հանդիպումը
Յուստիանոսի, որ անոր գեղեցիկութիւնէն եւ մտայնութե-
նէն ընկճուած, չվարահեցաւ իր անկողինը առնել եւ աւե-

վի յետոյ կայսրերու ո'կեղէն գահոյից վրայ բազմեցնել։

Քառիպէս, ֆրանկներու թագաւոր, Քլոփիսի որդի՝
Շիրադպէրի կողմէ պատգամաւոր զրկուած առ Յուստիանոս,
այն ամէնը զիտէր. բայց կ'աճապարէր տեսնել այդ կինը,
որուն գեղանիութեան համբաւը մինչեւ իրեն հասած էր եւ
որուն առասպելական հարստութիւնը կը հաւասարէր այն
ցեխին խորութեան՝ ուր ծնած էր նէ։

Երիտասարդ պատգամաւորին հոն ներկայութիւնը աչ-
քի զարկած էր։ Իր անծանօթ դէմքը, իր հագուստները
պարիկներու, աստիճանաւորներու, եւ աշխարհի ծայրե-
սէն եկած խնդրարկու վաճառականներու եւ պալատական-
ներու բազմութեան մէջ մեծ տպաւորութիւն ձգած էին։
Անոնք, որ ամէն օր կուգային լրտեսել կայսրուհին, երբ
եկեղեցիէն դուրս կ'ելլէր, այն յոյսով թէ անկից խօսք մը
կամ տկնարկ մը պիտի խլէին։

Էօֆաթրաս, ներքինիներու պետը, ձեռքը բռնած ոս-
կեղէն գաւազանիկ մը, մոտեցաւ անոր։

— Ո՛ւր կ'երթաս. երիտասա՛րդ։ Ի՞նչ կ'ուզես։

Քառիպէս ողջունեց։ Յետոյ, իրեն իզած՝ հարցումին
պատասխանելէ առաջ, իր կարգին, ինքն ալ հարցուց։

— Հոս չէ՞, որ կայսրուհին ունկնդրութիւն կուտայ,
տէ՛ր։

Իր պատօնին բնոյթովը՝ կասկածոտ, ներքինիներու
պետը հարցուց։

— Մուտքի տոմս ունի՞ք։

— Այո՛, պատասխանեց բարիզցին, պալատան մեծ ա-
րարողապետը տեսաւ ի՞ր թագաւորի նամակը, եւ կարգա-
լով ինծի յանձնեց սա մօից նիշը։

Էօֆաթրաս առնելով տոմսը՝ ձեռքին մէջ պահեց։ Չի-
ւակերպութիւնները կատարուած ըլլալով՝ բարիզցին իրա-
ւունք ունէր մնալու ուր որ էր, եւ սպասելու ուրիշներու
հետ, կայսրուհիին գալտեան։

Իրեն նմաններուն պէս, ներքինիներուն պետը շատա-
խօս եւ հետաքրքիր էր, եւ ինչպէս ըսինք, կասկածոտ ալ։
Իրեն համար, բոլոր նորեկները կասկածելի էին, չէ թէ կը

վախնար կեսարին կամ Օգոստոսին կեսարին համար
ո՛չ, անոնց պաշտպանութիւնը ներքիններուն և բարբա-
րոս պահակազինուորներուն գործն էր. այլ կը վախնար
իւր այս պաշտօնին համար. ուրիշ կեսար մը հաւանակա-
նարար զինքը, այսքան լաւ պաշտօնի մէջ չպիտի պահէր
և այս բանը զինք ուշադիր և ցանկացող կը դարձնէր,
զիտնալու համար թէ՛ այս օտարականը ի՞նչ կ'ուզէր:

— Լա՛ւ, կատարեալ է, ըսաւ, իր գօտիին կապ-
ուած քսակի մը մէջ նետելով մտից նիւշը. իր կայսե-
րական սրբազնութիւնը սա՛ պահուս Տիրոջը մատուո՞րն
մէջ աղօթքի կեցած է. հոս պէ՛տք է սպասել. Ո՞ր երկրա-
ցի ես:

— Ֆրանկ եմ, պատասխանեց օտարականը:

— Ո՞ր քաղաքէն:

— Լիւթէքէն:

— Բարիզցիներուն քաղաքէն, իւր հաւատուրաց Յու-
լիանոս կայսրը երկար ճամբորդութիւն մ'ըրաւ:

— Նոյն այդ քաղաքը:

— Եւ ի՞նչ բանի համար Պոլիս եկած ես:

— Իմ թագաւորիս կողմէ մասնաւոր պաշտօնով մը
Նորին Փառապանծ կայսեր մօտ. Բայց, նախ փափաքեցա՞յ
ողջունել կայսրունին:

— Լա՛ւ: Անշուշտ երբ պարապ ձեռքով չես դար, կը
յուսամ: Օգոստոսիառը շատ կը սիրէ նուէրները, մանա-
ւանդ թանկագինները:

— Ձեռքերս պարապ չեմ դար: Ըսէ ինծի, ո՛վ դու՝ որ
զիւ կ'ընդունիս, թէ նուէրներուն ընտրութեան մէջ աղէկ
ներշնչուած եմ: Կոլուս կիները, թերեւս կ'անպիտանա,
համբաււոր են իրենց մաղերուն գեղեցկութեան համար,
եւ խարտեալ գոյնը նորաձեւութիւն ըլլալով՝ կայսրունիին
կը բերեմ քանի մը արուեստագիտական թանկագին ա-
ռարկաներու հետ՝ մաղի հիւսակներու բեռ մը. յարզի գոյն-
խարտեալէն մինչեւ պղնձեայ շառագոյնը:

Էօֆաթրաս գլուխը երերցուց, իբր օտարութիւն:

— Այդ նուէրը իւր հաճելի պիտի ըլլայ. մեր աստ-

ուածային տիրունին արդուդարդի իրեղէններով շատ կը
գրադուի:

— Սակայն, յարեց երիտօտարդ ֆրանկը ժպիտով մը,
նէ պիտի կրնար դիւրութեամբ մէկդի նետել զանոնք.
քանի որ, ինչպէս կ'երեւի, հրաշալի գեղունի մըն է:

— Այո՛, շատ գեղանի: Պէ՛տք է որ այդպէս ըլլայ:

— Այդպէս կ'ըսուի մեր երկիրը. ներեցէք, եթէ ան-
քաղաքավարութիւն մը կ'ընեմ. օտարական եմ եւ պէտք
ունիմ լուսաբանուելու. մեր հայրենիքին սէջ կը խօսուի
թէ, իր դեղեցկութիւնն է, որ զինք հասցուցած է այդ
բարձրութեան, թէ ոչ կայսերական ծիրանիներու վայել
ծնունդ մը ունեցած չէ:

Էօֆաթրաս երկար ակնարկ մը նետեց երիտասարդին
վրայ, հարցութիւնով ակնարկ մը, որ պահ մը լռել տուաւ
իրեն. սակայն իր ժողայամիտ եւ հետաքրքիր նկարագիրը
յաղթական ելլելով եւ իր քննութիւնն ալ՝ ապահովիչ,
պատասխանեց.

— ձի՛շդ է:

— Ուրեմն, ինչպէս որ ինծի հաւաստեցին, նէ իբօտ-
րօմի արջերու պահապանի մը աղջիկն է:

— ձի՛շդ է, մայրն ալ միեւնոյն տեսակէ հասարակ
ծնունդ մը: Տասնըչորս տարեկանին կրկէսի խաղերուն կը
մասնակցէր. ես տեսած եմ զինքը, խեղ ձիու մը վրայ նըս-
տած՝ նարինջի խաղեր կը կատարէր: Բայց ասոնք անցեալին
կը վերաբերին, որոնց վրայէն պէտք է լռութեամբ անց-
նիլ:

— Պէ՛տք է որ այս խօսքերը քեզմէ իմանամ, ո՛վ աղ-
նուական հիւրընկալ, որպէսզի կարենամ հաւատալ: Այսպէս,
այն մեծ կայսրը իրեն կին առած է լարախաղաց մը:

— Խաղաղութիւն քեզ, երիտասարդ: Դուք, ֆրանկ-
ներդ, շատ ճկուն լեզու մ'ունիք: Բեզի խրատ մը կուտամ՝
որուն պէ՛տք է հետեւիս: Կայսրունիին համար յարգանք.
տիրունի կամ օգոստոսունի. կայսեր համար՝ տէր կամ լա-
րախաղաց: Ինծի՛ համար:

— Ատիկա քեզի հարցնել կ'ուզէի, յարեց ֆրանկը:

— «Մեծաշուք», իմ պաշտօնս այդպէս կը պահանջէ: Իր սենեակի պահապաններուն պետն եմ:

Այդ պահուն խուժը մը պալատականներ սրահ մտան, ելլելով եկեղեցիէն, ուր երգեհոնները կը սկսէին երգել: Էօֆաթրաս դիմաւորեց զանոնք՝ ողջունելով. եւ իր զաւազանիկին ծայրովը կարգի դնելով, կայսրուհիին աղատ անցք մը թողելու համար:

Ֆրանկը կը դիտէր այս պատրաստութիւնները զարմացումով. ինք վարժուած էր աւելի պարզութեան:

Սրահ մտնող Պատրիկներուն մէջ, մեծ եւ զօրեղ մարդ մը, կարծր եւ կամակոր դէմքով, քովընտի կը կենար, մեկուսացած: Իր շուրջիները կը զգուշանային անոր մօտենալու: Քառիպէս յարմար առիթը գտաւ Էօֆաթրասի հարցընելու.

— Ո՞վ է այս մարդը:

Էօֆաթրաս ցոյց արուած մարդուն վրայ ակնարկ մը նետելով.

— Ատիկա՛, ըսաւ արհամարհոտ զթութեան շեշտով մը, Պելիզարիոսն է:

Յետոյ անցաւ:

Պելիզարիոս, ամէնէն հեռու կեցող այդ մարդը՝ զոր չճանչնալ կը կեղծէին, Գոթացոց եւ Վանտալներու յաղթական զօրապետն էր, այն՝ որուն վրայ կայսրը մեծ յոյս ունէր եւ որ սակայն Թէոտորայի կամքով, մէկդի նետուած էր որովհետեւ այնքան պատերազմներու յաղթականը ներքա անհաճոյ թուած էր:

— Այո՛, երիտասարդ օտարական Քառիպէսի ետեւէն ցած ձայն մ'ըսաւ, այդ անշքացած մարդը Պելիզարիոսն է. թող ատիկա քեզի դաս մ'ըլլայ:

Քառիպէս ետին դարձաւ: Մարդ մը կեցած էր եւ քովը սպասաւոր մը՝ վերարկուն բռնած, Պարսիկ սատրապ մըն էր:

— Ո՞վ ես դուն, հարցուց Քառիպէս:

— Իմ անունս Օրիթէս է: Քեզի պէս հեռուէն կուգամ

հաւայտ մը կը մեկնիմ: Եկած եմ օգոստոսիէն թոյլտուութիւն խնդրելու, մեկնելու համար:

Քառիպէս ալ, իր կարգին, ինքզինքը ներկայացուց:

— Այդ մարդը, շարունակեց Օրիթէս, քաղաքաւոր մատին ծայրովը ցոյց տալով Պելիզարիոսը, շնորհագուրդ է: Եթէ ժամանակ մը հոս մնաս, պիտի հասկնաս թէ ինչո՞ւ սակայն եթէ խոհեմ եւ իմաստուն ես, զոյ՛շ պիտի մնաս մեկնաբանութիւններէ, որովհետեւ Յուստիանոսի դահիճները անուշիօրէն գիտեն տանջել մահապարտները: Իմացա՞ որ ընծաներ բեյած ես եղեր օգոստոսիին, անյապ՝ անյգուհի մը նման: Պելիզարիոսի կնոջն է, որ պիտի յանձնես, քանի որ ան է պալատան վերակացուին:

— Ինչպէ՞ս կը կոչուի:

— Անթոնին: Իբօտրօմի մէջ, կայսրուհիին հին մէկ ընկերուհին է. թովչուհի մը եւ կառապանի մը աղջիկը: Այսօր պատրիկուհի մըն է: Ահաւասիկ կուգայ կոր:

Օգոստոսիին մահաւոր յարկաբաժիններուն զուրը քացուեցաւ եւ կին մը երեւցաւ սեմին վրայ: Անմիջապէս, իւր կատաղի հովի մը աղղեցութեան տակ, բոլոր դուռները, բոլոր ողնայարները ծռեցան:

Միայն, Պելիզարիոս անչարժ մնաց իր խորխոտ կեցած քին մէջ: Անթոնին կանչեց.

— Էօֆա՛թրաս:

Ներքիններուն պետը փութաց:

— Օգոստափառուհին միշտ սուրբ պատկերներուն առջեւն է, հարցուց Անթոնին:

— Մն'չո՛ւ, Պաարիկո՛ւհի. բայց արարողութիւնը լմնաւոր վրայ է:

Այդ միջոցին, Էօֆաթրաս զգաց, որ մէկը կամացուկ մը փէշը կը քաշէր Նտին դարձաւ. Քառիպէսն էր:

— Շնորհ, զիս ներկայացուր:

Էօֆաթրաս ունէ գոռաբութիւն ցոյց չտուաւ, որովհետեւ ֆրանկը՝ Անթոնինին էր որ պիտի մատուցանէր կայսրուհիին տրուելիք ընծաները. շատ բնական երեւցաւ իրեն այս բանը, եւ գետնամած, խօսքը ուղղեց վերակա-

ցուհիին.

— Թոյլ տո՛ւր, Պատրիկուհի՛, որ այս երիտասարդ բարբարոսը խոնարհի ոտքերուդ:

Միեւնոյն ատեն, առաջ քշեց Քառիպէոնը, կէս չոքած, անոր առջեւ:

Բայց Անթոնին աւելի լայն տնդեկութիւններ ուզեց:

— Ո՞վ է:

— Լիւթէքէն եկած բարիզցի մը, աստուածային կայսրուհիին նուիրելու համար խարտեաչ եւ հրաշալի մազերու խուրձեր:

Քառիպէո հասկեցաւ, որ իր կողմէն կը քաշէր:

— Ամէնէն գեղեցիկներուն մէջէն, քանի մը հիւսակներ ալ պիտի գտնէ ձեզի համար, միակ գեղեցիկութիւնը, որ կրնայ կայսերական Աստղիկին դրացնութեանը դիմազերաւել:

Անթոնին գեղանի էր, գիտէր եւ կը ցանկար որ իրեն ըսուի առիկա:

— Ուրախութեամբ կ'ընդունիմ զանոնք, ըսաւ նէ:

Դառնալով Էօֆաթրասին.

— Կայսրուհին պիտի ընդունի այս երիտասարդ օտար սկանը, ես եմ որ զինքը պիտի ներկայացնեմ ձեռքովդի: Յետոյ, աւելի ցած, ներքիններու պատին ըսաւ.

— Ստուգիւ շատ լա՛ւ է այս երիտասարդ կոլուան:

Էօֆաթրաս աւելի՛ բարձրացուց անոր արժէքը.

— Այնպէս չէ՞ Պատրիկուհի, աչք մը սիրոյ բոց մը, թիկնեղ մը... եւ սրունքը, ի՜նչ գեղեցիկ:

— Այո, շատ աղէկ: Այս բարբարոսները քաջաոգջ են. բան մը, որ կը սպեօի հոովմայեցուց քով:

Անթոնին անցաւ, մինչեւ պարտէզներու վրայ բացաւ որմնածակերու առջեւ, հազիւ պատասխանելով ողջոյններուն եւ չտեսնել ձեւացնելով իր ամուսինը՝ Պելիզարիոսը, որ բազուկները խաչաձեւած կուրծքին վրայ, կը դիտէր իր անարժան կիներ, չրթներուն վրայ արհամարհանքի ծալքով մը:

Էօֆաթրաս, այս բարեացակամ ընդունելութեան առ-

ջեւ, կը՛նապատեց իր քաղցրախօսութիւնները երիտասարդ օտարականին համար:

— Ա՛հ, ստուգիւ, թոյլ տուր որ յարգամեծարեմ ըզքեզ. արդէն իսկ վերակացուհիին շնորհներուն արժանացար: Այո՛, այո՛, կը ճանչնամ զայն, կը ճանչնամ մանաւանդ իր սիրտը: Քեզի անկ է ուրեմն, երիտասարդ, իր գեղեցիկ ճակտէն քաղել այնքան սիրոյ մրտենիներ, որքան իր ամուսինը՝ Պելիզարիոս ունի. դժիններ, գլխուն վրայ:

Այդ վայրկեանին, երկհոնները աւելի՛ ուժով սկսան նուազել. խուճապըն, պալատականները կարգի մտան եւ պարտէզներէն թափօրը՝ որ Օգոստոսուհին կ'առաջնորդէր իր յարկարաժինները, սկսաւ իր մեծափառ անցքը:

Երկու նուպիացի կիներէ պաշտպանուած, իր շրջագիստին ծանրութիւնը այնքան կը ճնշէր ուսերուն վրայ, թէ ոտորա յառաջացաւ խոնարհած դուխներու մէջէն:

Վեհափառօրէն գեղանի էր Մեծ, հասակազուլ, ալեծածան քալուածքով, հրապուրիչ, հագած էր ծիրանեգոյն շրջագիստ մը, ոսկի ժապաւէններով, մետաքսահիւս. այդ շրջագիստին վրայէն ալ, ներդաշնակօրէն ընդելուզուած, ամէնէն թանկարկին քարերով, ոսկիթել կապոյտ պատմուճան մը, որ ծալալուէ կ'իջնէր մինչեւ կապոյտ կօշիկները՝ մարգարտայեռ զոյգ մը սւետակներով զարդարուն: Մազերուն վրայ դրուած թեթեւ թաղէ մը վար կը կախուէին շարք շարք մարդրիաներ՝ իւրաքանչիւրը հարստութեան մը համարժէք:

Այս ամէնքը աղէկ էին, սակայն նուա՛ղ չքեղ, քան զանոնք կրող կիներ: Գեղեցիկութեան երազ մըն էր, չրեթէ գերմարդկային երեւոյթ մը, որուն կապոյտ ակնարկը, Վոսիօրի ջուրին կամ երկնքի պէս վճիռ, կը փայլէր խոսքած եւ զրգանոյշ բացով մը, այնպէս որ զայն տեսնողը անմիջապէս պիտի կռահէր այդ բոցին զօրութիւնը, եւ ինքն իր մէջ պիտի գարմանար, եթէ նէ եղած չըլլար կայսրուհի կամ տիրուհի:

Կը քալէր յամրօրէն, վեհափառութեամբ եւ հրապուրանքով վեղուն, մատանիներու ծանրութեան տակ ճըն-

շուած երկու նուրբ ձեռքերը՝ նուպիացի կիներուն մերկ ուսերուն վրայ նետած։ Հիացողական մրմունջ մը վեր կը բարձրանար իր անցքի պահուն։

— Փա՛ռք Օդոստոսուհիին։

— Երկա՛ր կեանք՝ աշխարհի հրաշալիքին։

— Ողջո՛յն մէկ հատիկին։

Չլսելու զարնելով՝ Թէոտորա շարունակեց իր ճամաւն եւ գնաց երկնցաւ հանգստեան անկողինն՝ վրայ, Ս. Կուսին արձանին տակ։ Անթոնին իր մօտիկն էր. արծաթեայ ողորկ հայելի մը տուաւ, որուն մէջ Թէոտորա ակնորկ մը նետեց։

Օրիթէս, սատրափը, որ Քառիպէսի հետ խօսած էր, յառաջացաւ դէպի անկողինը. ծնրադրեց, սպասելով։

Թէոտորա, բաւական երկար զայն այդ վիճակին մէջ թողուց։ Յետոյ, հայելին մէկդի դնելով՝ զայն նոյն պահուն նշմարել կեղծեց։

— Ա՛հ, դո՛ւն ես, Օրիթէս։

— Պոխօը ձգելէ առաջ, ըսաւ, կուգամ ողջունել արեւը՝ որ իրեն կուտայ լոյսը եւ կեանքը, ո՛վ դու, աստուածային։

— Կր մեկնի՞ս, սատրափ.

— Այս գիշեր իսկ, Օդոստոսուհի, Ու ես, քու խոնարհ ծառադ, կը խնդրեմ որ ընդունիս, մնաք բարովի առթիւ, իմ երկրիս այս գոհարները, աւա՛ղ, չափ անարժան քեզի համար։

— Բարի եկողներ թող ըլլան։

Երկու պարսիկ գերիներ՝ բերին ծանր անտուկ մը եւ անկողնոյն մօտիկը դրին. երկու նուպիացի գերուհիները բացին կտիարիչը, բայց Թէոտորա, եւ ոչ իսկ ակնարկ մը նետեց անոնց վրայ։ Մռելով դէպի սատրապը, խայթիչ շեշտով մ'ըսաւ.

— Այդ գոհարներուն փոխարէն, կ'ուզեմ խորհուրդ մը տալ քու տիրոջէ։ Ինծի անանկ կուգայ, որ կը խնդայ վրաս ու կը ծաղրէ զիս։ Լռէ՛ դուն... Կը զարմանայ եղբորոք Յուստիանոս, ամէն բանի մէջ, ինծի խորհուրդ կը հարցընէ։ Պիտի ըսի՞ս պարսիկ արքային, որ զինքը կը խրա-

տեմ ժողովուրդ բոլոր իր կիները — թիւով երեք հազար — եւ անոնց խորհուրդ հարցնելու մեզի դէմ պատրաստելու վրայ եղող պատերազմի մը պատեհականութեան վրայ։ Մի՛ բողոքեր, լաւ տեղեկացած եմ...։ Այդ կիներուն մէջ եթէ գտնուի մի՛ն, որ զինքը տարհամոզէ ետ կենալու այդ արկածախնդրութենէն, թող վոնտէ միւսները եւ միայն աւտիկա պահէ. Նէ խնայել պիտի տայ անոր կսկծալի դառնութիւններ։ Երթաս բարեաւ սատրապ եւ ողջոյններս ձեր արքայից արքային։

Օրիթէս ոտքի ելաւ. վեր տին խոնարհութիւն ըրաւ, բայց աչքերուն մէջ գէշ հուրով մը։ Պալատականները ոտքի կեցան անցնելու միջոցին։

Էօֆաթրաս, որուն քանի մը խօսք ըսած էր Պելիզարիոս, ձեռնալ Թէոտորայի ականջին.

— Պատրիկն Պելիզարիոս կը հայցէ...։

Օդոստոսուհին զայն ընդմիջեց բրտօրէն.

— Թո՛ղ սպասէ։

Նշան ըրաւ պատրիկի մը՝ որ մօտեցաւ իրեն, ծնրադիր։ Մէնտիւսն էր, որ Թէոտորայի շնորհիւ անուանուած էր Իլլիրիոյ կառավարի։

Մարդը, թոթովելով, այնքան յուզումը մեծ էր, կըրցաւ հագիւ իր շնորհակալիքը յայտնել։

— Երջանիկ եղի՛ր, Մէնտիւս, ըսաւ անոր Թէոտորա, երկնցնելով իր ձեռքը պագնել տալու համար. հաւատարիմ եղիր, եւ յիշէ՛, թէ ի՛նչ կը պարտիս ինծի։

Յետոյ գառնալով Էօֆաթրասի, որ անկողնոյն քովը անշարժ կը մնար ոսկեայ գաւազանիկը ձեռքն մէջ։

— Այսօրուան համար բաւական է, Էօֆաթրա՛ս. Պելիզարիոսէն դատ եւ ոչ մէկը պիտի ընդունիմ։

Սակայն, Անթոնին տեսած էր Քառիպէսը։ Մռելով աշխուժօրէն դէպի կայսրուհին.

— Թոյլ տուր ինծի խնդրելու, ո՛վ տիրուհի, ակնարկ մը միայն երկրաստորդ օտարականի մը համար։

— Ո՞ւր է։

— Ոտքերուդ տակը, եթէ բարեհաճիս։

Քառիպէս հասկցաւ որ իր ժամը հասած էր. յառաջա-

ցաւ մէկ ծունկը գետին դրած:

Սովորութեան համաձայն, Թէոտորա շարունակեց իր խօսքը Անթոնինի ուղղելով.

— Ի՞նչ կ'ուզէ:

— Կ'աղաչէ որ ընդունիք իր երկրին զանազան առաքւածները, իր անձնուիրութեան ի յարգանս: Բարիդէն կուգայ. ֆրանկ մըն է:

Նուէր բառը իր սովորական աղբեցութիւնը ըրած էր կայսրուհիին վրայ:

— Պրանկները, ըսաւ նէ, պիտի ըլլան միշտ իմ պաշտելի եւ բարի հիւրերս. նստէ՛, օտարական, Այժմ ո՞վ է քու թագաւորդ:

— Շիրաքպէր՝ Քլովիսի որդին: Ինքն է որ այս նշանները քեզի կը շրջէ, քու խոնարհ ծառայիդ միջոցաւ. իր քեռորդին եմ:

— Ա՛հ, ուրեմն արքայական արիւն կը կրես: Լաւ, լաւ ինձի. բարեպաշտունի Գլոթիլտ տակաւին կ'ապրի՞:

— Այո՛, Օգոստոսունհի:

— Եւ երիտասարդ թագունհի՞ն. Ի՞նչ էր անունը:

— Իւլլրոկոթ:

Այսպէս շատախօսելով՝ Թէոտորա քաղաքական ուղեգրի մը կը հետեւէր, որուն գլխաւոր պատճառն էր Պելլի-դարիոսի համբերութիւնը հատցնել եւ զայն ստորնացնել: Երբ հասկցաւ որ իր նպատակին հասած էր, իր մօտ կանչեց Նիկէփորոսը, օտարականները, պատգամաւորները, ճամբորդները եւ վաճառականները ընդունելու պաշտօն սենցող պատրիկ մը:

— Նիկէփորո՛ս, ըսաւ, մեր հիւրը քու խնամքներուդ կը յանձնեմ. իմ կողմէս՝ զայն առաջնորդէ կայսեր մօտ. քաղաքին մէջ պտտցուր. եւ տար պալատ՝ ուր պիտի բնակի մեզի մօտիկ: Այժմ, ազատ թողէք զիս:

Երկնցաւ անկողնին վրայ: Պալատականները, իրենց օղջոյններէն ետք՝ հեռացան. եւ ապա ներքինիները գոցեցին բաբելական բարձր դրան վարագոյրները, մեծ սրահին մէջ մինակ թողլով Թէոտորան եւ Անթոնինը:

F.

ԵՐԿՈՒ ԿԻՆԵՐ

Վարագոյրները գոցուելէ յետոյ՝ Անթոնին կամացուկ մը զնաց եւ զանոնք քշիկ մը բացաւ, տեսնելու համար Թէանգաղտնապահ ականջ մը չէր պահուած այդ շքեղ ծալքերուն մէջ:

Վստահ՝ վերադարձաւ կայսրուհիին քով, որ ակնարկով մը զայն հարցուփորձելէ վերջ՝ ըսաւ ժպտելով.

— Մինակ ենք. նստէ՛, որ խօսինք.

Անթոնին զոյգ մը բարձեր առաւ, անկողնին քով՝ գետինը դրաւ եւ նստեցաւ. այսպէսով Թէոտորա անոր վրայ կ'իշխէր: Մեղմօրէն իր ձեռքը անոր գլխին դրաւ:

Այդ երկու կիներուն միջեւ, ծագումով միեւնոյն եւ մին միւսով բարձրացած պատուոյ եւ հարստութեան կատաւորին, դոյութիւն ունէր հաճոյակատարութեան, դաւադրութեան եւ իրերանման բնազդներու կապակցութիւն մը, ինչպէս մէկին՝ նոյնպէս եւ միւսին քով, այնպէս որ, անոնք կը նմանէին միեւնոյն ծառէն երկու պտուղներու:

— Ամուսինդ հո՞ն է, շարունակեց կայսրուհին: Եւ կ'ուզեմ անոր խօսիլ: Կայսրը ինձի պէս կը խորհի, որ դասը բաւական է եւ ժամանակը եկած է անոր ներելու:

— Գիտես, որ, Օգոստոսունհի, ոչ ոք ինձմէ տելի բուռն կերպով խնդրած է իր ներսւմը. բայց քու հաւատարիմ աղախնոյդ սիրոյն համար, կ'ուզէիր որ ինքն իսկ ինձի ներէ, եւ երեք ամիսէ ի վեր ակնարկ մ'անգամ չնետեց ինձի:

— Կը հասկնամ, ըսաւ Թէոտորա, խնդալով: Մեր մէջ ստուգիւ, այս Թէոտորաին հետ, շատ վտանգի ենթարկուած ես:

Անթոնին գլուխը խոնարհեց, ինքն եւս խնդալով:

— Բայց, շարունակեց կայսրուհին, իմ խոստումս չեմ ուրանար. նախ ձեր հաշտութիւնը, աւա իր ներումը սակայն, եթէ զժբաղդարար յամառի՜...:

— Չպիտի ընէ այդ բանը, տիրուհիս. զայն պիտի գտնես ձկուն եւ քաղցր՝ տղու մը պէս:

— Զքեզ բռնե՛ց սակայն:

— Լաւ: Իր աչքերը ունին վաթսուս տարի՝ զիս յանցաւոր տեսնելու համար. սակայն իր սիրտը քսան տարուէ, զիս անմեղ կարծելու համար:

— Սէրէն աւելի բան մըն է այդ. եւ չպիտի կրնայ ընդունիլ այդքան տկարութիւն իր կողմանէ, առանց ունէ թովչութեան՝ քու կողմանէ:

Անթոնին արագ ակնարկ մը նետեց իր տիրուհիին վերայ, բայց Թէոտորայի խրոխտ աչքին տակ, գլուխը ծոցի եւ մրմնջեց.

— Ատանկ բան մը կայ:

— Թովչութիւն:

— Այո՛, եթէ կ'ուզես հասկնալ:

— Ո՛հ, այո՛, խօսէ, կ'ուզեմ:

Ու հետաքրքիր, ուշադիր, Թէոտորա ծոցաւ զէպի վերակացունին.

— Կը յիշե՞ս այն պառաւ եղիպտուհին, որմեզի հետ էր Աղեքսանդրիա, Աղիթիասի կրկէսին մէջ:

— Թամիրիսը:

— Թամիրիսը, այո՛, որ կը գուշակէր ապագան, մազին, հայելիին եւ մանաւանդ ձեռքի փոթերուն մէջ:

— Կը յիշեմ, այո՛. ինծի համար գուշակեց ամենամեծ բաղդ:

— Կը տեսնես, որ չարաշահութիւն չըներ. Գիշերը, Թամարիս կ'երթար քաղելու մոզական բոյսեր. յետոյ, իրեն ծանօթ բաղադրիչ նիւթերով՝ կը չինէր սպեղանիներ:

օծանակներ, չպարներ, որոնցմով կը ներկէինք մեր ատերը, տեսակ-տեսակ փոշիներ եւ հեղուկներ՝ հիւանդութիւններու եւ արկածներու դէմ:

— Այո՛, այո, թովչութիւն կ'ընէր նաեւ, խաղի մէջ շահեցնելու եւ կամ հարուստ եւ առատածնոն սիրահարի մը ծանօթացնելու մասին, ընդմիջեց Թէոտորա:

— Սակայն, մասնաւորապէս, շարունակեց Անթոնին, հաւանութեան նշանէ մը յետոյ, զիտէ բաղադրել հեղուկ մը, արթնցնելու համար սէրը, ամէնէն անարբեր սիրտին մէջ, զայն վերակինդանացնելու իր նուաղումներուն մէջ, եւ քանակութիւնը քիչ մը շտցնելով, մղել մինչեւ խելացնորութիւն:

— Ու այդ հեղուկը... ըսաւ Թէոտորա, ակնարկով մը պատելով Անթոնինը:

— Գողցա՛յ անկից, պէտք է ըսեմ քեզի, որովհետեւ այն ատեն բաւականաչափ հարուստ չէի զայն գնելու. այդ հեղուկն էր, որ մեր առաջին հանդիպումին՝ խմցուցի Պելիզարիոսին՝ որ սիրահարս եղաւ, յետոյ ամուսնիս, ապա գերիս: Բայց, ժամանակին հետ, այդ հեղուկը իր յատկութիւնը կը կորսնցնէ եւ ի վերջոյ բոլորովին կը չիջանի: Մեր մէջ առաջ եկած անհամաձայնութիւնը անոր հետեւանքն է, աւա՛ղ, շատ ստոյգ, եւ ի զո՛ւր ամէն տեղ փնտռեցի Թամարիսը:

— Զայն գտա՞ր:

— Այո՛:

— Ո՛ւր:

— Հոս, իբրտրոմ Ռավէննաէն եկած գաղանաղուսպնեքու խումբի մը մէջ, որ պիտի սկսի խաղերու:

— Ու դու ի՞նքզ զացիր իր քով:

— Ատանկ բաներ ոչ ոքի կարելի է վստահիլ:

— Ուրեմն, զքեզ ճանչցա՞ւ:

— Ո՛հ, եգիպտուհին բնաւ չքաշուեցաւ ինձմէ. ես կրկէսին մէջ շատ մեծ կարեւորութիւն չունէի. բայց դուն Օդոստոսուհի, զքեզ պիտի ճանչնայ: Մեծ արուեստագէտ մէկի եւ բոլոր Աղեքսանդրիա զքեզ կը ծափահարէր սա ա-

նունին տակ՝ որ բոլոր բերաններու մէջն էր .

— Զո՛ւն :

— Այո , Զոն , այժմ եղած աստուածային թէոտորա :

— Ու այդ հեղուկը դարձեալ գործածեցի՞ր :

— Այս գիշեր իսկ , Օկիւսթա : Շնորհիւ ջերմին՝ որ կը կրծէ Պելիզարիոսը իր շնորհազրկութենէն ի վեր , ինծի անձնազոյ գերի մը կրցաւ այդ հեղուկէն խմցնել անոր՝ որ քուն պիտի բերէր իրեն :

— Ու կը յուսա՞ս :

— Զեմ յուսար , բայց վստահ եմ որ զայն աւելի տաք-
ցած պիտի տեսնես ինծի նկատմամբ :

— Տեսնենք ուրեմն անոր հրաշալի արդիւնքը , ըսաւ
Թէոտորա :

Զարկաւ ծնծղայի մը : Լսուեցաւ աճապարոտ քայլ մը
եւ դրան վարագոյրը վերցուեցաւ : Էօփաթրասն էր :

— Ներս բե՛ր Պելիզարիոսը :

Ներքիններուն պետը խոնարհելով՝ աներեւութացաւ
եւ դրան վարագոյրը ինկաւ :

— Սենեակս մտի՛ր , ըսաւ Թէոտորա Անթոնինի եւ
մտիկ ըրէ . ձայնելուս պէս եկուր :

Սնթոնին երկարած ձեռքին վրայ ծռեցաւ եւ համբոյր
մը դրոշմեց , յետոյ շուռով մը մտաւ գաղտնի յարկաբաժին-
ներուն մէջ , եւ դուռը կիսաբաց թողուց :

Նորէն դրան վարագոյրը , բացուեցաւ եւ Պելիզարիոս
ներս մտաւ :

Վայրկեան մը կանգ առաւ վարանած եւ երկչոտ :

— Սոս՛ջ եկուր , պատրիկ , ըսաւ Թէոտորա :

Զօրականը՝ որ այնքա՛ն փառաւոր գլուխներ խոնարհե-
ցուցած էր , այնքան պարտուած քաղաքներ իրեն հնա-
զանդեցուցած , ծանր , հանդիսաւոր քայլերով իջաւ , հաս-
նելով անկողնին քով , ուր կայսրուհին , անթափանցելի
դէմքով մը անոր մօտենալը կը դիտէր . մէկ ծունկը դետին
դրաւ :

— Խնդրած էիր զիս տեսնել , ըսաւ Թէոտորա : Ի՞նչ
ունիս ըսելիք :

— Նախ շնորհակալիքս կը յայտնեմ , թագուհիս , որ
քարեհաճութիւնը կ'ունենաս ծառադ իր մօտ ընդունելու :

— Շատ բարի , կանգնի՛ր , նստե՛ եւ խօսե՛ :

Պելիզարիոս , սարսափէ բռնուած , եպնոսէ աթոռակի
մը վրայ նստաւ , ու խուլ ձայնով մը , որ յուզումէն կը
թրթար .

— Ահաւասիկ , ըսաւ . երեք ամիսէ որ , ամէն օր քու
դաճկ առջեւ կը գտնուիմ , մուրալու համար խօսք մը ,
նայուածք մը . եւ ամէն օր ինծի կ'ըսուի . « կորսուէ՛ » : Ու
կը հեռանամ պալատականներու եւ սպասաւորներու հեգնող
նայուածքներուն տակ : Կայսրը , իր բարկութեան մէջ , ու-
ղեց , որ այս քաղքին մէջ ըլլամ իբր օտարական մը , իմ
հայրենիքիս մէջ աքսորական մը... Ես , որ ամէն տեղ ծա-
լիւր կը խլէի , եւ ժայրերը կ'երկարէին իրենց զաւակները ,
ըսելով ինծի . « Գրկէ՛ դայն , փրկի՛չ հայրենիքի , որպէսզի
օր մ'ըլլայ քեզի պէս քաջարի մը... » : Այսօր . իմ շուրջս
օր մ'ըլլայ քեզի պէս քաջարի մը... : Այսօր . իմ շուրջս
ոչ ոք կը տեսնեմ . բարեկամը կը ծածկուի , ծնողքը դուռը
կը փակէ , անցորդը իր վերարկուն փէշերը կը ժողուրտէ ,
ինծի չքուելու համար :

— Դիտեմ՝ այդ ամէնը , ըսաւ Թթու կերպով Թէոտորա :
Հոս եկար գանգատելու համար :

— Ո՛չ , Օկիւստա : Բոլոր իմ տխրոսներէս , իմ հա-
րստութենէս մերկացած եմ , իմ պալատիս մէջ առանձինն
կ'ապրիմ . թող այդպէ՛ս ըլլայ . բայց ինչ որ զիս կը սպան-
նէ , սա է որ , կայսեր հրամանին հուսատարիմ իմ զինուոր-
ներէս ոեւէ մէկը ինծի հանդիպելու ժամանակ , կ'անցնի ա-
ռանց բարեւելու : Կը պաղատիմ քեզ , ստորնացո՛ւր զիս ,
զա՛րկ իմ մէջս հպարտ պատրիկը , որուն կը նախանձին .
բայց ոչ զինուորը , որ միշտ իր պարտականութիւնը կը
կատարէ : Մի՛ անպատուեր զինուորը :

Ու Պելիզարիոս , իր վերարկուն փէշը արտօրանօք
տարաւ դէմքին՝ ավիրկեան արեւէն թխացած այտին վրայ
հոսող կաթիլ մը արցունքը ծածկելու համար : Թէոտորա՝
աչքերուն մէջ հպարտութեան հուր մը , զայն կը դիտէր ա-
նըզգած կերպով :

Մարդը բարձրացուց գլուխը:

— Տո՛ւր ինձի առիթը, աստուածային, ինքզինքս ըս-
պաններու Ախրիկէի կամ Իտալիոյ մէջ, եւ կամ ուր որ ու-
զես: Այլեւս չպիտի տեսնես զիս, կ'երդնում որ...: Կայս-
րը իմ մահս կ'ուզէ. պիտի ըլլայ այդ բանը, բայց գոնէ
պիտի ինձմ գէնքով: Փոխանակ յամբարար կրծուելով
կաղնիի մը պէս՝ չանթէն զարնուած, յետոյ փոշիացած:

— Ու ինչպէ՞ս, ըսաւ վերջապէս Թէոտորա, Ասիոյ բա-
նակը պիտի յանձնուի այն մարդուն՝ որ յաւակնութիւնը
ունէր զիս դահէն զրկելու:

— Ե՛ս:

— Դո՛ւն: Երբ Պարսկաստան կը գտնուէիր, կայսրը
ծանր կերպով հիւանդ ինկաւ այն համաճարակէն՝ որ կայս-
րութիւնը կը տասանորդէր. իր մահուան շուկը հասաւ
մինչեւ արեւելքի բանակին մէջ: Զօրական մը աղաղակեց
թէ պէ՛տք էր անմիջապէս կայսր մ'ընտրել, Թէոտորաէն
չկառավարուելու համար: Ու այդ զօրագլուխը, կ'ըսուէր,
թէ Պելիզարիոսն էր:

Դժբախտը, հարուածին սաստկութեան տակ ոտքի ե-
լաւ:

— Վա՛տ զրպարտութիւն մըն է այդ:

Թէոտորա յաղթական ժպիտ մ'ունեցաւ:

— Պիւզէս, տանջանքի ենթարկուելով՝ իրապէս խոս-
տովանեցաւ թէ այս խօսքը իրմէ ելած է:

— Ուրեմն ինձմէ չէ:

— Նաեւ ազատ ես, փոխանակ ձեռքերդ եւ ոտքերդ
չղթայակապ, բանտի մը խաւարին մէջ՝ ընկղմած մնալու,
սպասելու դահիճին: Բայց ամէնն այս չէ քու անմեղութիւ-
նըդ հաստատելու. ինչո՞ւ համար չհերկայացար ինձի օր մը,
երբ քեզի կը սպասէի: Մէկը պաշտօն ունէր զքեզ իմ ներ-
կայութեանս հանելու: Քու կի՛նդ: Վստահաբար քեզի հա-
ղորդած էր ատիկա:

— Ո՛չ. Օգոստոսունի: Չեմ խօսիր այդ կինոջ հետ: Գի-
տես թէ ամէն յարաբերութիւն խզած եմ անոր հետ:

— Յիմամբար, սնտոի կասկածներու վրայ:

— Ամբողջ Պոլիս ականատես եղաւ իր ոճիրին:

— Բոլոր բանակը կրկնեց այն խօսքը, զոր ըսած էիր:

Պելիզարիոս կարկամեցաւ այնքա՛ն հեռուն տարուած
եւ այնքա՛ն աղէկ պատասխանին նենգութենէն: Հաղիւ թո-
թովեց.

— Կը համարձակի՞ բողոքել իր անմեղութեան վրայ:

— Բայց անմիջապէս, քու առջեւդ:

— Ո՛չ, Օգոստոսունի, ո՛հ, ոչ: Եւ ոչ մէկ՝ բացատրու-
թիւն անոր եւ իմ միջեւ: Աւելի լաւ ունիմ հաւատալ...:

Թէոտորայի ակնարկը զայն չէր ձգեր, պա՛ղ, անգո՛թ
կը հետեւէր մարդուն վարանումներուն, հասկնալով, որ
տեղի պիտի տար:

— Զնէ՛ զրպարտեցին, կ'ըսես, աստուածային, այդպէս
թող ըլլայ... իմ պարտքս է հաւատալ, կը հաւտամ քեզի.
կը բաւէ այսքանը:

— Լաւ ուրեմն:

Կայսրունիին ակնարկը մեղմացաւ: Մարդը յաղթուած
էր:

— Իրաւունք ունիս, Օգոստոսունի, ուժասպառ եմ...:
Առանց այդ կնոջ չեմ կրնար սպրիլ, որքան ալ անարժան
ըլլայ:

Մարդը շարունակեց, իբրե՛րազի մը մէջ:

— Իր յիշատակը ամէն տեղ զիս կը հետապնդէ: Զայն
կը տեսնեմ. անոր կը խօսիմ, կը սպառնամ. կ'ուզեմ զայն
սպաննել: Բայց ասով հանդերձ, դարձեալ ի՛նքն է: Այս դի-
չեր, այս գիշեր իսկ, զիս երեք ամիսէ ի վեր կրծող ջեր-
մին խնթութեան մէջ՝ զնէ կը կանչէի, զնէ կը փափաքէի
ջերմօրէն:

— Սիրոյ հեղուկը, մտածեց Թէոտորա:

— Այո՛, կ'ուզէի զայն, խելագարօրէն, վայրագօրէն,
սիրոյ եւ կատաղութեան մոլուցքի մը մէջ զայն խղզելու:
Պարծես թէ թովչութիւն մը կայ ասոր մէջ: Այսպէս, տե՛ս
առանձինն եմ քեզի հետ եւ քեզի կը խօսիմ: Եւ սակայն,
այս վայրկեանին իսկ, կը զգամ իր երկու բազուկները,
որոնք զիս կը սեղմեն: Կը զգամ, կ'ըսեմ քեզի, կը զգամ

իր անհարկները՝ իմիններուս մէջ խորատու դած եւ իր շըբթունքը՝ շրթունքիս վրայ:

Կայսրունին գաւազանիկը առաւ զարնելու համար ծնծղային վրայ եւ յայտնով մ'ըսաւ.

— Կանչե՞մ զայն:

— Ո՛հ, կ'աղաչեմ, կը պաղատի՛մ քեզի:

— Լա՛ւ, բայց կ'ուզեմ, կը հրամայե՛մ, որ կնոջդ հետ ապրիս անդեալին պէս, առանց գէշ յիշատակներու: Ու բզգո՛յն կաց, պատրի՛կ, անոր նկատմամբ ունեցած բարեկամութեանս սիրոյն համար է, որ քեզի կը ներեմ: Մի՛ մոռնար երբեք, որովհետեւ ասկից վերջ, ինչպէս վարուիս ա՛նոր հետ, նոյն կերպով պիտի վարուիմ քեզի հետ:

Պելիզարիոս ծռնկի եկաւ:

— Պիտի հնազանդիմ քեզի, տիրուհի, իբր հաւատաբիմ ծառայ:

— Կը հաւատամ:

Ծնծղային հարուած մը տուաւ, կոնչելով.

— Էօֆաթրա՛ս, բանալ տուր այդ վարագոյրները եւ թող ներս գան, ըսաւ ներքինապետին, որ անմիջապէս կանչեց. արեւը արդէն հորիզոնին վրայ է:

Այս կիներ այնքան իշխողութիւն ունէր, որ անոնք զոր քիչ առաջ հիացուցած էր, համարձակած չէին թողուլ պարտէզները, առանց հոն հրաւիրուած ըլլալու: Անմիջապէս ներս մտան, հետաքրքիր, գիտնալու համար, թէ կայսրունին ի՞նչ ըրած էր երէկուան պարտեալին՝ Պելիզարիոսին նկատմամբ:

— Մարսէլլի՛ւս, կանչեց թէոտորա:

— Ահաւասիկ եմ, աստուածային, Նէօֆիթերու մէկ պետքը, հոգած իր ճերմակ զէնուզարդը եւ գլուխը՝ արծաթեայ սաղաւարտ մը:

— Պահակներդ հո՞ն են:

— Այո՛, տիրուհի:

— Թող կայսեր քով տանին մեր շատ հաւատարիմ եւ շատ նշանաւոր պատրիկը՝ Պելիզարիոսը, պալատան մեծ հրամանատարը:

Բազմութեան մէջ, արագօրէն զսպուած, անակնկալ շարժում մը նշմարուեցաւ:

Պելիզարիոս, թոթովելով, ձեռքերը միացուց:

— Ո՛հ, տիրուհի:

— Գնա՛, հիմա զքեզ պիտի ողջունեն:

Այնքան դառնութեան ժամերէ յետոյ, այսքան յանկարծակի վրայ հասած բախտէ մը չլացած՝ զօրականը հեռացաւ:

Թէոտորա ճշմարիտ ըսած էր: Բոլոր պալատականները, բոլոր անոնք՝ որ քիչ առաջ զայն կը հրմշտէին առանց ողջունելու, խոնարհեցան խորունկ կերպով:

Անթոնին, կիսաբաց դռնէն, ամէն ինչ լսած էր: Զօրապետին երթալէն վերջ՝ աճապարեց դէպի թէոտորա:

— Ա՛հ, տիրուհի իմ պահապան հրեշտակս ես:

— Գնա՛, այս յաղթութիւնը չորաչար չեմ գործածեր: Դիւցազնը նախապէս աղէկ զգետնուած էր: Աւելի վատութեամբ վարուիլ հարկ չկայ: Ի՛նչ կիրք: Հաւատարմ չգար:

— Սիրոյ հեղձկը, անիկա է, ըսի քեզի, տիրուհի:

— Այո՛, ըսաւ թէոտորա, մտածկոտ, կասկած չի վերցնէր:

Վայրկեան մը լռութիւն պահեց, հետեւելով իր երազին: Յետոյ խօսքը ուղղելով Անթոնինին:

— Վազէ՛ չոտով լմնցնելու քու գործդ եւ իմինս, եւ ապագայէն զգուշացիր:

Օգոստոսունիին մէկ ձեռնահրամանին վրայ, պալատականները հեռացան. վերջալոյսը մանիշակագոյն կ'իջնէր մեղմիկ իրերու վրայ:

Թէոտորա, փութկոտ, անկողինէն վար լջաւ, կանչելով՝

— Մակեդոնիա՛:

Հետեւորդը, այն՝ որ Անթոնինի հետ գիտակից էր կայսրունիին բոլոր դադանիքներուն, մօտեցաւ արագա-բազ: Էօֆաթրաս խորր մնացած, կր ոգասէր աստուածայինին հրամաններուն: Թէոտորա թեւերը բարձրացուց գլխէն վեր եւ աղուոր անասունի մը նման երբժկտած:

— Ո՛ւֆ: Արարողութիւնը լմնցաւ: Ալ բաւական են զօրականներ, դեսպաններ եւ այլովք հանդերձ: Կը հաւատաս որ հաճոյք պիտի զգայի սրունքներուս թմրութիւնը փառաւել փողոցներու մէջ: Ամէն ինչ պատրաստէ՛ ըստ սովորութեան եւ երկու զերի միայն:

Յետոյ կանչեց Էփաթրասը.

— Ի՞նչ կ'ուզես, ով չքեղ աստղ:

— Եթէ կայսրը իմ բացակայութենէս մտահոգուի, պիտի ըսես, որ Մակեդոնիաի հետ գնաց Ոսկեգրան աղ: Բիւրները ուր պիտի ճաշեմ:

— Այո՛, ո՛վ սուրբ Լոյս:

— Գահաւորակի պէտք չկա՞յ, մըմրաց Մակեդոնիա:

— Ո՛հ, ոչ հետիոտն: Ինչպէս միշտ: Օղը շաա աղէկ է:

Շարժուձեւով մը մղեց իր հետեւորդունին եւ խօսքը ազդելով ներքինապետին.

— Չորրորդ ժամուն պիտի դառնամ:

Էփաթրաս խոնարհեցաւ բաւականաչափ, որպէսզի կայսրունին չնշմարէր իր ժպիտը՝ տոգոյն եւ նուրբ շրթներուն վրայ:

Գ.

ԹԱՄԻՐԻՍ

Իբրտորոմին ընդարձակ հանդիսարանը, կամարածեւ եւ ցուրշի, կապոյտ մթութեան մը մէջ ծածկուած էր: Միայն կայսերական օթեակը պաշտպանող ծանր սիւներէն մէկին տաքին տակը, տկար կրակ մը կը փալփէր պղտիկ սուտակի մը նման:

Արեւը մարը մտած էր. եթէ մրցարանը տակաւին վերջալոյսի ցուքերով լեցուն էր, մութը կոխած էր արդէն սիւներու ստուերին մէջ: Կրակին շուրջը՝ որուն վրայ սան մը կ'եռար, նստած էր պառաւ մը: Պառաւ, բուն իսկ բառը չէ: Պառաւ մը չէր, դառն կեանքէ մաշուած կին մը: Իր ակնարկը վառվռուն եւ կասկածոտ. հոն կը կարգացուէր նաեւ արծաթասիրութեան բոց մը, եւ եթէ սեւ ասուեայ գլխանոցին տակ՝ ճերմակ մազերու պատրոյկներ կ'երեւէին, ընդհանուր տեսքը ցոյց կուտար կորովի եւ ամէն ազդուութեան ատակ արարած մը:

Այս պառաւը Թամիրիսն էր, եգիպտունին, որ հմայք է՝ ընէր եւ ձեռքի փոթերուն մէջ կարդալ գիտէր:

Անտարբեր՝ շուրջը անցած դարձածին, կրակին վրայի կերակուրով կը զբաղէր: Երբեմն, սէկ զամբիւղէն՝ միւսին կ'անցնէր, հարկ եղած բաները առնելու եփուելիքին համար: Ժամանակ առ ժամանակ. գաղտնի մոնչիւն մը կը պոռթկար, կը տեւէր եւ ապա կը մարէր. ու նորէն, լռութիւնը կը տիրապետէր մեծափառ եւ տպաւորիչ:

Թամիրիս կուկուզած էր, իր շունչով կրակը կ'արծար-

ծեր, երբ քայլերու եւ ձայներու շշուկներ հասան ականջին:

Կանգնեցաւ եւ սպասեց, որովհետեւ գիտէր ձախել բժժանք մը, չպար մը, եւ կամ գառազեղներու այցելուութեան եկողներէն Յուստիանոսի կամ Գառն Աստուծոյ պատկերով կոխուած դրամներ ստանալ:

Նիկէփորոսն էր, որ Քառիպէոսի ընկերացած հոն կուգար:

Այդ պահուն, երկու գազանամարտիկներ մութ անկիւնէ մը դուրս ելան, եւ իրենց աշխատութիւնը լմնացած ըլլալով եկան շարուիլ կրակին բոլորով, սպասելով թափիրիսի պատրաստած կերակուրին:

Նիկէփորոս թեւը մտած էր Քառիպէոսի թէնոտորայի քմահաճոյքները այնքան այլազան էին, որ չէր գիտցուեր թէ ի՞նչ պիտի ընէր այդ մարդուն նկատմամբ: Կրնար ընել սիրականը կամ... աքսորեալ մը: Քառիպէոս սիրականներու հասակն ունէր. եւ Նիկէփորոս զայն կը խնամէր ամէն պատահականութեան դէմ:

— Տեսա՛ր կայսրուհին, պայծառաւիպ, քալելու միջոցին կ'ըսէր անոր. տեսա՛ր կայսրը. տեսա՛ր Այա Սօֆիան, ուրեմն տեսար աշխարհի երեք հրաշայիքները: Աւելի վերջ, որովհետեւ կը յուսամ թէ երկար ժամանակ մեր հիւրը պիտի ըլլաս, պիտի այցելենք քաղաքը հանգիստ հանգիստ: Բայց իբրտբոմը կ'արժէր տեսնել առաջին առթիւ:

— Արդարեւ, շատ գեղեցիկ եւ կարծածէս աւելի մեծ է: Նիկէփորոս զոհուող ժպիտ մ'ունեցաւ:

— Վաղը զայն իր բոլոր շքեղութեան մէջ պիտի տեսնես: Խաղերու եւ վաղքերու բացումը պիտի կատարուի, կայսեր թագաւորութեան եօթներորդ տարեկարձին առթիւ:

— Ո՛ւր ենք, հոս:

— Ճիշդ կայսերական օթեակին տակը. հոս է որ վայրի գազանները կը պահուին, միջնախաղերու սահմանում:

Քալելով եւ խօսելով հանդերձ, չէր նշմարած թամիրի-

սը եւ երկու մարդերը որ ոտքի ելած էին, տեսնելով այս ուշ մնացող այցելուները: Յանկարծ զանոնք տեսաւ եւ հարցուփորձեց:

— Օ՛ն քաջեր, գառազեղի մարդոցմէ չէ՞ք:

Անոնցմէ մին պատասխանեց.

— Այո՛, յարգելի՛

Թամիրիս ինքզինքը ցոյց տուաւ:

— Ողջո՛յն, մամի՛կ. ըսաւ Նիկէփորոս: Դո՞ւն ալ Քալիփիտէսի խումբէն ես, որ մեզի կը բերէ վայրի գազաններ:

— Այո՛, պատուելի, վանդակներուն պահապանն եմ: Թամանակին հեծելուհի էի, բայց այնքան հեռաւոր անցեալի վրայ կը խօսիմ, որ հազիւ կրնամ յիշել:

— Դուն ալ քու շրջանդ ունեցար, ինչպէս ես իմինս ունիմ. աւա՛ղ. ատիկա միշտ չ'իրնար տեսել, ինծի կ'երեւի թէ եպիպոսէ՞ն ես:

— Աղէքքանդրիայէն, այո՛, յարգելի:

Բացուող եւ փակուող վանդակագրան մը աղմուկը ընդհատեց պառաւը, եւ մաքր մը մտաւ յուսաստուերին մէջ:

Հիանալի էակ մըն էր, չորի՛ղ՝ ազնուութեամբ եւ ուժով: Պառաւը հպարտութեամբ զայն առաջ քաշեց:

— Ահաւասիկ զաւակս:

— Այս կարիճը քու տղա՞դ է.

— Այո՛, գեղեցիկ է. չէ՞:

— Շքեղ է, ըսաւ Քառիպէոս:

— Այո՛, կրկնաց Նիկէփորոս, գեղեցիկ անասուն մըն է այն. տեսէք իր ճակտին նեղութիւնը. ճիշդ իր խնամած անասուններուն չափ ուղեղ ունի:

Թամիրիս լսած չէր. շարունակեց գոլել իր զաւակը, որ կը խնդար մեղմօրէն, ապուշ ձեւով մը:

— Քոսն տարու է. Ամրո՛ւ, ցոյց տուր թեւերդ յարգելիներուն:

Ամրու իր մկանները դուրս ցայտեցուց:

— Սուրբ Պապոս, յարեց Նիկէփորոս, հիացած. եւ ի՞նչ կ'ընէ այս բազուկներով:

— Հօրը պէս դադանադուսպ է, պատասխանեց Թամիր-
ֆիւս. վաղը, գործի վրայ պիտի տեսնէք զինքը, եւ իրեն
հաւասարը չպիտի գտնէք:

— Զեր գազանները աղուո՞ր են, լաւ վիճակի մէջ:

— Աղուո՞ր, բացազանչեց Թամիրիս: Կրնաս զատել
այն կայւերական վագրէն եւ մատակ առիւծէն՝ որ հոն են:
Յոյց տուաւ երկու մարդերուն վանդակ մը՝ ուր կը
հանգէր իր մեծավայելութեան մէջ վագր մը շքեղ՝ որուն
բիւրերը կը ցոլացնէին տկար վառարանիս լոյսերը:

Բան մը անհանգիստ կ'ընէր Քառիպէսը:

— Փիղեր ունի՞ք:

— Այո՛, յարգելի, չորս հատ եւ ամէնէն դեղեցիկնե-
րը:

Փրանկը հետաքրքիր էր տեսնելու այդ կենդանիներ-
քը, որոնց քաջագործութիւնները պատերազմներու մէջ՝
մինչեւ իր ականջը հասած էին, եւ որոնցմէ բնաւ տեսած
չուէր:

— Կրթուած են փիղերդ, հարցուց Նիկէփորոս:

— Շատ մարդերէ աւելի, պատասխանեց պառաւը: Ու-
նինք չուն մը Պիթոն, որ կ'ըսէ ժամը, իրզանազանէ դրամ-
ները եւ ցոյց կուտայ թեթեւաբարոյ կիները ու խաբուող
ամուսինները:

Նիկէփորոս խնդալէն մարեցաւ:

— Շատ գործ պիտի ունենայ Բիւզանդիոնի մէջ:

— Ա՛հ, ահաւասիկ, յարգելի՛, ըսաւ Քառիպէսի, ա-
հաւասիկ Քառիպէսը, կառավարներուն թագաւորը:

Արդարեւ, կամարի մը տակ երեւցան ութը նոր ան-
ձեր:

— Հո՛ս եկուր, Քառիպէս, ձայնեց Նիկէփորոս:

Կառավարը, ընկերացած իր բարեկամներուն, մօտե-
ցաւ երիտասարդ պատրիկին. անմիջապէս խօսակցութիւնը
դարձաւ յաջորդ օրը տեղի ունենալիք արշաւներուն վրայ:

Պալատը եւ ժողովուրդը երկու մասի կը բաժնուէին,
կապոյտները եւ կանանչները: Հակառակորդ երկու մար-
դիկ ընկերութիւններ էին, որոնցմէ մին կանանչ գոյնը ընտ-

րած էր, միւսը՝ կապոյտը: Ամէն ատեն, կայսրերը իրենց
նախընտրութիւնը տուած էին մէկ կամ միւս կողմին. եւ
ընտրութեան համաձայն, հակառակ կողմը միւս գոյնին կը
տիրանար: Նախապէս, պարզ խաղեր էին ասոնք, որ յե-
տոյ եղան խորհրդանշան մը, դաշնակցութեան կապ մը, եւ
կառարշաւներն ալ՝ քաղաքական ցոյցերու երեւոյթ մը:

Յուստինիոս ընտրած էր կապոյտը: Իր կողմնակիցները
այս գոյնը կը կրէին. իրեն ղեմ եղողները՝ միւս գոյնը:

Վաղքերու օրը, բոլոր խանութները կը գոցուէին. ոչ
դործ եւ ոչ ուրիշ գրօսանք: Ամբողջ ժողովուրդը կրկէսին
մէջ կամ կրկէսին չուրջն էր. փողոցները ամալի էին.
մեռեալ քաղաք մը պիտի ըսուէր: Բիւզանդիոնի սիրտը մէկ
բանի համար միայն կը բաբախէր:

Քառիպէս, Բազիլ, մտիկ կ'ընէր Նիկէփորոսի տը-
ւած բացատրութիւնները. հեռուէն եկած ըլլալով՝ կ'անգի-
տանար այս բաները:

Կառավարներու եւ գոյներու վրայ գրաւ կը ընելի-
ցարեց երիտասարդ Պատրիկը. հարստութիւններ կը զըր-
ուին այս կամ այն կառավարին գլխուն վրայ. երեկոյին,
կամ հարստութիւնը կրկնապատկուած է եւ կամ փճացած:

— Ո՞վ պիտի յաղթէ վաղը.

— Ո՛հ, կապոյտները, հաստատեց Նիկէփորոս: Իշխա-
նութիւնը մեր կողմն է: Կայսրը մեզի վստահած է քաղա-
քը. այն ատեն, կը հասկնաս, քաղաքը մերն է: Այսպէս.
երէկ, զուարճանալու, եւ մեր ուժն ալ ցոյց տալու համար՝
Սիակրիլիւս անուն մէկու մը տունը կոխեցինք, հանրածա-
նօթ կանանչ մը, զիգեցինք եւ այրեցինք բոլոր իր կարա-
սիները եւ ստիպեցինք զայն իր կնոջ եւ աղջիկներուն հետ
պարել կրակին չուրջը: Վստահ եմ որ քու երկրիդ մէջ ա-
սանկ զբօսանքներ չունիս.

— Ո՛հ, այո՛, ստուգիւ, յարեց Քառիպէս. բայց ա-
նոնք՝ որ ատանկ բաներ ընելու կը յանգզին, կը կախ-
ուին:

Այս պատասխանը պաղութիւն մը առաջ բերաւ: Նի-
կէփորոս խօսակցութիւնը փոխեց:

— Երթանք ճաշելու, Քաղաք ալ միասին. աստ ւա-
ծային կառավարը, որ մերիններէն է. . . .

— Ուրախութեամբ, յարգելի՛, ըսաւ կառավարը:

— Ու սա խոշոր մանչն ալ, յարեց Նիկէփորոս: Ի՞նչ
անունը:

— Ամրու, յարգելի. պարզ գաղանազուսպ մը, ըսաւ
կամաց ձայնով կառավարը. նեղացած, այդպիսի մարդու
մը իրենց ընկերութեան մէջ գտնուելէն:

— Արգարեւ, բարձրաձայն յարեց Նիկէփորոս, գաղա-
նազուսպ մըն է, սակայն կաշմութեան: Մնաց որ ես իմ գա-
ղափարս ունիմ. անաւասիկ. գրաւ գրինք, ես եւ քանի մը
ընկերներ, ճաշելէ վերջ՝ երթալ եւ աղուոր ծեծ մը քաշել
կանանչներու քաղաքին մէջ. այս Հէրքիւլէսը ամբոխին
գլուխը պիտի ըլլայ: Է՛հ, եզրպտացի:

— Յարգելի՛, յարեց Ամրու, խոնարհելով եւ ողջունե-
լով:

— Միասին պիտի գաս, մեզի հետ ճաշելու:

— Իմ աղաս անարժան է ատանկ մեծարանքի մը, ը-
սաւ Թամիրիս, որ պալատան մեծաւորներուն մասին վըս-
տահութիւն չունէր:

— Ո՛հ, ո՛հ. ո՛հ, ա՛ն վերաբեկուդ եւ հետեւէ մեզի:

Թամիրիս պարտուած, վերջին խնդրանք մ'ըրաւ:

— Գոնէ, մի՛ գինովցնէք զինքը. վաղը պէտք ունի
իր բոլոր խելքին:

— Հանդիստ եղիր: Օ՛հ, յառա՛ջ:

Խուճըր շարժիլ սկսաւ, Թամիրիսի աչքերուն տակ,
որ զաւկին կը պոռար:

— Չգինովնաս, հա՛:

Ի պատասխան՝ քրքիջներու ձայն մը լսուեցաւ:

Պառաւը, սրտնեղած, մըմտալով վերադարձաւ իր աը-
կար կրակին մօտը, առանց տեսնելու կին մը՝ ընկերացած
ուրիշ կնոջ մը եւ երկու գերիներու, որոնք կամարներու
կիսաստուերին մէջէն կը յառաջանային դէպի իրեն, յամբ
քայլերով:

Երբոր բոլորովին մօտիկցաւ, ծոցաւ եւ ձեռքը գրաւ
պառաւին ուսին վրայ, որ յանկարծակիի եկած, ոտքի

կանգնեցաւ:

— Ո՞վ ես դուն, զքեզ չեմ ճանչնար:

Թէոտորա վեր առաւ իր քօղը:

— Լա՛ւ նայէ ինծի:

Թամիրիս անոր ձեռքը բռնեց եւ զայն կրակին լոյսին
մօտը տարաւ, քննեց զայն լսութեամբ:

— Սպասէ՛ ուրեմն:

— Ալեքսանդրիւս, Աղաթիսի կրկէսը, յարեց Թէո-
տորա, այսպէ՛ս օգնելով պառաւին բթացած յիշողութեան

— Զոհ. . . ըրաւ յանկարծ:

— Կեցցե՛ս. անունս մոռցած չես:

— Քեզի մոռնա՛լ, աղջի՛կս. կրկէսին մարդրիտը: Բայց
նստի՛ր:

Փայտեայ կոճղ մը առաջ քշեց. կայսրուհին նստաւ ա-
նոր վրայ:

— Ա՛հ, մեկնումիդ վրայ շա՛տ ցաւեցայ. բայց ինչպէ՞ս
դտար դիս:

— Մէկը արտասանեց անունդ, պատահմամբ, որպէս
Քալլինիտէսի խումբէն մին. տեղեկութիւն քաղեցի եւ ա-
հաւասիկ եմ:

— Այսպէ՛ս, միայն ինծի՞ համար եկար:

— Բայց, այո՛:

— Օ՛հ, շատ լաւ, որ քու պառաւ Թամիրիսդ մոռցած
չես: Միշտ աղուոր աղջիկն ես, գիտե՛ս:

— Կարծեմ թէ:

— Մի՛շտ, ըսաւ կայսրուհին խնդալով:

— Խօսելով հանդերձ՝ ներողամիտ կ'ըլլա՞ս, որ կերա-
կուրս շայրեմ:

— Կ'աղաչեմ, մայրիկ, մի՛ նեղուիր: Հո՞ս կը բնակիս:

— Այո իմ անասուններուս հետ:

— Ո՛հ, շիկեքէին աղէկ հո՛տը. . .

Ռնգունքները բարախուն, Թէոտորա ոտքի ելաւ եւ
քայլ մ'առաւ դէպի վանդակները: Թամիրիս, իր սանին
ուշադրութիւն ընելով հանդերձ՝ պատասխանեց.

— Այո՛, աղուոր հոտ մըն է եւ առողջարար:

— Առիկա զիս կ'երիտասարդացնէ տասը տարի, շաբունակեց թէոտորա վագրին վանդակին առջեւ, որ կը գառնար գէշ ակնարկով մը զայն դիտելով:

— Ո՛հ, գեղեցիկ վագրը. դիտէ՛, մայր. իր աչքերը ստուերին մէջ կը բոցավառին երկու հրաշալի զմրուխտներու նման:

— Կայսերական վագր մ'է. խտուռով, ինչպէս կը տեսնես. Այաքս կը կոչուի. վտանգաւոր է. զգոյշ կա՛ց:

— Թո՛ղ. զիս ճանչնալու է. մարդերու հետ կ'ապրիմ, որոնք աւելի ահաւոր են եւ աւելի դաւադիր, քան զայս: Բայց կը պաշտեմ այս անասունները. եթէ վերջնականապէս կրկէսը թողած չըլլայի, գազանազուսպ պիտի ըլլայի՝ աւելի դիւրին է հնազանդեցնել այս անասունները, քան մարդերը:

Խորունկ մաածուսի մը մէջ ինկաւ. խօսեցաւ, ինչպէս երազի՝ մը մէջ:

— Խաղալ ասանկ կենդանիի մը հետ, ձեռքը մխրձել իր բաշեփուն կամ երկու ակռաներուն միջեւ. վանդակին մէջ, անոր հետ դարձդարձիկ շարժումներ ընել. միայն անոր վրայ խորհիլ. ասիկա ինծի կուտայ, ուրախութեան պզտիկ սարսուռներ. վերջապէս, երբ վագր չլայ, մարդ կը զսպէ ինչ որ կայ:

— Ո՛հ, վագրէն աւելի գէշը կայ, ինչ որ յաճախ տըզաս կ'ըսէ:

— Ամբո՞ւն:

— Անունը կը յիշե՞ս:

— Կարծեմ թէ տասը տարու չկար եւ ինծի սիրահարած էր:

— Շատ սեծցած է եւ գեղեցիկ է. հազուադիւս գեղեցիկ, անանկ որ կարելի է հիմա դու ինքդ, անոր կը սիրահարուիս:

— Ուրեմն, ցոյց տուր ինծի, ըսաւ թէոտորա, փառաքշտ կերպով.

— Հիմա դուրս ելաւ երիտասարդ աղնուականի մը հետ՝ որ զինքը ճաշի հրաւիրեց. անշուշտ որ, այդ ճաշը իմ մասպորանիէս աւելի աղէկ պիտի ըլլայ:

— Մի՛ վար զարներ քու պորանիդ. անուշ կը հոտի եւ կ'երեւի որ համեղ ալ պիտի ըլլայ:

— Եթէ սիրտդ կ'ուզէ՞:

— Կը հրաւիրե՞ս զիս:

— Քու տրամադրութեան տակն եմ. ո՛ն, հոտուրտա՛ւորիկա. զգալը սանին մէջ մխրձեց եւ լեցուն դուրս քաշելով՝ երկնցուց կայսրուհին քիթին, որ կլլելով՝ լեզուն շղեցուց շատակերի մը պէս:

— Օ՛հ, որքա՛ն անուշ կը հոտի. ի՞նչ է այս:

— Սխեռով, կարոսով եւ արմաւով խառն, գառնուկի միս:

— Շատ լաւ. ինծի տուր կարոսը՝ որ ստկեմ, նոյնպէս եւ դանակ մը:

— Մօտիկդ է, կոճղին վրայ:

Կայսրուհին, զբօսնելով՝ սկսաւ բանջարեղէնը ստկել, ինչպէս իր երիտասարդութեան գեղեցիկ ժամանակներու մէջ, մինչ թամիրիս խօսելով կերակուրը կը պատրաստէր:

— Ի՞նչ լաւ գաղափար ունեցար, ինծի հետ ճաշել ուղեկո՞ղ:

Բայց ինչո՞ւ մեզի յանկարծօրէն թողուցիր ու մեկնեցար:

— Այդ ապուշ Ազաթիասը զիս շատ կը նեղէր. սիրահարուած էր այն խոշոր անճոռնի կնոջ եւ հոգին անոր վըրայ էր. լաւագոյն ձիերը, պսակները եւ յաղթանակները անոր միայն վերապահուած էին, իսկ ինծի՝ հին խաղեր եւ ճղճիմ ձիեր. անանկ որ, վերջ ի վերջոյ ձանձրանալով՝ ձգեցի եւ մեկնեցայ ճիշդ մուտքս գործելու միջոցին: Ո՛հ, Աստուած իմ, տակաւին կը խնդամ:

Եւ իրօք, կայսրուհին խնդալէն ճաթեցաւ:

Թէոտորան չէր Օդոստոսուհին՝ որուն առջեւ կը դողային ե՛ւ Բիւղանդիոնը ե՛ւ կայսրուհիւնը. պզտիկ Զոէն էր այժմ, հեծելուհին, գնդակ խաղացողը, աճապարաբ՝ որ կը վերյուշէր իր կեանքին սկզբնաւորութիւնը:

Թամիրիս պնակները լեցուցած էր. երկու կիները ըսկըսան ուտել:

- Ու ինչպէ՞ս կրցիր ինքզինքդ փրկել:
- Նաւ նստեցայ:
- Կը խօսուէր, թէ իզմիրցի վաճառականի մը հետ մեկնած էիր:
- Մականու, այո՛, ղիս Պոլիս տարաւ. բացարձակա՛յն կ'ուզէր ղիս կրկէսէն դուրս հանել, եւ բրդեղէնի պզտիկ խանութ մը բանալով ինծի համար, հետս պիտի ամուսնանար, երբ մէկէն ի մէկ մեռաւ:
- Ա՛հ, խեղճ աղջիկ. այն ատե՞ն:
- Այն ատեն բախտս ղիս հանգիպեցուց ուրիշի մը՝ որու հետ ամուսնացայ:
- Գոնէ լաւ ամուսնութի՞ւն մը:
- Բաւական աղէկ:
- Հարո՞ւստ է ամուսինդ:
- Բարեկեցիկ:
- Ի՞նչ կ'ընէ:
- Քիչ մը ամէն բան:
- Կը հասկնամ, թէ ի՞նչ է. խառնափնդորին մէկը՝ ո՛հ, պզտիկ Զոհ՛ս, աւելի լաւին իրաւունք ունէիր. ապու՛շ. որքա՛ն հրապուրիչ ես. պէտք էիր պատրիկ մը կամ տարիքոտ ծերակուտական մը գլխէ հանել:
- Ի՞նչ կ'ուզես, մամա, մարդ կրցածը միայն կ'ընէ:
- Ու կայսրուհին կարոսի տերեւ մը սկսաւ կրծել:
- Արդուզարդէդ կը հետեւցնեմ թէ այնքան բախտաւոր չես:
- Ծակատագիրը. բայց ինծի համար բաւական լաւ բաներ գուշակած էիր:
- Կարծեմ թէ. ցոյց տո՛ւր ձեռքդ:
- Թէոտորա երկնցուց ձեռքը բաց, որուն վրայ ծոցաւ թամիրիս.
- Թա՛ղը, այո՛, այո. ապագան տակաւին քո՛ւկդ է:
- Ո՛հ, ի՛նչ մատանի է այդ:
- Հաւնեցա՞ր. առ քեզի:
- Երբե՛ք. շատ չունի՛ս անկից:

Այդ մատնիին համար՝ երկու կիներուն միջեւ վէճ մը սկսաւ. Թամիրիս կը մերժէր եւ միայն պզտիկ ոսկեղրամ մը կ'ուզէր կերակուրին ի վարձ. Թէոտորա վերջապէս կրցաւ իր ամբողջ քսակը տալ անոր:

— Կը տեսնեմ, որ ամուսինդ շատ կը սիրէ քեզի, քանի որ դրամը չէ որ կը պակսի գրպանէդ, ըսաւ պառսը, խնամքով քսակը գոտիին մէջ գետեղելով:

— Պիտի փափաքէի որ ըսաւ Թէոտորա, աւելի շատ սիրէ ղիս. այո՛, ժամանակէ մը ի վեր, ինձմէ պաղած կ'երեւի եւ նուազ փութկոտ:

— Ա՛հ, աղջիկս, համբերել պէտք է:

— Այո՛, դուն որ այնքան գիտուն ես եւ գիտես շատ մը գաղտնիքներ, չունի՞ս ոեւէ պատրաստած բան, օրինակի համար սիրահեղուկ մը, որ զայն հպատակեցնէ իմ բոլոր կամքերուս եւ քմահաճոյքներուս:

— Այո՛, աղջիկս, ունիմ. բայց մարդու բան ըսելու չէ, որովհետեւ բոլոր կիներն ալ պիտի զային ուզելու:

— Բայց, մայրիկ, ինծի՞ համար:

— Ո՛հ, քեզի համար, միշտ եւ առաջին տեսակէն:

— Մայրիկ, որքա՛ն բարի ես. տո՛ւր ինծի ուրեմն:

— Ոչ, պէտք է, որ թարմ թարմ պատրաստուի. թէ ոչ կը կորուսէ իր յատկութիւնը. բայց ճիշդ ժամանակին եկար. այս գիշեր լիալուսին է. մողական բոյսերը ունին իրենց բոլոր ուժը եւ կախարդական իմաստները. այս գիշեր իսկ, քեզի համար պիտի պատրաստեմ եւ վաղը պիտի ունենաս զայն:

— Որքա՛ն երախտապարտ եմ քեզի. ուրեմն վա՛ղը, Թէոտորա, գոհ եւ ուրախ, քողը ծածկելու վրայ էր, երբ՝

— Ի դէպ, վաղս իբօտրօմի մէջ, խաղերը պիտի սկսին:

— Այո՛:

— Զպիտի՞ երթաս տեսնելու:

— Ո՛հ, ես, աղջիկս, գիշերը միայն դուրս կ'ելլեմ, խոտ հաւաքելու:

— Ու հետաքրքիր չե՞ս կայսրուհին տեսնելու, ըսաւ

Թէոտորա իր քողին մէջ փաթթուելով:

— Ո՛հ, ոչ:

— Մերիններէն մին է, սակայն:

— Այո՛, այդպէս կ'ըսուի. ճամբան կտրեր է ան. ու զրաւ կը դնեմ թէ քեզի համահաւասար չէ:

— Գնա՛ տեսնելու. քեզի անակնկալ մը կը խոստանամ: Ե՞րբ կը մեկնիք:

— Արշաւներէն վերջ, Ռալէննա եւ յետոյ Հոռլմ:

— Պիտի տեսնուինք դարձեալ:

— Տուն կ'երթա՞ս:

— Ո՛չ անմիջապէս:

— Լուսնի լուսով փողոցները կը պտտիս, աղջիկ. առաւել բան մը կայ:

Թէոտորա խնդաց.

— Կարելի է:

— Գոնէ Պատրիկի մը հե՞տն ես:

— Ահ, ո՛չ:

— Անմի՛տ. կորի՛ր.

— Ուրեմն վաղը, սիրահեղուկին համար:

— Ոտքո՞վ պիտի երթաս.

— Ինչպէս որ եկայ:

— Եւ ոչ իսկ կառք մը.

— Ո՛չ:

— Այդ կերպարանքով կարելի՞ է.

— Կը տեսնես:

— Անպիտա՛ն.

Սակայն Կայսրուհին պահաւին մտիկ չէր ընել. մուրթին մէջ անհետացաւ:

Փափաքածը ունէր կամ պիտի ունենար. հեղուկը՝ որ Պելիզարիոսը մօտեցուցած էր Անթոնինին:

Ուրախութենէն սարսուռն, գնաց միացաւ Մակեդոնիային եւ երկու գերիներուն:

Դ.

ԱՆԴՐԵԱՍ

Լուսինը մեղմօրէն կը գգուէր մրմնջող ծովը. թեթեւ եւ անուշակ հով մը՝ մինչեւ թերասին վրայ կը բերէր քընացող երկրին զօրաւոր հոտերը եւ մեծ ու սեւագոյն սմիլթկներ (ifs) ու գիշերը իրենց բարձր եւ նուրբ սիլուէթը կ'երկարէին դէպի աստեղազարդ երկինքը, դէպի պլպլացող աստղերը:

Տունը պզտիկ էր, բայց Սոկրատին հաճելի պիտի երևնար, ինչպէս կ'ըսուի: Ետն առաջակողմին վրայ, թէրաս մը, պաշտպանուած գեղջուկ երեք մեծ սիւններէ եւ զարդարուած հարիւրամեայ որթատունկով մը:

Տանը սրտերէն միոյն վրայ փորուած պզտիկ բոյնի մը մէջ կը կանգնէր Աթինասի արձանիկ մը՝ որ իր ներկայութեամբ յիշեցնել կուտար թէ հոն բնակող անձը կուգար անմահն Յունաստանէն, ուր հին աստուածները դեռ քիչ մը կ'ապրէին մարդերու յիշողութեան մէջ:

Անդրէաս, Աղաթոն Ֆապէր եւ Թեմոկլէս, գիշերուայ խաղաղութեան մէջ, լմնցնելու վրայ էին իրենց ճաշը. երկու գերիներ, լոկի մնջիկ, կը սպասուորէին անոնց:

Աղաթոն իւր բաժակը դէպի վեր բարձրացուց, իբր յարգանք մը Բագոսի՝ եւ ըսաւ.

— Իրաւ որ, Թաթոսի պատուական գինի մըն է: Օրհնեալ ըլլայ զայն հասունցնող Աստուածը եւ օրհնեալ ըլլայ զայն կարասին մէջ լեցնող այգեպանը:

Անդրէաս հաստատական նշան մ'ըրաւ:

— Ու առիկա, բարեկամներս, ըսաւ՝ իմ մառանիս մէկ նմոյն է միայն: Հանդուցեալ մօրեղբայրս Բիւզանդիոնի մէջ հարստացած էր, գինիի վաճառականութեամբ: Իբր խելացի մարդ լաւագոյնը իրեն պահած էր:

— Փա՛ռք հանգուցելոյն, ըսաւ Թեմոկլէս:

— Օրհնեալ ըլլայ մանաւանդ որ՝ մեզի այս սեղանին շուրջը միացնել առաւ, որովհետեւ առանց այս անսպասելի ժառանգութեան՝ երբեք չպիտի թողէի իմ սիրական Աթէնքս, գալու համար Բիւզանդիոն:

— Ոչ ի՞նչ հետաքրքրութեան համար, հարցուց Թե. րահաւատն Թեմոկլէս:

— Ոչ իսկ հետաքրքրութեան համար, սիրելի Թեմոկլէս. իմ կեանքս, հո՛ն, թեթեւ եւ անո՛ւշ էր: Պզտիկ տուն մը, քանի մը գիրքեր, բանաստեղծներու սէրը, եւ ինքզինքս անոնց աշակերտը կալ ծելու անմեղ յաւակնութիւնս: Դեռ հոն պիտի ըլլայի, եթէ Տիոմէդ մօրեղբայրս բոլոր իր հարստութիւնը ինծի կտակած չըլլար եւ այս հրապուրելի տունը՝ որ իմ հայրենիքս կը յիշեցնէ: Բայց իմ աչքիս ա՛մէնէն թանկագին երեւցող բանը, ապահովաբար, ձեզի հանդիպելու բախտաւորութիւնը, եւ ձեր բարեկամութեան հարստութիւնն է:

— Ու սէրը՝ որուն վրայ չեմ խօսիր, յարեց Փապէր չարասուն ակնարկով մը:

— Սէ՛րը:

— Ոյո՛, անգիտանալ մի՛ ձեւացնէր: Կրնա՞ք ծածկել քու բարեկամներէդ, թէ կիզիչ յեռ-տուրներուն, ամայի փողոցներէ, կամ երեկոյին, ատղերու լոյսով, երիտասարդ կին մը կուգայ հոս, գողունի կերպով, որուն հրապոյրէն, խոստովանէ, քիչ մը կը մոռնաս յունական գեղեցկութիւնը Բիւզանդականին ի նպաստ:

— Ստոյգ է, տեղի տուաւ Անդրէաս: Բայց ինչպէ՞ս ալէկ գիտէք այս բաները:

— Մարտէլլոս, իրիկուն մը, տունդ եկած միջոցին, լսեաւ հեռուէն անծանօթ գեղուհիի մը ներս մտնելը, քո-

ղարկուած: Առ ի քաղաքավարութիւն, հեռացաւ:

— Ինչո՞ւ այդքան գաղտնիք, հարցուց Աղաթօն:

— Այդ արկածախնդրութեան մէջ՝ ո՛րք մը գոյութիւն ունի արդեօք, հարցուց Թեմոկլէս, պաւթր պարպելով:

— Երբե՛ք, մ'այն տարօրինակ պարագաներ:

— Առիկա աւելի պատճառ մըն էր մեզի յայտնելու:

— Ո՛հ, ահաւասկ պատմութիւնը. հրապուրիչ է, պիտի տեսնէք:

Շարժումով մը Անդրէաս գերինները ձգարեց:

— Հազիւ երեք ամիս կայ, իրիկուն մը, իբր հետաքրքիր կը պտտէի Յուլիոսի դրան մօտերը եւ առանձին չէի. խիտ եւ անհանգիստ բազմութիւն մը կը դիտէր ծովը որ տարօրինակ մակերեւոյթ մը ունէր: Հնոցի մը նման կ'եռար: Արեւ մարը կը մտնէր կարմրագոյն շողիներու մէջ եւ հեռուէն եկած հովը քաղքին վրայ կը փչէր, կիզիչ կերպով: Քանի մը պտտողներ, ուրիշներէ աւելի անհանգիստ, ցած ձայնով կը խօսէին Անտիօքի նոր աղէտներուն վրայ, սկսած միեւնոյն սպառնալից նշաններով. եռուզեռ ծովը, յետոյ չարժը, հողին պատուած քները՝ ժայթքելով յանկարծ բոցեր, եւ երկու հարիւր հազար դիակներ՝ կործանած քաղքին փլատակներուն տակ:

«Առջեւէս երկու կիներ կը քալէին յամրաբար՝ դիտելով ծովը, մին՝ տարիքոտ, միւսը՝ դեռ մանկամարդ եւ դէմքը քողով ծածկուած. միայն կը տեսնուէին աչքերը, աչքեր խոռվեցուցիչ եւ գուրգուրալի: Իր փառայեղ քալումքին մէջ՝ զգլխի յանդգնութիւն մը կար. հերոզութեան այնպիսի խոստումներով, որ ինքզինքիս թելադրեց անոր հետեւելու, քաղցրօրէն լեցուած աղնիւ նուաղութով մը՝ որ արդէն զիս իրեն կը միացնէր: Երկու երեք անգամ ետեւ դարձաւ, եւ զիս իր քայլերուն վրայ տեսնելէն՝ ոչ զարմացաւ եւ ոչ ալ վիրաւորուեցաւ: Քալելով՝ հասանք մինչեւ լապտերներու դոները, ուր ձեմողները կը վխտային. մեր քայլերուն յամրացումը կը փառաբանէի, քանի որ զիս ներս կը մօտեցնէր, հազուադէպ քուտելու եւ անոր առնուհանդերձ չնչիւր տատիճան, երբ յանկարծ զետիւնը

մոնչեց մեր ոտքերուն տակ, յետոյ անդ ճարձատրւն մը: Հողը ալեկոծեցաւ. բոլոր Բիւզանդիոն սոսկումի ճիւղ մը արձակեց: Բնազդաբար, անձանթունին բոլոր մարմնովը վրաս ինկաւ եւ ինծի փաթթ ւեցաւ. լոյս ծագեցաւ վրաս. թեւերովս համակ գրկեցի զայն անձկալից, սարուուն այս նոր ցնցումէն՝ որ գուցէ երկուքնիս ալ մահուան գիրկը պիտի նետէր: Բայց ամէն ինչ կը խաղաղի, հողը վերստին իր նախկին հանգիստը կը ստանայ: Այն ատեն, վստահ, կը ձգէ զիս, ժպտելով նոյն իսկ այս զարհուրելի պատահարին վրայ: Բայց զայն իմ բազուկներուս մէջ սեղմած էի ցանկութեան բոլոր թափով. նէ ալ, հաւանութեան լքումով մը յանձնուած էր ինծի: Իրենն էի, նէ ալ՝ իմս էր:

— Շարունակութիւնը դիւրաւ կը գուշակուի. յարեց Աղաթօն:

— Չայն իր տունը առաջնորդեցիր, ըսաւ Ֆապէր, գիտելով իր բարեկամին անաւարտ մտածմունքը:

— Երկուքնիդ ալ կը խաբուիք, չեչտեց Անդրէաս. ձեր գիտցածներէն չէր անիկա: Այդ իրիկունն ի կ հասկցայ իր անունը եւ այրի մը ըլլալը: Բաւականացայ իրեն գիտցնելու որ կը բնակէի այս տունը, որուն պարտէզները կը թըրջուէին ծովէն, եւ բաժնուեցայ անկից, նոր տեսակցութեան մը անստոյգ յոյսովը: Ձեզի չգիտի ըսեմ թէ ինչպէ՞ս տեղի ունեցան նախ Ս. Սարգիս եկեղեցին, յետոյ Դափնիներու պարտէզին մէջ մեր ժամադրութիւնները, որոնց միջոցին կրցի համոզել զինքը՝ դրան սեմէն ներս մտնելու: Իր այրի մնալը նոր է. հանգուցեալ ամուսինը իրեն թողած է միայն կնճառոտ գործեր, այդպէս կ'երեւի: Հրամանին տակն է իր եղբօրը՝ որուն մօտ կը բնակի, եւ որ կայսերական դիւանան մէջ քարտուղար է: Խստաբարոյ, ազա՛ւ եւ անձնասէր մարդ մըն է, որուն միս կ'մտածուին է զնէ ամուսնացնել հակառակ իր կամքին, իրեն սիրահարուած ծերի մը հետ, անունը՝ Սիմէոն Ֆոքաս, կայսրունիին մեծափարթամ գահարավաճառը: Այս կացութեան հետեւանքով, վերջին ծայր խոհեմութիւն կը յանձնարարէ ինծի եւ կ'արգիլէ զիս իր տունը մտնելու: Գաղտնի կերպով կուգայ զիս տեսնելու,

յաճախ նաւակով՝ ընկերացած այդ տարիքոտ կնոջ հետ, որ իր ստնքուն է: Պզտիկ ծաղկեփունջ մը նախապէս կ'իմացնէ իր այցելութիւնը: Մերթա կը կոչուի: Ծիւղերուն թիւը կ'որոշէ ժամը: Այս իրիկուն կը սպասեմ իրենն:

Ոտքի ելաւ, մօտեցաւ ջրալից անօթի մը՝ որուն մէջ դրուած էին մրտենիի քանի մը ոստիկներ:

— Կը տեսնէք, երեք ոստիկ. կը նշանակէ երրորդ ժամուն:

— Երջանիկ մարդ, ըսաւ թեմոկլէս հառաչանքով մը:

— Այո՛, ըսին միասին Ֆապէր եւ Աղաթօն:

— Այսքան կարելի է երջանիկ ըլլալ, յարեց անդրէաս: Այդ կինը ունի ամէնէն նուրբ միտքը, ամէնէն պոքովալի սիրտը, կնոջական ամէն հրապոյրներով: Երիտասարդ աղջկան պարզմտութիւններ, տղայական դատողութիւն եւ մանկական զուարթութիւն: Ո՛չ, չեմ կարծեր որ ասկից աւելի մաքուր արարած մօ, համեղ կին մը, զգլխիչ տիրուհի մը գտնուի, եւ ժառանգութեանս տիրանալուս պէս, կը խորհիմ գրամով ծախու առնել եղբօրը հաւանութիւնը՝ քրոջը հետ ամուսնանալու համար:

— Թող Աթինաս ըլլայ քեզի օգնական, եւ խմենք քու երջանիկ ամուսնութեանդ, յարեց Աղաթօն:

Բոլոր բաժակները բարձրացան:

— Բայց խմենք նաեւ քու ժառանգութեանդ ստացումին համար, ըսաւ Ֆապէր, որովհետեւ անկէ հախում ունի քու երջանկութիւնդ:

— Աւա՛ղ, շարունակի՛ց Անդրէաս, գաւաթը վար դնելով. երեք ամսէ ի վեր, ի զո՛ւր կը սպասեմ յանձնումին համար: Այո՛, ախպէս է...: Գանձապահը գրամով կը ծախէ իր դատակնիքները, կառավարիչը՝ իր հրամանագիրները, կայսրունին՝ իր բարեկամութիւնը, ինչպէս ժամանակաւ կը ծախէր իր սէրերը: Կրկէսի հեծելունին այսօր կը վարէ կայսրութիւնը, Յուստինիանոսի երկար տականջներովը, քանի որ ժողովուրդը զինք կը կոչէ «քուռակ»: Այո՛, իր կիսի որ ժողովուրդը զինք կը կոչէ «քուռակ»: Այո՛, իր կիսի նըն է որ կը շնորհէ բանակի եւ եկեղեցւոյ աստիճանները, կ'աքսորէ իրեն ընդդիմացողները եւ կամ անոնց մազերը

խուզել կուտայ, կ'արգելափակէ եւ մոռացութեան փոսը կը նետէ:

— Ու ինը քաղաքները իր անունը կը կրեն, շարունակեց Ֆապէր, ընդմիջելով Անդրէասը, եւ Օկիւստիանի մէջ արեւը կը լուսաւորէ իր ոսկեգօծ արձանը, սլաակեր յայրատ Աստղիկին:

— Եւ ի՞նչ արձան, գոչեց Թեմոկլէս. Որմնադիրի մը ձեռագործը: Տափակ ճակատ, ապուշ խնդուք, ձուկի խոշոր աչքեր:

— Այո՛, բայց կը նկանի՞ այդ ալլանդակ սլաակերը ստուածային Օգոստոսուհիին, հարցուց Անդրէաս:

— Երբեք զայն չտեսա՛ր, իր կարգին հարցուց Աղաթօն:

— Ո՛ր սլաակի տեսնէ՞: Մեր հողմայեցի եւ յոյն տիկինները ժամանակաւ կ'երթային բարձրագլուխ եւ ճակատաբաց. բայց յորմէ հետէ մեր բիւզանդական սատրափները որդեգրեցին Արեւելքի բարքերը. իրենց կիները ծածկուած եւ կառքով միայն դուրս կ'ելլեն. Օգոստոսուհին Այա-Սօֆիայի մէջ՝ ոսկեգոյն չղարչի մը տակ կ'երեւի:

Ֆապէր ընդմիջեց.

— Վաղը զնէ սլաակի տեսնես իբօտրօմի մէջ, ներկայ արշաւներուն:

Թեմոկլէս ոտքի ելաւ, գնաց դուռնէն նայելու թէ գերիներէն մին մտիկ կ'ընէ՞ր, յետոյ վերադարձաւ իր բարեկամներուն քով:

— Եւ այդ վազքերը, րսաւ, կրնայինք քիչ մ'անոնց վրայ խօսիլ: Անգաղտնապահ ականջ չկայ մեզի մտիկ ընող, եթէ քիչ մը խորհրդակցինք:

— Այս նպատակով էր որ ձեզի ժողովեցի իմ մօտս. այս իրիկուն: Բայց կը սպասեմ Մարսէլլոսի, որ պալատան մէջ դրաղած է: Ահաւասիկ իր ձայնը կը լսեմ:

Ե.

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարսէլլոս, ներս թափանցող լուսնի ճառագայթներու աղբեցութեամբ՝ մշուշապատ շրջանակին մէջ մտաւ: Կանգ առաւ, ձեռքը ճակտին տանելով, ըսաւ.

— Ողջո՛յն ձեզի:

— Բարի եկաք:

— Իեզի կը սպասէինք, խօսելու համար մեր գործերուն վրայ:

Մարսէլլոս յառաջացաւ եւ վերարկուն աթոռի մը վրայ դրաւ, խօսելով հանգերձ:

— Պալատէն կուգամ. երկու գէշ լուրեր կը բերեմ: Շնորհագուրկ Պելիզարիոս վերստին իր պաշտօնին գլուխը անցաւ եւ Ֆոթիւս մեռաւ:

Չորս բացագանչութիւններ միասին դուրս պոռթկացին, որուն յաջորդեց կարճ եւ մահագոյժ լուրերն ինք:

Ծանր չեչտով մը շարունակեց Մարսէլլոս:

— Արեւմուտին, մեր բարեկամը զաչոյնի հարուածով մը զարնուեցաւ, ձերբակալուելու միջոցին: Մեզի կը հետապնդեն: Կայսրը կը պատրաստէ անողոք հրովարտակ մը, բոլոր հելլենացածներու դէմ — ինչպէս որ կը կոչեն մեզի — որ, քրիստոնեայ երեւոյթին տակ, հաւատարիմ մնացած են դիւցազնական Յունաստանի եւ հանրապետական Հռոմի պաշտամունքին: Յամառող մնացորդ հեթանոսներէն չէ որ կը կասկածի, այլ մնացորդ Հողմայեցիներէն:

— Ո՛վ կրնայ մտանած ըլլալ Ֆոթիւսը, մրմռաց Ֆապէր:

— Լրտեսները՝ որ ամենուրեք են, պատասխանեց Սկալթին:

— Վերջապէս, յարեց Մարտէլլոս, այսօր ինքն է, վաղը, կարգը մեզի պիտի գայ: Չ'ենք գործեր:

Հինգ երիտասարդները նստեցան սեղանին շուրջ:

— Այո՛, ըսաւ Անդրէաս, պէտք է գործել: Արդէն Աթէնքի, Ռափէնայի եւ Հռոմի մեր բարեկամները, որ զիս իբր պատգամաւոր ձեզի ղրկեցին, պատրուակ բռնելով ժառանգութեան խնդիրը, այո, մեր բարեկամները անհամբեր կը դառնան ինծի յուր ղրկելով թէ «ի՞նչ կը սպասէք»:

— Աոթի՛թը, ըսաւ Ֆապէր:

— Այդ աոթիթը այսօր ունինք, շարունակեց Մարտէլլոս, իր գոց բռունցքը սեղանին զարնելով: Աւելի լաւը ե՞րբ պիտի ըլլայ: Բռնակալութիւնը ամէն տեղ ցասում եւ ատելութիւն ցանած է: Հարուստ կամ աղքատ, արհեստաւոր կամ պատրիկ, ամէնքն ալ զայրացած, զրգուռած են եւ պատրաստ՝ ամէն բանի: Նշանի մը կ'սպասեն. տանք անիկա:

— Հարուածներու ժամը հասած է: Բայց տրամադրութիւնը, զիտել տուաւ Թեմոկլէս: Եւ իր բա՞նակը. ի՞նչ պիտի ընենք անոր դէմ:

— Բանակը ինծի դաւակից է, հաստատեց Մարտէլլոս: Զայն կ'արհամարհէ:

— Լա՛ւ, յարեց Թեմոկլէս, բայց ինքնակալը իրեն կողմնակից ունի կապոյտները:

— Մենք ալ ունինք կանանչները, զիտել տուաւ Անդրէաս, աւելի պարկեշտ մարդիկ, որ Զեզի եւ ինծի պէս գիտեն, թէ օրհասական հայրենիքը ազատելու ժամը հընչած է: Ժողովուրդը, աշխարհաքաղաքացի խուժանը որ միայն կրկէսը կը ճանչնայ եւ կառավարներու հայրենասիրական մրցապայքարները: Ամէն տեղ քսութիւն եւ լըրտեսութիւն՝ որ առաքինութեան կարգը անցած է: Արդարութիւնը՝ ոտնակոխ, զաշտերը՝ խոպան, զպրոցները՝ փակ եւ իր վարժապետները՝ կասկածելի: Ու այս ամէնուն վըրայ, ապուշ վառականներու միսթիքական բարբաջանքներ:

ըր: Ահա թէ մինչեւ ո՞ւր հասած ենք: Եթէ ինծի պէս կը հաւտաք թէ այս մահամերձ ահագին զանգուածին մէջ, մեծ հոգի մը տակաւ: Գոյութիւն ունի, որ կը պայքարի, չ'ուզեր մեռնիլ, օգնենք անոր, ազատենք զայն, զէնք առնենք: Ոսկիի ապականութեան դէմ, երկաթի դիւցազնային դարմանով դիմագրենք. կտրենք նիսած անդամը, նշտրաւ կենք փտութիւնը եւ այսպէս, մեր կողմէ մաքրուելով՝ հռովմէական ին հայրենիքը՝ նոր արիւնի մը մէջ, թող գտնէ նոր երիտասարդութիւն մը:

Բոլորը ոտքի ելան, գոչելով.

— Այո՛, այո՛:

Բայց Թեմոկլէս շեշտով մը զանոնք հանդարտեցուց:

— Լռութիւն: Մա՛րդ կայ:

Նորեկ մը, թերասներէն անցնելով, ներս մտաւ:

— Սթերաքսն է, ըսաւ Անդրէաս. դէպի անոր երթալով:

Մարդը շնչասպառ էր. մօտեցաւ դաւակիցներուն, խօսակցութիւն ծրարէր:

— Մայր՝ եկեղեկոյ զրան առջեւ կոխէ կայ:

Ամէնքը իր շուրջը ժողուրտեցան. Ֆապէր դաւաթ մը լեցուց եւ անոր տուաւ: Սթերաքս, խմելէ վերջ ըսաւ:

— Ահաւասիկ: Քաղկեդոնէն եկող մարդ մը. իր մանկամարդ կնոջ հետ, ցամաք ելլելու վրայ էր, երբ կապոյտներու խումբ մը, որ կ'անցնէր ծովափէն, կը նախատէ կինը: Մարդը կը զայրանայ, կապոյտները կը սպաննեն զայն, եւ այդ չարագործներուն ձեռքը չիյնալու համար՝ չարաբախտիկ կնոջ ծով կը նետուի ու կը խղզուի: Քանի մը քաջարի մարդիկ կը վազեն, կապոյտները քիչուոր ըլլալով կը փախչին. կանանչները կը հասկնան որ սպաննալը իրենց մէ է, եւ նախկին զինուոր մը, կնոջ դիակը ծովէն կը հանուի. սայլակի մը մէջ դրուելով՝ եւ ջանքերու լոյսով կը տանին կուսակալ Էտէմոնի քով. մեծագոյն աղաղակներ զինքը կ'ուզեն՝ որ սակայն, բացակայ է: Խուժը վերստին ճամբայ կ'ելլէ եւ ամէն մէկ քայլափոխի կը շատնայ: Արքատիիւսի վերջնակայանին մէջ կը հանդիպի կապոյտներու աւերիչ խումբի մը: Կռիւր կը սկսի, կապոյտները կը պար-

տունն եւ կանանչները յաղթական կը յառաջանան քաղքին մէջ, պոռալով, կանչելով. « — Ի մա՛հ կուսակալը, ի մա՛հ, զանկաւորը »:

— Ի՞նչ պիտի ըսեմ ձեզի. ժամը հնչած է, նշանը տրուած է, ըսաւ Ֆապէր:

— Ի գո՛րծ ուրեմն, պոռաց Անդրէաս:

— Այո՛, այո՛:

Մարտէլու զանոնք լռեցուց ձեռքի շարժումով մը:

— Մինչդեռ ապստամբութիւնը մեզի համար կը գործէ փողոցին մէջ, մենք ալ գործենք անո՛ր համար, պալատին մէջ: Մտի՛կ ըրէ՛ք: Այս գիշեր, պալատին մէջ հրամայողը ես եմ: Զեզմէ մին, զինուած, հագուած պահակազինուորի մը պէս, թող հետեւի ինծի:

— Ե՞ս. ըսաւ Անդրէաս:

— Լա՛ւ. շարունակեց Մարտէլուս, դո՛ւն. աւելի մեծ թիւ մը կատկածները պիտի արթնցնէր: Կայսեր քնացած սենեակին ձօտը կայ աղօթարան մը, ուսկից սանդուխով կարելի է իջնել պարտէզները: Այդ սանդուխը փակուած է երկաթապատ երկու դուռներէ, բայց եւ ի վիճակի եմ դանոնք բանալու: Պալատ հասնելուս պէս՝ Անդրէասը, պարտէզներուն նայող վարձի դրան իբր պահակ կը դնեմ. ապա կ'երթամ իմ սովորական պաշտօնիս եւ կը սպասեմ: Կայսրը ուշ կը պառկի եւ հազիւ երկու կամ երեք ժամ կը քնանայ: Երբ տեսնեմ իր լոյսերուն մարիլը, եւ երբ պահակները նշան տան կայսեր անկողին մտնելուն, կը հաշուեմ վայրկեանները, թողլու որ, ինքնակալը խոր քնոյ մէջ անէանայ. յետոյ կը միանամ Անդրէասի: Սանդուխին դուռը կը բանամ. այն ատեն, Անդրէաս, խօսքերս յիշողութեանդ մէջ աղէ՛կ պահէ, կը հետեւիս ինծի եւ կը գնանք աղօթարան: Ասկից վերջն է որ կը սկսին մեծագոյն դժուարութիւնները: Վստահ պէ՛տք է ըլլանք թէ Յուստիանոս հո՛ն է եւ կը քնանայ: Ատոր համար Անդրէասը կը թողում աղօթարանին մէջ եւ մինակս կը մտնեմ կայսերական սենեակը, զիւրի՛ն բան: Մինակ գուռ մը բանալն է: Եթէ Յուստիանոս բացակայ է, կը քաշուինք. եթէ արթուն է,

պիտի կանչէ եւ դուն կը փախիս:

— Բայց դո՞ւն:

— Իմ անձս կարեւորութիւն հունիս կը փախիս դուն: Եթէ կը քնանայ, կուգամ քեզի իմացնել, կը հետեւիս ինծի եւ մէկ ակնթարթի մէջ անոր բերանակապ կը դրուի, կը կապուի, ինքզինքը պաշտպանելու կամ պոռալու անկարելութեան դատապարտուելով: Մինչդեռ դուն պիտի հսկես վրան, ես պարտէզ կ'իջնեմ, կայսերական նաւամատոցին վրայ բացուող պալատին դուռը կը վտգեմ. նաւամատոցին վրայ, ինծի վստահելի մինակ մէկ պահակ կը դնուի: Հո՛ն է որ դուք ամէնքնիդ ինծի պիտի սպասէք. վեր կ'ելլէք ինծի հետ. ձեզի կը յանձնեմ ինքնակալը, ձեռքերը եւ ոտքերը կապուած. նաւակի մը մէջ կը նետէք ու կը տանիք:

— Այո՞:

— Ասիական կողմը, փրօթացի վանականներուն վանքը, իբր հերետիկոս աքսորուելու սպանալիքով: Արդէն անոր կը սպասեն եւ ձեզ կ'ապահովցնեմ թէ լաւ պաշտպանութեան տակ պիտի ըլլայ հոն, տասը ոտք գետնափոր տեղւոյ մը մէջ:

Սթիրաքս հարցուց.

— Լա՛ւ. բայց ի՞նչ պիտի ընենք զանիկա, այդ վանքին մէջ:

— Վանական մը, մազերը խուզուած մը, պատասխանեց անոր Մարտէլուս: Բոլոր աշխարհի համար մեռած պիտի ըլլայ ան:

— Լա՛ւ. բայց, իր կարգին հարցուց Ֆապէր՝ Մարտէլուսին, մենք ասիական եզերքը անցնելով, դուն ի՞նչ պիտի ըլլաս:

— Պալատ կը մտնեմ ուր վախճալիք միայն Պելիզարիոսը կայ, իր սենեակը պիտի ըլլայ ան, զբաղած հաշտուելու իր Անթոնինին հետ, եւ իրեն երբեք չճառայած իմ խումբ մը մարդոց հսկողութեան տակ: Առանց շշուկի կը ժողովմ պահակազինուորները՝ որոնց երեք քաւորդը իմ կողմաշահած եմ: Կ'իմացնեմ անոնց թէ կայսրը Վոսփորի

մէջ խեղդուեր է. կը մնայ միայն Թէոտորան բռնել. դիւրին բան մը, հակառակ պալատի ներքիններուն: Ու Պոլիս արթննալուն պէս՝ պիտի իրազեկ ըլլայ թէ, կայսրը մեռեր է, թէ կայսրուհին արգելափակուեր է, թէ մենք ենք տէրը պալատին եւ կայսրութեան:

— Այո՛... այո:

— Ուրեմն, որոշուած է գործի սկսիլ այս գիշեր իսկ:

— Այո՛. այո՛:

— Այն ատեն, ըսաւ Մարտիլլոս, ծանր շնչառով մը եւ հանդիսաւորութեամբ որովհետեւ մեր դուինները վտանգուիլէ առաջ, պէտք է ամէնքնիս զգուշական միջոցներ ձեռք առնենք, չորրորդ ժամուն, Յուստիանոսի արձանին տակը գտնուինք, որ վաղը գետին պիտի գլորի՝. ձեր ղէնքերը վերարկուին տակ եւ ոչ չմնաք:

— Բաւ մը եւս, ըսաւ Ասդրէաս: Չկայ մեր մէջ մէկը, որ չունենայ մայր մը, կին մը, քոյր մը, սիրական մը, որոնց արցունքները պիտի թուլցնէին մեր քաջասրտութիւնը. խոստով տանք մեր մէջ, որ անոնցմէ եւ ոչ մին, մեր ալ՝ գիշերուան ծրագիրներէն կասկածի: Ոչ մէկ բառ, ոչ մնաք բարով մը եւ ոչ ալ արցունք մը:

— Կը խոստանանք, կ'երդնունք:

Անդրէաս ձեռքերը իրարու զարկաւ. Միքայէլ, իր մըտերիմ զերին, երեւցաւ, ձեռքը բռնած եղջիրէ լապտեր մը:

— Ո՛հ, լապտերի պէտք չկայ. գիշերը լուսաւոր է եւ ճամբան գիտենք, Յուստիանոսի արձանին առջեւ՝ չորրորդ ժամուն:

Վեց մարդերը զիրար ողջունեցին լուսութեամբ եւ իրենց վերարկուին մէջ փաթթուելով հեռացան. անոնց քայլերուն շուկը հետզհետէ նուազեցաւ եւ ապա մարեցաւ:

Առանձին մնացած. Անդրէաս անոնց հետանալուն ըստպասեց, լուռ, քանի մը քայլ առաջ գնաց. յետոյ Միքայէլին դառնալով՝ որ անշարժ կեցած էր նոր հրամաններու սպասելով:

— Սուրբերուս ամէնէն կարճը զատէ եւ սենեակս գիր:

դանակիս քով:

— Այո՛, տէր:

Անդրէաս, միշտ մտածկոտ, գնաց դարակի մը քով, անոր զաւտելի փականքը քակեց, եղէգնեայ գրիչ մը, կարմիր մեղանի աման մը եւ քանի մը կտոր մագաղաթ առաւ, յետոյ սեղանին մօտեցաւ, եւ Միքայէլի դառնալով:

— Գրելու միջոցիս, պարտէզին մէջ դիտէ եւ սպասած անձս գալուն պէս, իմացուր ինծի:

— Շատ չպիտի սպասես, տէր, անաւասիկ նոյն ինքը:

Միքայէլ տուն մտաւ. Անդրէաս ոտքի ելաւ, բաղուկները երկարած, ժպիտը՝ չուրթներուն վրայ, եւ վազելով դէպի մանկամարդ կիներ. որ իր քօղերուն տակ գոգեքս զոլորչիացած, ոտքը կը դնէր թէրասին վրայ:

— Ինչպէ՞ս, դո՛ւն:

Ոստումով մը, երիտասարդ կիներ իր մօտը եկաւ, ժպտուն, զուարթ շրթունքները պատրաստ մատուցանելու:

2.

Ս Է Ր

Սարսուռն, գիրկընդխառնումէ մը վերջ՝ ինքզինքը ազատեց, քողերը մէկդի նետելով:

— Աւելի կանուխ եկայ, կ'ուզե՞ս զիս:

— Իմ անուշ սէ՛րս, ըսաւ Անդրէաս, մէջքէն գրկելով, եւ զնէ առաջնորդելով նստարանի մը վրայ: Աւելի չատ կը սիրեմ զքեզ, երբ կանուխ գաս, քան թէ ուշանաս: Շատ անհանգիստ պիտի ըլլայի:

— Անհանգի՞ստ:

— Այո՛, քաղաքին մէջ կը ծեծկուին:

— Լաւ, ըսաւ Թէոտորա, գլուխը ետ ծռելով, վերըստին իր շրթունքները նուիրելու համար, ամէն գիշեր միեւնոյն բաները կը պատահին:

Լոռի մը տիրեց, յետոյ Անդրէաս անոր շրթունքները թողուց սրսփալով:

— Այո, անգամ, ըսաւ կռիւն աւելի լուրջ է, եւ քեզ փողոցներուն մէջ մինա՛կ տեսնելը:

— Ստնտուս հետս է:

— Գեղեցիկ պաշտպանութիւն, ստուգիւ, Մերթա՛: Ո՛ւ եւէ ստորին մարդու մը չհանդիպեցա՞ր:

— Ո՛չ, քրի: Այդ կողմը փողոցները ամայի են եւ պատերուն վրայ, միայն իմ շուքիս վազելը կը տեսնէի, լուսնի լոյսով:

— Ու չսարսափեցա՞ր գիշերանց, այդ քաղքին մէջ:

— Ո՛հ, կը խորհիմ ատոր վրայ: Միայն զքեզ կը

տեսնեմ, պզտիկ տունը՝ որ ինծի կը սպասէ. պլպլացող լոյսը եւ կիսաբաց դռնակը. եւ որքա՞ն երջանկութիւն ինծի համար, իւրաքանչիւր քայլափոխիս՝ զիս աւելի մօտիկ դնելով դէպի քեզ: Ուրախութեան ինչ եռուզեռ, երբ քովդ կ'ըլլամ:

Անդրէաս, մեղմիւ անոր գլուխը դէպի ետեւ ծռեց եւ իր աչքերը անոր աչքերսւն մէջ մխրճեց: Լոռի մը տիրեց, ուր այս երկու էակները զիրար կը հասկնային, առանց խօսակցութեան:

Անդրէասն էր, որ առաջին անգամ, ինքզինքը ազատեց սիրադրկումէն:

— Անունդ ի՞նչ է:

Թէոտորա թեթեւ ցնցում մը զգաց. Անդրէաս վերըստին անոր փաթթուեցաւ:

— Անո՞նս կը հարցնես. չե՞ս գիտեր:

— Մերթա, այո՛, գիտէի ատիկա: Բայց ուրիշ անուն մը ունի՞ս:

Կամաց մը, մէկդի ըրաւ Թէոտորան, եւ ձեռքը երկընցուց դէպի սեղանը, մօտեցնելով իրեն մագաղաթը, եւ ղէգնեայ գրիչը եւ մեյանը:

— Ո՛հ, ուրիշ անուն չունիմ:

— Այո, հօրդ անունը:

Թէոտորա անոր նայեցաւ, անվստահութեան եւ անհանգստութեան զգացում մը աչքերուն մէջ: Անդրէաս չանդրադարձաւ.

— Բայց, հայրս կը կոչուէր Յովհաննէս Տիսքորիտէս, կիպրոսցի քարտուղար՝ պալատան դիւանատունին մէջ, ինչպէս. որ մինչեւ հիմա եղբայրս՝ Էվանկէլիսս. այս ամէնը արդէն պատմած եմ քեզի: Ինչո՞ւ, այս մանրամասնութիւնները:

Անդրէաս գրած էր. գրիչը վար դրաւ:

— Ծղիւ գքեզ նշանակելու համար, աստղի՛կս:

— Հո՞ս:

Ու իր նուրբ մատովը՝ ուր կը փայլէր համեստ մատանի մը, կը ցուցնէր մագաղաթը:

— Այո՛:

— Ի՞նչ է այդ:

— Կտակս:

— Կը մեկնի՞ս:

Ճիշ մը եւ միեւնոյն ժամանակ անձկալից հարցում մը: Անդրէաս դէպի անոր դարձաւ եւ ուժով մը, թեւերուն մէջ առաւ:

— Բայց ո՛չ:

— Ուրեմն, վտանգ մը:

Անդրէաս աւելի ուժով անոր փարեցաւ:

— Բայց ո՛չ, ըսաւ անոր: Ասանկ քաղաքի մը մէջ, ամէն ինչ նախատեսելու է: Կրնամ հալածուիլ, սպաննուիլ, ինչպէս դու ինքդ ալ, վտանգի մէջ ես, հոս գալուդ համար: Վերջապէս, շատ հարուստ չեմ, սակայն դու ինձմէ աւելի աղքատ ես: Ազգական չունիմ. դուն կը կազմես միակ ընտանիքս եւ ինչ որ ունիմ, որո՞ւ կրնամ կտակել, եթէ ոչ անոր՝ որ տիրուհիս է, բարեկամուհիս է, եւ որ, քիչ ժամանակէն պիտի ըլլայ իմ պաշտելի կի՛նս:

Կրկին, երկուքն ալ իրարու մէջ հալեցան:

Այս անգամ Թէոտորան էր, որ ինքզինքը ազատեց:

— Ու դուն ցաւ՝ պիտի զգաս, չէ՞, քու երջանիկ կեանքը միացնելով ինծի պէս խեղճ կնոջ մը, դուն՝ որ կրնաս երազել աւելի բախտաւորներու սէրը:

— Զքեզ կը նախընտրեմ:

— Ո՛հ, դուն զիս կը սիրես աւելի՛ աղքատ:

— Այո՛, կը խոստովանիմ քեզի, իմ աստղս, աւելի բաւերաստիկ, աւելի հպարտ պիտի զգամ անձս, երբ քու կեանքիդ երջանկութիւնը ինծի պարտիս:

Ու իր երկու թեւերով, դէպի իրեն ծռած մարդուն վիզին փաթթուեցաւ եւ հանդարտ ու խորամանկ կերպով, զայն հարցութիւնը:

— Բայց, մտիկ ըրէ ինծի եւ զիս այնքան մի՛ սեղմեր: Եթէ պզտիկ քաղքենուհի մը կամ վաճառականի մը այրին ըլլալու տեղ, պատրիկուհի մ'ըլլայի, օրինակի համար՝ պալատներով, գերիներով, գանձերով, դոհարներով, ի՞նչ

պիտի ընէիր:

— Ի՞նչ յիմարութիւն:

Ու Անդրէաս խնդալ սկսաւ:

Թէոտորա իր նուրբ մատերը անոր բերնին դրաւ:

— Վերջապէս, ենթադրենք որ այդպէս եղած ըլլայի, զիս պիտի արհամարհէ՞իր Այս, գուցէ պիտի ըսէիր ինծի, ձեռքդ՝ ձեռքէս զատելով. «Պատրիկուհի, գէշեր բարի. կը մաղթեմ...» Եւ զիս փողոցը պիտի ձգէիր,

— Ո՛չ. զքեզ մինչեւ դուռը պիտի առաջնորդէի:

— Եւ յետո՞յ:

— Յետոյ, այլեւս անգամ մըն ալ զիս չպիտի տեսնէիր:

— Պիտի փախէ՞ր ինձմէ: Ուրեմն, զիս չպիտի՞ սիրէիր:

— Այո՛, պիտի սիրէի:

— Ուրեմն, ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ, քու դասակարգդ եւ հարստութիւնդ, իրարմէ բաժնուելու պատճառ մը պիտի ըլլար, փոխանակ քու աղքատութեանդ՝ որ զմեզ իրարու կը մօտեցնէ եւ զիս աւելի գուրգուրանքով քեզի կը կապէ:

— Ինծի հաճոյք պատճառելու համար այդ բանը կ'ըսես: Բայց ներքնապէս, պիտի հպարտանայիր սիրուած ըլլալուդ համար քաղաքին բարձր դասակարգէ կնոջմէ մը, թերեւս ամէնէն մեծ կի՛նը:

Իր ակնարկը աւելի հարցաքննող եղաւ բայց փայլակի մը պէս արագ անցաւ:

— Ո՛հ, ո՛չ բոլորովին, յարեց Անդրէաս, ոտքի ելլելով. որովհետեւ աւելի քիչ կապուած պիտի ըլլայիր ինծի:

— Հիմակուան չափ, եւ հակառակ ամէն բանի:

Ներս մօտեցաւ եւ ձեռքը բռնեց:

— Ինչո՞ւ այս բոլոր երազները:

Թէոտորա թողուց իր ձեռքերը գերի, անորիններուն մէջ, բայց իր սուր նայուածքով պրպտեց մինչեւ խորը Անդրէասի աչքերուն:

— Գիտնալու համար, թէ մինչեւ ո՞ւր կը սիրես զիս:

— Ա՛հ, ըսէ ասիկա, յարեց զուարթութեամբ. ահաւասիկ, թէ ի՛նչ ըսել հարկ է:

Յետոյ, վերստին հարցուփորձ:

— Նայէ՛ ինծի, ղէմ առ ղէմ, աչքերուս մէջ, աչքերուս խորունկութեանը մէջ, մինչեւ յատակը, ինչպէս ես քնքս կը նայիմ, եթէ քեզի ըսէի, ո՛չ, այրի չեմ. այլ ամուսնացած:

— Ո՛հ, ոչ. խնդիրը կը տարբերի այն ատեն: Ուրիշի մը կի՛նը:

Գարշելու ձեւ մ'ըրաւ եւ ասլա.

— Անգամ մը եւս, ինչո՞ւ բոլոր այդ ենթադրութիւնները:

Ինքզինքը ժողովրդեց:

— Տեսնելու համար, թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան կը սիրես զիս:

— Օ՛հ, քանի որ ատանկ չէ:

Իր կարգին, նէ ալ ոտքի ելաւ, հանդարտ եւ փութկոտ ու իր թեւերովը պարուրեց անոր պարանոցը:

— Ինչ որ է, ըսէ, թէ զիս պիտի սիրէիր, նոյն իսկ եթէ այդպէս ըլլար, նոյնիսկ եթէ յանգաւոր, երգմնազանց եւ շնացող ըլլայի՛: Կ'ուզեմ ասիկա, պէտք ունիմ որ ինծի ըսես, որպէսզի զգամ, թէ քու սէրդ վե՛ր է ամէն բանէ, թէ կ'ատէ ամէն բան՝ որ ինքը չէ եւ թէ աշխարհի մէջ ուրիշ պարտականութիւն չունի. չունի ուրիշ օրէնք՝ երկրի վրայ. ուրիշ աստուած՝ երկնքի մէջ, բայց ինքն իսկ, միշտ ինքը. միշտ՛կ եւ ամէն տե՛ղ:

Նէ քաշեց զայն կրկնակ նստարանին վրայ:

Անդրէաս, պոռաքնելու աստիճան, զնէ սեղմեց իր կուրծքին վրայ:

— Լա՛ւ ուրեմն. այո՛, միշտ զքեզ պիտի պաշտեմ, որովհետեւ ո՞ւր է միջոցը, զքեզ չպաշտելու, թէ ոչ ուրիշ կերպով:

— Ինչպէ՞ս ուրիշ կերպով:

— Այո՛, աւելի նուազ հրապուրանքով, նուազ գործով եւ անուշութեամբ, որովհետեւ դուն այն ատեն պիտի

նմանէիր ուրիշներու, եւ իմ կեանքիս մէջ պիտի ըլլայիր սովորական սիրուհի մը, փոխանակ ըլլալու բարին, այն՝ որ միւս բոլորները մոռցնել կուտայ, եւ որ, առաջինը չըլլալով, է սակայն միակը:

Հանդարտիկ, նէ իր այտերը անոր այտերուն դրաւ ու յետոյ.

— Իրաւունք ունիս: Մնանք ինչ որ ենք. այդ է իրականը, մնացեալները ցնորք են:

Ուրախ, զնէ աւելի լաւ տեսնելու համար, Անդրէաս քիչ մը անդին հրեց զայն:

— Բարեբախտաբար, որովհետեւ եթէ դուն ուրիշի մը կի՛նը ըլլայիր, չպիտի կրնայիր ըլլալ իմ կի՛նս, ինչ որ չպիտի ուշանայ կարծեմ:

— Ա՛հ, կը կարծե՞ս:

— Այո՛, կը հաւտամ թէ մօտ օրէն այլեւս ժառանգութեան խնդիրս կը կարգադրուի համաձայնութեամբ կայսերական ելեւմտական պաշտօնէին հետ. եւ իմ ղէմս չպիտի ունենամ ոչ Թրիպոնիէնի մը ընչաքաղցրութիւնը եւ ոչ ալ կայսրուհիին գոհարավաճառ՝ Սիմէոն Ֆոքասի արծաթասիրութիւնը:

— Ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ թէ Թրիպոնիէն, թէ Ակուսթան, թէ կայսրը եւ իրենները մէջտեղէն պիտի վերցուին:

Թէոտոբայի աչքերը ուշադրութեամբ յառեցան իր սիրահարին աչքերուն:

— Ի՞նչ բան քեզի այդպէս խորհիլ կուտայ:

— Ինչ որ կ'անցնի քաղաքին մէջ:

— Այդ խեղճուկրակ կապոյտներու եւ կանանչներու կոի՞ւր:

— Ո՛հ, այդ խեղճուկրակ կոիւններուն տակ՝ ինչպէս որ կ'ըսես, ամբողջ ժողովուրդ մը կայ, որ կ'ուզէ լուծը թօթվել՝ եւ կը կարծեմ, թէ պիտի յաջողի:

— Դո՞ւն ալ, ըսաւ Թէոտոբա, այդ յիմար դադափաբները ունիս: Երբեք այդ կերպով խօսած չէիր ինծի: Անդրէաս անոր ծոցեցաւ, հա մարտիր յէ. առ տմարմ ր,

— Որովհետեւ, ուրիշ բանով զբաղած էինք, աւելի լաւ կերպով ի դժուր հանելու համար:

Թէոտորա ոտքի ելաւ, քանի մը քայլ առաւ: Իր դէմքին արտայայտութիւնը փոխուած էր, մպտուն եւ սիրահար կիներ չէր այլեւս, այլ մտահոգ, անհանգիստ եւ կասկածոտ կիներ:

— Արդարեւ, ըսաւ նէ, տանդ մէջ, ոչ կայսեր պատկերը կայ եւ ոչ ալ ոեւէ սուրբի նկար:

— Ներողութիւն. Սոփոկլէսի. Պղատոնի եւ Մինէրվայի պատկերները կան, մատովը ցոյց տալով վերջինին պզտիկ մէկ արձանը:

— Մինէրվա՞... կուռք մը:

— Մինէրվա Աթինէ՛: Կուռք, արդարեւ, իմ սրբազան հայրենիքս:

— Երազո՞ղ:

— Կը հեզնե՞ս գիս:

Վրաստին անոր մօտեցաւ նէ եւ իր թարմ բազուկներով փափեցաւ անոր վիզին:

— Ո՛հ, Անդրէաս, այսպէ՛ս կը սիրեմ քեզի: Նոյն իսկ ատոր համար է որ զքեզ կը սիրեմ, որովհետեւ բանաստեղծի եւ մանկունակ անբժուկներէն որոնք պատրանքը ունին: Ամէն բանի կը հաւտաս:

— Նոյն իսկ Յուստինիանոսի պատժուելուն:

— Կ'ատե՞ս ուրեմն զինքը:

— Բոլոր հոգիովս:

— Ի՞նչ ըրած է քեզի:

— Ինձի՛ ոչինչ. ուրիշներո՞ւ:

— Չար է միայն այն պարագային, երբ կը վախնայ:

— Մէկը կայ, որ զինքը չար կ'ընէ: Իր վա՛տ Թէոտորան:

Երիտասարդ կիներ յանկարծ ետ ընկրկեցաւ, դատապարտեալի դէմքով մը:

— Վա՛տ...

Անդրէաս քայլ մ'անոր մօտեցաւ, բռնեց դաստակը՝ առանց խստութեան:

— Ա՛հ, չպիտի պաշտպանես այդ կինը, որ կ'աքսորէ, Երկրէն դուրս կը հանէ, կը կեղեքէ եւ կը պատուէ կայսրութիւնը, արիւն եւ ոսկի քաշելով անկէ: Ու պալատին զննանները: Իր լրտեսները իր դահիճները: Եւ Պիաղիանոսը մեղքներու ֆասիճան ծեծել տալը, զինքը երգած ըլլալուն համար, եւ...

— Ամէն ըսուածներու կը հաւտա՞ս:

— Բայց ինչ որ գիտեմ, բոլոր աշխարհ ալ գիտէ: Արարած մը, Բիւզանդիոն տեսած է, ժամանակաւ, անոր կրկէսին մէջ, կարապի մը հետ կէտայի սէրերուն մեջնակատակելը: Մեսալինա մըն է, անյադ: յափրացած, որ կ'երթայ մինչեւ նաւահանգիստը, գիշերուան սիրահարն էր ժողուելու:

— Հո՛ն, ուր դուն ինձի հանդիպեցար:

— Այդ կնոջ հետ ինքզինքդ մի՛ բաղդատեր:

— Բայց, սխալ է ինչ որ կ'ըսուի: Սո՛ւտ: Մի՛ հաւտար, Անդրէաս, կը ստեն. գարշելի, վատ, անարդար բան մըն է այդ:

Այնքան անձկալից աղաղակ մը արձակած էր, որ Անդրէաս ետ ընկրկեցաւ զարմացած:

— Ի՞նչ ունիս:

Հարցումը, Թէոտորան խոհեմութեան հրաւիրեց, բայց ոչ լռութեան:

— Ո՛հ, կը պաղատիմ քեզի. այդ կերպ մի՛ խօսիր այդ կնոջ նկատմամբ, որ միշտ բարի եղած է իմ եւ իմի՛ննեքուս մասին, եւ յետոյ կը զգածուիմ, երբ զքեզ այդքան քինախնդիր կը տեսնեմ, դուն՝ որ վհահանն ես եւ այնքան բարի: Թո՛ղ այդ դժբախտ կինը եւ ուրիշներու պէս մի՛ պարտաւեր: Ինչպէ՞ս կը հաւատաս այդքան զրպարտութեան, կատաղութեան եւ նախանձի:

Անդրէաս խստիւ կ'ուզէր, նէ ձեռքը անոր բերնին զըրաւ:

— Լռէ՛, լռէ՛. եւ ոչ մէկ բառ անոր նկատմամբ. կ'աղաչեմ: Եթէ յանցաւոր է, Աստուած է որ զինքը պիտի պատժէ: Բայց դուն զայն նախատելու պէտք չունիս: Քեզի

չարիք մը ըրած չէ եւ զուէն զայն կ'անարգես առանց որ նէ կարենայ ինքզինքը պաշտպանելու: Անդո՛ւթ եւ անարդար բան է այդ:

Ձգաց նէ, որ դարձեալ շատ հեռուները կ'երթար ինքզինքը ժողովրդեց:

— Է՛հ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի մեզի համար թէ ոտորան: Կայսրուհիին հոգովը պիտի զգաղինք: Միայն իմ վրաս խորհէ՛, քու Միրթաիդ՝ որ հոս է. նէ՛ որ զքեզ կը պաշտէ եւ հետը կը խօսիս, ուրիշի մը նկատմամբ: Ուրիշները գոյութիւն ունին: Ապերա՛խս...:

Թէոտորա զայն մեղմօրէն քաշելով՝ տարաւ նստեցուց կրկնակ աթոռին վրայ, եւ էգ կատուի մը նման, սնոր տաքերուն տակ կծկուելով:

— Տեսնենք, եթէ ժառանգութեանդ տիրանաս, ի՞նչ պիտի ընենք:

— Աթէնք պիտի մեկնինք. տունս պզտիկ է, պիտի մեծցնենք:

— Ու պարտէ՞ղ: Կ'ուզեմ մեծ եւ ընդարձակ պարտէ՞ղ մը:

— Պիտի ունենաս: Արդէն կայ. Ագրոբոլիսի դէմը, ուր մայրամուտի արեւը կը ցոլացնէ իր չքեղութիւնները: Ու հոն, շատ խաղաղիկ օրեր պիտի ֆանջնենք, դուն՝ մշակելով ծաղիկներ, ես՝ իմ ոտանաւորներուս վանկերը համբելով, հեռո՛ւ այս յիմար Բիւզանդիոնէն, ուր մարդ հազիւ ժամանակ կը գտնէ զիրար սիրելու, երկու գողունի համբոյրներու միջեւ, ուր՝ նոյն ինքն սէրը՝ տենդ ունի, ուր՝ կինը անօգուտ բաներով ժամանակը կ'անցնէ: Օ՛հ, երջանիկ պիտի ըլլանք հոն եւ մեր սէրը ճաշակելու եւ իւրարու նուիրուելու խորին զուարթութիւնը պիտի գիտնանք վայելել: Բայց աչքերդ կը փակե՛ս. ինծի մտիկ չես ընել ասի:

Թէոտորա անոր կուրծքին փարեցաւ:

— Ո՛հ, այո՛ւ. այո՛ւ... մտիկ կ'ընեմ քեզի: Խօսէ՛ այդպէս, մի՛շտ: Ի՛նչ քաղցրութիւն է քեզ մտիկ ընելը: Գոգօցես երա՛զ մըն է՝ որ զիս կ'օրօրէ: Ինծի կը թուի թէ հե-

ռո՛ւն եմ... մինակ՝ քեզի հետ եւ աշխարհի մէջ միայն երկուքնիս գոյութիւն ունինք. ո՛վ երկուսս արդու թիւն սիրտի: Ի՛նչ հանգստութիւն: Մեղմիւ, գուրգուրանքով, ինչ որ ինծի կ'ըսես, հոգւոյս մէջ կը սահի՛: Մայիսի զեփիւռ մըն է, որ զիս կը փայփայէ: Թարմ եւ զովացուցիչ է, առաւօտի ցօղին պէս: Պիտի ցանկայի հոն ըլլալ միշտ եւ յաւիտեան... ինքզինքս այնքան լաւ եւ մաքուր կը զգամ: Ա՛ն զիս քու կուրծքիդ վրայ, որպէսզի զգամ քու ուզածդ, Միրթա՛ն՝ զոր կը սիրես, Միրթան միայն, միայն Միրթան:

Իրենց շուրջը լորը տիրող մեծ լուսթեան մէջ, ձայներ մը կը բարձրանային, հետզհետէ մօտենալով. ծխոտ եւ կարմիր լոյս մը կը տեսնուէր հեռուն, որ միեւնոյն ժամանակ կը մօտիկնար, ինչպէս շշուկը:

Թէոտորա, յանկարծ ետ քաշուելով ոտքի ելաւ շուտով մը, անհանգստութիւնը՝ եւ՛ ձայնին եւ՛ ահնարկին մէջ:

— Ի՞նչ է այս:

Անդրէաս ալ ոտքի ելած եւ թէրաւին ծայրը կեցած էր: Դարձաւ անոր, որ կ'անուանէր Միրթա:

— Ջոահեղձ կնոջ մարմինը քաղքին մէջ կը պտտցնեն:

— Ո՞ր կինը:

— Կինը այդ տարաբաղդ մարդուն՝ որ սպանուեցաւ Կապոյտներու կողմէ եւ որ ոճրագործներու գաղանթութիւններէն խուսափելու համար՝ ինքզինքը ծովը նետեց:

Թէոտորա պլլուեցաւ Անդրէասին:

— Մի՛ վախնար, հոս չեն գար: Մտի՛կ ըրէ, կ'երգեն:

Արդարեւ, այդ եռուզեռին խուժանէն երգ մը կը բարձրանար, խուլ երգ մը, աւելի ցատու մի աղաղակ մը:

Ա՛հ, ա՛հ

Թէոտորա

Հասարակաց վայրերը

Երբ կը դեգերէիր իրիկունը

Անդաստակներու շուքին տակ

Ամէն ոք կըրցաւ վայելել զքեզ, անյա՛գ:

Ա՛հ, ա՛հ,

Թէոտորա:

Խուժանը կ'անցնէր թէրասին պատին տակէն. ձայները յատակօրէն կը լսուէին ու կատաղութեամբ:

— Էվընսորի երգն է, կայսրուհիին դէմ, ես ալ գիտեմ, ըսաւ Անդրէաս:

— Ո՛հ, ոչ, ոչ դո՛ւ, ոչ դո՛ւ:

Անոր վրայ նետուեցաւ, գլուխը ձեռքերուն մէջ առնելով եւ ականջը խցելով, որպէսզի անիկա չըսէ:

Ո՛հ, ա՛հ

Թէոտորա

Այն ատեն, աղիտաբեր գեղեցկութիւն
Ոսկիով մը, ինքզինքդ կը ծախէիր դո՛ւն.

Թող կայսրը արձակէ ըզքեզ

Աւելի քիչ, աւելի նուազ պիտի արժեա.

Ա՛հ, ա՛հ

Թէոտորա

— Ո՛հ, թշուառականնե՞ր, մըմնջեց Թէոտորա:

Ձայները կը հեռանային եւ քիչ մը յետոյ արձագանդները միայն լսելի կ'ըլլային:

— Կը տեսնե՞ս, ըսաւ Անդրէաս, խռովութիւն կայ:

Թէոտորա սարսուռ մ'ունեցաւ, ոչ թէ վատ ըլլալուն համար, այլ վախցաւ իր սիրոյն համար:

— Այո՛, խռովարարներ են, սակայն շուտով զնտանները պիտի լեցունին: Պէտք է որ մեկնիմ:

— Քեզի կ'ընկերանամ.

Քողարկուեցաւ:

— Ո՛հ, ո՛չ: Հոն նաւակ մը ունիմ երկու գերիներով՝ որոնք ինծի կը սպասեն:

— Լա՛ւ, նաւակով: Սակայն կ'ուզեմ քեզի ընկերանալ:

— Ո՛հ, կ'ըսեմ քեզի. իմ ստնտուիս տունը կը կարծեն զիս. գերիները երբ քեզի տեսնեն եղբօրս պիտի ըսեն, ամէն ինչ կը կորսուի այն ատեն:

— Բայց վտանգ կայ:

— Փողոցներուն մէջ, այո՛, բայց Վոսփորի մէջ, ո՛չ:

— Ե՞րբ զքեզ պիտի տեսնեմ:

— Վաղը, եթէ կ'ուզես, պատասխանեց Թէոտորա, իր վերջին քօղը կապելով. Սուրբ-Էմիլիէն եկեղեցին, երկբարդ ժամուն: Այդ ժամուն, ոչ ոք պիտի ըլլայ հոն:

— Պիտի գամ. երթաս բարով:

— Ո՛հ, ո՛չ, ոչ երթաս բարով, բնա՛ւ, այլ ցտեսութիւն.

Մեղմիկ փչող հովիկը, յեղափոխական երգին վերջին գանգիւնները կը բերէր դեռ: Անդրէաս չորս բոլորը գիտեց տեսնելու համար թէ չըջակաները ազա՞տ էին: Թէոտորա այդ պահուն կատաղութեան եւ սպառնալիքի շարժում մը ըրաւ, բայց երբ Անդրէաս իրեն կը դառնար, ձեռքով համբոյր մը շրկեց եւ աներեւոյթացաւ.

է.

ԿԱՅՍՐԸ ԵՒ ԿԱՅՍՐՈՒՅԻՆ

Մակնորայի պալատան ոսկեփայլ եռնկողմանոցին մէջն ենք :

Յուստիանոսի աշխատութեան սենեակը՝ ընդարձակ եւ արտաքոյ կարգի շքեղ սրահ մը : Խորը կար դուռ մը՝ այն աղօթարանին վրայ, ուրկէ Անդրէաս եւ Մարսելլոս ներս պիտի մտնէին, մինչեւ կայսեր մօտ : Աջ կողմը, ոսկեղօծ պատուան մը, ուրկէ կ'երեւէր Վոսփորը. քիչ մը անդին մետաքսեայ վարագոյրով ծածկուած ուրիշ դուռ մը, որ կ'առաջնորդէր կայսրուհիին յարկաբաժինը. այդ դրան դիմաց, ուրիշ դուռ մը՝ ուրկէ կարելի էր երթալ կայսերնընջասենեակը եւ ծածուկ խուցերը :

Աղօթարանին դուռը այնպէս մը շինուած էր որ միայն մէջտեղի մասը կը բացուէր, եւ երկու ոսկեայ խոշոր նիզերով կը գոցուէր. դրան աջ եւ ձախ մասերուն վրայ կէտաքանդակ, կոսդանդիանոսի եւ Դիսոյն Հեղինէի պատկերները նկարուած էին, այն՝ որ սուրբ խաչը գտաւ : Վերի մասին վրայ Ադամ եւ Եւան նկարուած, գիտութեան ծառին հետ. հրաշալի ոսկեյատակ մօզայիք մը :

Ոսկիով եւ թանկագին մարմարներով շոյալուած այս սրահին ձեղունն ալ շինուած էր լիբանանեան մայրի գերաններով՝ ոսկի, արծաթ եւ փղոսկր բանուածքներով ընդելուզուած :

Սրահին մէջտեղը, ոսկեղօծ պրօնզէ ծանր սեղան մը, վրան լեցուն ձեռագործներ եւ թանկագին քարերով կաշւուած գիրքեր : Ու տակաւին պզտիկ սեղաններ՝ քարտու-

ղարներուն համար, ոսկեփայլ նստարաններ, մեծափարթամ բարձիկներ : Միայն կայսեր աթոռը ոսկեծոյլ էր եւ աւելի բարձր քան միւսները :

Այն պահուն երբ ներս կը մտնենք, կայսրն Յուստիանիանոս սեղանին մօտ, պրպտելու վրայ էր այն նստակները՝ զոր իրեն յանձնած էր անշարժ եւ ոտքի վրայ կեցող պատգամաբեր մը : Կայսրը, մտահոգ, կը կարդար զանոնք : Կաշտանակի մը մէջ դրուած երեք օրհնուած մեղրամօմի լոյսերով :

Փրեսիլուս, կայսեր առաջին քարտուղարը եւ մտերիմը, ետեւը, ոտքի վրայ էր, մինչդեռ երիտասարդ ֆրանկը՝ Գառիպէն եւ Թրիպոնիէն անկիւն մը քաշուած, ցած ձայնով իրարու հետ կը խօսակցէին :

Թրիպոնիէն կը շնորհաւորէր Գառիպէնը, կայսեր հետ ձաշելու պատիւին արժանանալուն համար, մինչդեռ խեղճ ֆրանկը, պահոց օր ըլլալով, մաքուր ջրով աղցան միայն կերած էր : Այս մտերմիկ խօսակցութիւնը յանկարծ ընդմիջուեցաւ կայսեր կողմէ :

— Գանձապահ :

Թրիպոնիէն, իբր զսպանակէ մը մղուած, անմիջապէս ոտքի ելաւ եւ տիրոջը առջեւը կեցաւ :

— Տէ՛ր իմ :

— Մտի՛կ ըրէ. ահաւասիկ կեսարիայէն եկած լուրերը՝ որոնք զքեզ պիտի ուրախացնեն ինձի չափ :

Ակսաւ կարգաւ զօրեղ եւ հնչուն ձայնով մը :

— Հերետիկոս սամարացիներու ապստամբութիւնը վերջնականապէս խղղուած է արեան մէջ : Հարիւր հազար ապստամբներ ցիր ու ցան եղած են. քաղաքը՝ երկար ժամանակի համար լքուած եւ աւերակ պիտի մնայ :

Գանձապահը խոնարհեցաւ :

— Նախախնամութիւնը, ո՞վ տէր, յայտնօրէն, թագաւորութեանդ այս մեծ գործին ընկերակից է :

— Այո՛, այդ կողմէն ապահովուած ըլլալով՝ այժմ պիտի զբաղինք հելլենագածներով. յանուն Բրիտոսի :

Գանձապահը խաչակնքեց ինչպէս եւ կայսրը :

Յետոյ շարունակեց.

— Միեւնոյն հարուածով պիտի շարունակեմ ջախջախել օձը. ժամը պատեհ է լմնցնելու համար այդ հեթանոսական աւելորդապաշտութիւնները: Համաստեղութիւնները նպաստաւոր կ'երեւին:

Այդ պահուն, Էօֆաթրաս, կայսրուհիին յարկաբաժիններէն ելլելով՝ սրահ մտաւ:

Կայսեր զօրեղ նայուածքը զայն նշմարեց անմիջապէս:

— Ո՛հ, կայսրուհի՞ն:

Էօֆաթրաս մօտեցաւ, ողջունեց եւ պատասխանեց

— Խրիսիոն, հասարակաց ճեմավայր՝ Աղբիւրներէն կուգայ, ո՛վ վեհափառութիւն. աստուածայինն Ակուսթա հոն չէ եղեր:

— Հոն երեւցած է, դոնէ հոն ընթրած է:

— Խրիսիոն կը հաւաստէ թէ կայսրուհին այս իրիկուն հոն տեսնուած չէ:

Յուստինիանոս, յանկարծ ոտքի ելաւ, անհամբերօրէն քանի մը քայլ առաւ, թշնա մալից լուծթիւն մը պահելով:

Յուստինիանոս այն ատեն իր փառաց զազաթնակէտին վրայ էր: Իր հպատակ ժողովուրդները, նոյն իսկ իր դրացի երկիրները, իր մէջ կը տեսնէին մեծ իմացականութիւն մը եւ կառավարելու կարողութիւն մը, միասին թէոտորայի հետ, որուն միտքն ալ հաւասարապէս հազուադիւտ կորով մը ունէր:

Պալատներու եւ եկեղեցիներու շինող, մեծ բարենորոգիչ եւ իր զօրապետներով՝ երջանիկ աշխարհակալ մըն էր իր համբաւը ո՛չ չափազանցուած էր եւ ոչ ալ յափշտակուած: Սակայն, յանուն կրօնքի, վանականներուն որսն չէր եւ միեւնոյն ժամանակ որսը իր կնոջ, սիրոյ թռիչքներով, կամ զարհուրելի բարկութիւններով, այնպէս որ պալատականները չէին ըմբռներ թէ, իրօք կը սիրէ՞ր թէ կ'ատէր թէոտորան: Այդ երկու զգացումներն ալ գոյութիւն ունէին իր սիրտին մէջ.

Յանկարծ դարձաւ Էօֆաթրասի՝ որ միշտ անշարժ գամուած կը մնար իր տեղը:

— Պալատան ժամացոյցը քանի՞ կը ցուցնէ:

— Զորքորդ ժամը, ինքնակալ:

— Լա՛ւ, գնա:

Էօֆաթրաս՝ ուրախ, որ կրցած էր այս դժուարին պաշտօնը կատարել առանց արգելքի, դուրս ելաւ, խոնարհելով:

Կայսրը սեղանին մօտեցաւ եւ սկսաւ կարդալ. Հսկող պահակներու ձայները, տկար կերպով կը լսուէին, գիշերային թռչուններու հիւհիւներու նման:

Թրիոպոնիէն՝ Քառիպէտի միացած, ցած ձայնով վերստին խօսակցութեան սկսած էր:

Երկար վայրկեան մը անցաւ:

Յետոյ, վերստին, կայսրուհիին սենեակին մետաքսեայ վարագոյրը վեր առնուեցաւ եւ Էօֆաթրաս, կայսեր սպասած լուրը տուաւ:

— Օգոստոսուհին վերադարձաւ, վեհափա՛ռ, հիմակ իսկ:

— Շատ աղէկ:

Կայսրը վերստին ոտքի ելաւ, բայց նշմարելով Քառիպէտը, դէպի անոր յառաջացաւ. ֆրանկը փութկոտութեամբ կանգնեցաւ:

— Գիշեր բարի, իմ հիւրս: Փրեսիլու քեզ պիտի առաջնորդէ քու յարկաբաժինդ:

— Աստուած թող քեզի երջանիկ երազներ պարգեւէ, ըսաւ Քառիպէտ, խոնարհելով իր երկարած ձեռքին վրայ:

Յետոյ հետեւեցաւ Փրեսիլուին, ու անյայտացան:

Յուստինիանոս, ընթերցումի մէջ ընկղմած ըլլալ կեղծեց:

Մետաքսեայ վարագոյրը վերցուեցաւ ու թէոտորա անվարան երեւցաւ: Ինչպէս որ գիշատիչ գաղան մը կը յարձակի իր որսին վրայ, նէ գնաց դէպի կայսրը. ձեռքը անոր ուսին դրաւ ու ըսաւ.

— Մինակ ես, խօսի՛նք:

Բայց Յուստինիանոս արգիլեց զայն: Իլլիրիոյ հիւղակներէն միոյն մէջ ծնած այս մարդը, որ կեանքի բոլոր դժ-

բախտութիւնները ճանչցած էր եւ իր մանուկ հոգիին մէջ զգացած էր բոլոր փառասիրութիւնները՝ որոնք օր մը զինք պիտի առաջնորդէին կեսարական ծիրանին, ինքզինքէն ելաւ, իրական այս յանդգնութեան եւ նենդութեան առջև։ Երկու քայլ յառաջացաւ դէպի Թէոտորան։ ձեռքը բռնեց եւ հարցուց ներա, որմէ կը կասկածէր։

— Ուսկի՞ց կուգաս։

Թէոտորա զգաց վտանգը եւ խուսափեցաւ չիփշիտակ պատասխանելէ անոր հարցումին։

— Քաղաքէն, ըսաւ նէ, վստահութեամբ։ Շատ գեղեցիկ անցուդարձեր տեղի կ'ունենան չիտակը։

— Այդ բաներուն վրայ ետքը պիտի խօսինք։ Այժմ խօսինք քու վրադ։

Թէոտորա, ինքզինքը չկորսնցուց. հաստատ մնաց իր դիրքին մէջ, կիներուն գործածած միջոցը ի գործ դնելով։

— Կ'երեւի որ կոխւ յըն է։

— Ինչո՞ւ մը եւս կը հարցնեմ, ուսկի՞ց կուգաս։

Ու կայսրը բռունցքով զարկաւ սեղանին։

Թէոտորա աթոռի մը վրայ ինկաւ ու պատասխանեց.

— Անգամ մըն ալ կ'ըսեմ. քաղաքէն կուգամ։

— Հետիտոն, երկու գերիով եւ կնոջ մը հետ։

— Թափո՞ր մը պէտք էր ինծի։

— Գիշերուան այս ժամո՞ւս։

— Այո՛, եթէ գիշերը պայծառ է։

Յուստինիանոս քանի մը քայլ առաւ եւ խօսեցաւ ինքնիրենը.

— Լուսնի լուսով, փողոցներուն սալայատակները հափշտակ արկածախնդիր աղջկայ մը պէս... Կայսրուհի՛ մը...։

Թէոտորա առիթը ձեռքէ չհանեց. կիներ երեւցաւ։

— Եթէ, ինծի հաճելի բաներէն զրկուելու համար կայսրուհի ես, չարժեք որ ըլլամ, չէ՞։

— Քու աստիճանիդ յարմար հաճոյքներ կան. ընտրէ՛ զանոնք։

— Իմ աստիճանիս յարմար մէկ հաճոյք կայ միայն.

այն՝ որ ինծի ախորժելի կը թուի։ Եթէ հաճոյք կը զգամ վար գնելու իմ վստածութիւնս, որ վերջապէս զիս կը յոգնեցնէ, եւ աստուածայնութիւնս որ զիս կը սպաննէ, այո՛, եթէ հաճոյք կը զգամ թափառաշրջիլ, ինչպէս իմ չքաւորութեանս գեղեցիկ ժամանակներուն, ո՞ւր է չարիքը։

— Լա՛ւ յիշատակներ արգարեւ, ախորժ զգալու համար։

Իր կարգին Թէոտորա հարուածը տուաւ.

— Ծ'հ, դու, դու այս սենեակին հեղձուցիչ օդին մէջ միայն երջանիկ ես, պարապօրէն վիճելու համար վանականներուն հետ. միսթիքական նրբութիւններու վրայ, եւ կանխորոշ հետ. միսթիքական նրբութիւններու վրայ, եւ կամ երազել աչքերդ առաստաղին, աւելի կարեւոր խնդիրներու վրայ, այսինքն թէ «հրեշտակները սեռ ունին թէ ոչ. հրեշտակները երկո՞ւ սեռ ունին, թէ ոչ մէկ սեռ»։

«Ա՛հ, ահաւասիկ ինչ բան գրեց կը հրապուրէ։ Բոլոր հաճոյքդ այժմ է, լա՛ւ։ Եբօեք քեզի չըսի, որ կայսր մը պիտի կրնար լաւագոյնս գործածել իր ժամանակը. թո՛ղ զիս ազատ ուրեմն։

— Իմիսս պարկեշտ է, քուկինդ՝ չէ։

— Ինչէ՞ն գիտես. Ամէն պարագայի մէջ, երբ կ'ուզուի կին յը, հին ժամանակներու խաթունի՛մը պէս ըմբռնել, ըստ այնմ կ'ընտրեն զնէ։

Կայսրը, դաժան գէմքով մը, դարձաւ դէպի անոր, իր բոլոր ոխը եւ բարկութիւնը գուրս թափելով.

— Արգարեւ, զայն չեն ժողուեր ցեխին մէջէն. իրաւունք ունին։

Բայց Թէոտորա հարուածը նախատեսած էր. զատաստանեց.

— Յետին մէջ, ուր հանդիպեցանք իրարու։ Հայրս անպարար էր. քուկինդ՝ սայլորդ. անուանեալէն դէպի վտակ չէ՞. դաշնակցութիւնն իսկ կազմուած էր.

— Ալ աւելի իրաւամբ. եթէ ստորնութենէ մեկնած ենք, պէտք չէ այս ժողովուրդին յիշեցնել տալ մեր ծաղումը, մեր արարքներով ու հարկ է մոռցնել տալ անցեալը։

— Աւելի ջանա՛ ներկան յոռացնել տալ անոր։

— Նա կը պատուէ ներկան:

— Ժողովուրդը կ'արհամարհէ քեզ:

— Այդպէս թո՛ղ ըլլայ. կ'ատէ զիս, բայց չարհամարհե՛ր. կ'ատէ անոր համար որ, կատակերգունի մը՝ կայսրունի ըրած եմ:

Թէոտորա զայն բերած էր այն կէտին՝ որուն կը ցանկար: Այսուհետեւ պիտի կրնար զայն կեցնել:

— Անոր, կատակերգունիին հետ ամուսնացած ըլլալուդ համար, հէ՛: Երկինք զքեզ ստեղծած էր վանական կամ փաստաբան ըլլալու, եւ դուն եղար ժառանգորդ կեսարնե՛րու: Ատիկա կը պարտիս կատակերգունիին...: Յուստիանիոս կայսրը, Տօրեղբայրդ, դժեհայ, մանկամիտ ծերուկ մըն էր եւ ես դատապարտուած էի հէքեաթներով եւ երգերով զայն զօսցնել: Կատակերգութի՛ւն: Իր կինը՝ Լիւփիսինա, կ'ատէր զքեզ եւ ես անոր գերունին եւ աղախինն էի: Կատակախա՛ղ: Բայց կեղծախաղ՝ որ զքեզ պատրիկ ըրաւ, յետոյ Յուստինիանոսի որդեգիրը, վերջապէս, կայսր, ահաւասիկ, շնորհիւ այդ կեղծ դերասանունիին, որ միշտ յոգուտ քեզի աշխատեցաւ:

— Ինչպէս իրեն օգտին համար ալ:

— Քու մեղսակցութեամբդ, քանի որ, դուն ալ վերջապէս մե՛ծ դերասան մ'ես: Օր մը Վիթալիէնի հետ կը հաղորդուիս, զայն իբր եղբայր ընդունելով եւ ընկերակից՝ կայսրութեան. նոյն իրիկունն իսկ խողխողե՛լ կուտաս հրկու դրան միջեւ: Յանուն Արամազդի, տակաւին այդքան ուժ չունիմ: Ատուն՝ կատակախաղը, իրիկունը՝ ողբերգութի՛ւնը: Ի՞նչ արուեստագէտ: Մի՛շտ բեմին վրայ: Այն օրէնքները՝ զոր Թրիպոնիէն կը ստեղծէ եւ դո՛ւն կը ստորագրես: Այն ձակատամարտները՝ զոր Պելիզարիոս կը շահի եւ յաղթականը դու ինքդ կ'ըլլաս: Ես արհեստ փոխած չեմ. գերս փոխած եմ միայն: Երբեմն՝ Լպարունի, այսօր՝ կայսրունի: Ինչպէս որ դուն կեսար, անխօս դերասանէն վերջ: Ո՛հ, Աստուած իմ, թո՛ղ կեղծիքները: Մէկդի դի՛ր փայտեայ սուրդ եւ սո՛ւտ դափնիներդ, ո՛վ դու մաքսանեց կեսարդ: Թէ կը յաւակնիս, բեմէն դուրս, կեսա-

րութիւնդ վայլեցնել մինա՛կ, մինակ ինծի՞ նկատմամբ, ո՛հ. ճշմարիտը, իմ ընկերակիցս ես, պիտի թոյլ տա՞ս որ ծիծաղիմ քիչ մը այդ բանին վրայ:

Յուստինիանոս, բռունցքը զարկաւ սեղանին եւ ոտքի կայնելով, սպառնալից, յառաջացաւ դէպի այդ կինը՝ որ իր երեսին կը նետէր ցխի ծրարներ:

— Եւ սակայն, եթէ այդ կայսրն եմ ես, քեզի՛ հետ ու քեզի դէմ:

Թէոտորա լրբենի ակնարկով մը նայեցաւ անոր:

— Ըրէ՛, եթէ կարող ես:

Յուստինիանոս կատաղութեան մոնչիւն մ'արձակեց. հասկցաւ, որ այս կերպով չպիտի կրնար յաղթել այդ կնոջ՝ որ իր վրայ ազդելու զօրաւոր գիտակցութիւնն ունէր:

Իր վերջին հարցումին դարձաւ.

— Ուսկի՞ց կուգաս:

— Ճեմաճայրի Աղբիւրներէն:

— Կը ստես. մարդ զրկեցի հոն, չկայիր:

— Հոն չէի՞:

— Քեզի տեսած չեն:

— Որովհետեւ ինքզինքս ցոյց տալ չուզեցի:

— Կրկէս մտնելդ տեսած են, գազանազուսպներուն քով:

— Ա՛հ, ա՛հ, լրտեսութիւն. չառ լա՛ւ ուրեմն. այո՛, Կրկէս դացի:

— Ու յետո՞յ:

— Լրտեսներդ չըսին քեզի:

— Ո՛հ:

— Ուրեմն, կը ծածկեն քեզմէ ճշմարտութիւնը: Եթէ աւելի լաւ տեղեկացած ըլլային՝ վերահասու պիտի ըլլայիր, որ սիրահարիս քովն էի:

Այս խօսքը արտասանեց նէ, աչքերուն եւ ձայնին մէջ քեցուն ատելութեամբ:

Կայսրը բռնեց ուժով մը եւ սեղմեց անոր դաստակը, տեգունել տալու աստիճան. բայց նէ ունէ դանդաւտ չյայտանեց:

— Մի՛ ռսեր այդ բանը, թշուառական, նոյն իսկ ծաղրանքով:

Քսէնց ձեռքը եւ ահաբեկութիւն խնդաց, խնդուք մը արհամարհական.

— Հեզնէ՛լ: Կինէրը սյնքան խորամանկ են. կարողքս եւ ճշմարտութիւնը, նոյն իսկ կատակելով: Ու ժինչդեռ, զբաղած եմ, քաղքին մէջ մեզի սպառնացող վտանգը ազդարարելու:

— Վտա՞նգը, հարցուց Յուստինիանոս, թերահաւատ ի՞նչ վտանգ:

— Լրտեսներուդ հարցուր:

— Բաւական է: Ի՞նչ կայ. ո՞ր վտանգին վրայ կը խօսիս:

— Այն վտանգներուն՝ որ կը սպառնան քու ամուսնի պատիւիդ, բաւ հեզնութեամբ:

Վերստին կայսրը բռնեց անոր դաստակը, բարկութեամբ լեցուն աչքերուն սպառնալիքին տակ եւ մօտեցնելով իրեն:

— Բաւական է. ոսէ՛, ի՞նչ կայ:

Թէոտորա ճողապրելով անոր ձեռքէն, գնաց պատուհանին կողմը, խօսելով.

— Ապու՛շ, կորի՛ր (Ինձի հետ, այս անմիտ վիճարանութիւններդ... առիւծին՝ մատակ առիւծին հետ... երբ պէտք եղած ճիրանները հունիմ պատրաստուելու վրայ եղող ապստամբութիւնը զսպելու:

— Ապստամբութիւն:

— Այո՛, ապստամբութիւնը: Մինչդեռ դուն, հո՛ս, քու թրիպոնիէնիդ հետքովն թուղթեր ստորագրելու վրայ ես, գիտե՞ս, թէ ինչո՞վ կը զբաղի ժողովուրդդ: Իր սուրերը կը օրէ եւ ջահերը կը վառէ: Ահա, հո՛ս եկուր:

Կայսրը, ա՛ որ նման, գէպի որմնաձակը դնաց, որուն ցանցերէն լուսինը ներս կը թափանցէր իր ճառագայթները:

— Մտի՛կ ըրէ. բաւ կայսրուհին, գէպի նաւահանգիստը երկարող աղմուկները: Քնացող քաղքի մը՝ կը նմանի: Այս իրիկուն, խուժանը փողոցներուն մէջ կը պտտցնէ,

վրիժառութեան գոռում գոչումներով կապոյտներու կողմէ սպաննուած կնոջ մը գիակը: Զինեալ մարդերու խումբեր երգեր կ'ոռնան ինծի դէմ, քեզի դէմ ալ: Վերջապէս, քու կողմնակիցներդ երեք անգամ պարտուեցան չկանանչներէն՝ որ կը փնտոնէ կուսակալը, կախելու համար, սպասելով քու կարգիդ:

— Կարելի՞ բան է այդ:

— Կարելի է, քանի որ կը տեսնես: Ու իմ գիշերային պտոյտներս, գոնէ զանոնք քեզի իմացնելու աղէկութիւնը ունին:

— Հրամաններ՝, շուտով. կանչենք էօտէմօնը եւ Պելիօ զարիսը:

Կայսրը կ'երթար զանոնք կանչելու, երբ կայսրուհին զինքը կեցուց:

— Շը՛թ: Ամէն ինչ խորհած եմ:

— Ունի՞ս...

— Զիս բաւականաչափ յիրար մի՛ կարծեր, որ ժամանակս կորնցնեմ քու զրպարտութիւններդ յսելով: Մինչդեռ դիս կ'անարգես, կը վազեն Պելիզարիոսի եւ կուսակալին, զանոնք հոս բերելու հրամաններով: Անօգուտ է պալատը ոտքի հանել:

Յուստինիանոս հիացումով նայեցաւ կնոջը. բարկութիւնը իջաւ, կասկածները անհետացան:

Դէպի անոր գնաց, նստեցուց զայն, եւ բնականաբար, յանկարծական շարժումով մը ծնրադրեց անոր առջեւ:

— Ահ, այսպէս վաշիլ է քեզ նկատմամբ: Լաւ խորհրդատու մըն ես. փրկութիւնն ես, իմ իմաստութիւնս եւ ուժս ես:

Թէոտորա իր ձեռքը զրաւ անոր գլխուն վրայ, տաքօրինակ ժպիտով մը.

— Ահ, այո՛, վտնքի մը մէջ նստէ խաղերգուհին եւ քու յալտեմալանութեանդ չեմ տար մէկ ժամ իսկ ապրելու:

Վարազդոյրը բացուեցաւ եւ էօթաթրաս իմացուց.

— Պատրիկն Պելիզարիոս կը խնդրէ...

— Այո՛, այո, թող ներս մտնէ՛, ըսաւ ուժով մը Յուս-
տինիանոս, ոտքի ելլելով։ Ու քու եւ Աստուծոյ օգնու-
թեամբը։

Բայց Թէոտորա զայն ընդմիջեց բաւական խստու-
թեամբ։

— Աստուածը հանգիստ թո՛ղ. սի՛ ստիպեր զայն մեզ-
մով զբաղելու. աւելի ապահով է այդ։

Ը.

ԿՈՒԻԻ ՆԱԽՈՐԵԱԿԻՆ

Խուժը մը մարդեր ներս մտան։ Պելիզարիոս Մէնտիւս՝
Քոնթանդիօլիս եւ Կուսակալ Էօտէմօն։

Կայսրը արագօրէն անոնց ընդառաջ գնաց. մինչ Կայս-
րունին, պրոնզէ սեղանին առջեւ՝ Կայսերական աթոռին
վրայ կը նստէր։

— Շուտով նե՛րս մտէ՛ք, ըսաւ Կայսրը. ողջոյնի հարկ
չկայ։

— Յետոյ, սպառնալից, Էօտէմօնի դառնալով։

— Ա՛հ, ահաւասիկ ես, Կոյր Կուսակալ...։ Ինչպէ՞ս
կ'ըլլայ, որ Կայսրունիէն կ'իմոնամ եւ ոչ թէ քեզմէ,
դուրսի խոռվութիւնը։

Դողդոջուն այդ բարկութեան առջեւ, որ կրնար իր
գլուխը նետել տալ, Կուսակալը ջանաց ինքզինքը չքմե-
ղացնել։

— Բու Խոհեմութիւնդ ներողամիտ թող ըլլայ ինծի-
կուգայի հրամաններդ ստանալու, երբ հարկ եղաւ օգնու-
թեան հասնիլ, կատարիներէ պաշարուած Պրետորատունի
Պաշտօնէի։ Ճիշդ ժամանակին ազատեցի զայն, սակայն իր
պալատը կրակներու մէջ է։

— Սպասէ՛, ըսաւ Թէոտորա, հրամայական կերպով։
Մեր մօտը անօգուտ ականջներ կան։ Էօֆաթրա՛ս, քունի
հրամանը հնչեցուր։ Թող դիտնան, որ Կայսրը առանձին է
իր սենեակը։ Հասկցա՞ր։

Էօֆաթրաս դուրս ելաւ, իր ոսկեայ պալատականներու-
վը զարնելով ծնծղայի մը, ու պոռալով։

— Ի քուն, ի քուն, ի քուն։

Անմիջապէս պահակները եւ ներքինիները կրկնեցին
բառը՝ որ հեռաւորութեան մէջ կորսուեցաւ. յետոյ խո-
քունկ լռութիւն մը տիրեց։

Այդ միջոցին Կայսրը իր տեղը գրաւած էր, սեղանին
քովիկը։ Թէոտորա իր քովը նստած՝ բարձրկներուն վրայ.
զօրապետը, պատրիկը եւ Կուսակալը ոտքի վրայ էին, նս-
տելու հրամանին սպասելով։

— Հիմա, ըսաւ Կայսրունին, կրնանք խօսիլ, եւ դուք
ալ կրնաք նստիլ։

Կուսակալը, ոչինչ, կամ քիչ բան գիտէր խոռվութեան
ծագումին վրայ։ Կայսրունին եղաւ՝ որ մեզի ծանօթ եղե-
լութիւնները պատմեց։ Բարեբախտաբար իրեն համար, Կու-
սակալը կրցաւ լաւ լուր մը տալ Կայսեր։ Վաճառականին
սպաննիչները ձերբակալուած էին. անոնց մէջ էր նաեւ
Քալքաս, կառավարը, որուն վրայ կապոյտները մեծ յոյս
ունէին չահելու համար յաղթանակը, յաջորդ օրուայ Կա-
ռաչաւներու միջոցին։

— Այդ ձերբակալումը, յարեց Կուսակալը, բնականա-
բար գրողեց ըմբոստները՝ որոնք տունս եկան մահուան
սպաննալիքի ազազակներով։ Քաջասրտութեամբ ընդունե-
լով զիրենք՝ կարելի եղաւ ի վերջոյ զանոնք տարադնել.
այժմ աւելի հանդարտ են։

— Կը կարծես, որ խոռվութիւնը վե՛րջ գտած է, հար-
ցուց Կայսրը։

— Չեմ կարծեր, տէր: Վաղը, խաղերու բացումին ըս-
պաանք: Բաղժութիւնը անշուշտ պիտի պահանջէ գերինե-
րու, մանաւանդ Քալքասի ազատութիւնը:

— Ի՞նչ է քու խորհուրդդ: Անոնց պատժուելուն կողմ-
նակի՞ց ես:

— Խիստ պատիժ մը, Աստուածայի՛ն:

Կայսրը դառնալով դէպի Պելիզարիոս.

— Ո՛վ, նշանա ուրդ, քու կարծիքդ ի՞նչ է:

— Միեւնոյնը, վեհափա՛ռ:

— Երկու կուսակցութիւններուն ալ. թէ կա-
պոյտներուն ու թէ կանանչներուն, չէ՞:

— Երկուքին ալ, այո՛, տէր:

— Լա՛ւ. Բայց թշնամիներով չիտի չըջապատուինք
միաժամանակ. ի՞նչ ուժ ունինք:

== Փափուկ կէտը այդ է, յարեց զօրապետը: Չսօսինք
բանտարկեալներու մասին՝ որոնք սրտանց խռովարարնե-
րուն հետն են, ոչ ալ պահակազինուորին, ցուցածոյնը.
անոնք՝ առաջին պարտութեան զմեզ պիտի մատնեն:

Կայսրը պահ մը լուռ մնաց: Թէոտորա զայն կը գիտէր
հետաքրքրութեամբ:

— Գու զօրութիւնդ անոնց քով փնտռելու չես, յարեց
Պելիզարիոս. այլ միացեալ բարբարոսներուն մէջ, հեծելա-
ւոր եւ հետեւակ, երկաթեայ մարդեր՝ որոնք իմ հրամա-
նիս տակ ծառայած են:

Պելիզարիոս զանոնք մի առ մի թուեց, ցոյց տալով
գտնուած զօրանոցները:

Էօտէմոն տիրութեամբ գլուխը երերցուց:

— Ատոնք աղէկ, բայց շատ քիչուր են քաղաքին հա-
մար:

— Ամբողջ քաղաքը, յարեց կայսրը, զարմացած:

— Այո՛. Ինքնակալ, սովորական խռովութիւն մը չէ
այս: Չերդ Յաւիտենականութիւնը կը թռչաւորէ՞ ինծի
խորհուրդ մը տալու իրեն:

— Խօսէ՛:

— Չքեզ քնացած կը կարծեն, օգտուէ գիշերէն: Այն-

անցէն՝ որ մեղի ձեր քով բերաւ, գաղտնիօրէն պալատան
դուռը կ'ելէք, բարեպաշտուհի Ակուսթան հետ: Նստէ՛
կայսերական նաւակ մը, ճեղքէ՛ նեղուցը եւ այս գիշերը
անցուր արեւելեան եզերքին վրայ, ուր դուն ապահովու-
թեան մէջ պիտի ըլլաս. Բաղկեդոնի պահակազօրքին պաշտ-
պանութեան տակ: Արշալոյսին, էերը ապստամբները պալատ
հատնելով՝ պիտի գան զքեզ պաշարելու դուն պիտի ըլլաս
զիրենք պաշարողը, որովհետեւ չըջականերու պահակները
քաղքին վրայ պիտի քալեն, ուր Պելիզարիոս անոնց պիտի
դիմադրէ: Ապստամբութիւնը պիտի ջախջախուի մուրճին
եւ սալին միջեւ, եւ դուն յաղթական ներս պիտի մտնես:

Կայսրը մտիկ ըրած էր. առանց զայն ընդմիջելու եւ
խորին ուշադրութեամբ:

— Խորհուրդդ աղէկ է, ըսաւ: Քու մտածումդ ալ ա՞յդ
է, Պելիզարիո՛ս:

— Այո՛, տէր. կր հաստատեմ էօտէմոնի խորհուրդը:

— Պիտի հետեւինք անոր. ուրեմն մեկնութիւն վրայ
խորհելու է, Ակուսթա:

Թէոտորա ունէ շարժում չըրաւ. միայն ըսաւ.

— Եւ արշաւնե՞րը: Մեկնիլ կը նշանակէ վաղուան
խաղերու բացումին ներկայ ըլլալ:

== Ապահովապէս:

— Ու ո՛չ կրկէս, ոչ խաղ եւ ոչ ալ արշա՞ւ. ոչի՞նչ.
Ի՞նչ կ'ըսէք: Ժողովուրդը զրկէ իր հացէն, Յուստինիանո՛ս.
ապահովաբար այնքան պիտի չպիտի ցցէ, որքան եթէ
զինքը զրկես իր հաճոյքներէն:

— Լա՛ւ, ուրեմն, Ակուսթա, մենք ենք, որ պիտի
բանանք արշաւները՝ եթէ տեղի պիտի ունենան:

— Առանց Ակուսթայի եւ առանց կայսեր, գոչեց Թէո-
տորա, որուն ջղախնութիւնը հետզհետէ մէջտեղ կ'ելէր:

— Պիտի ըսենք, թէ կայսրը հիւանդ է, թոթովեց կու-
սակալը:

— Վախէն, այնպէս չէ՞.

Ու կայսրուհիին ձայնը արհամարհական եղաւ:

— Սակայն պէտք է ընտրութիւն մ'ընել, ընդմիջեց:

կայսրը, անհամբերութեամբ. վտանգ՝ կենալուն մէջ, ապահովութիւն՝ մեկնումին մէջ:

— Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ թէոտորա պաղ կերպով. ես ընտրութիւնս ըրած եմ. չպիտի մեկնիմ, եւ հոս առանձին, պիտի խօսիմ անոնց դիմաց այր մարդու մը լեզուով: Մեր գտնուած բարձրութենէն, Յուստինիանոս՝ չենք կրնար վար իջնել. աւելի լա՛ւ է սպաննուիլը: Դուն փախչիս կը փափաքիս. լա՛ւ, կամքը քուկդ է: Ես կը մնամ: Եթէ զիս խողխողեն, իմ պալատիս մէջ պիտի ըլլամ, պսակը՝ ճակատիս, իմ կայսրութեանս մէջ փաթթուած: Ու երբեք ատկից աւելի գեղեցիկ դադա՞ղ չպիտի ունենամ:

Ներկաները հիացումով կը նայէին այդ կնոջ՝ որ միակը կ'երեւէր ունենալ իր ուժին եւ դերին գիտակցութիւնը: Իր ընթացքը, Յուստինիանոսը վերակենդանացուց:

— Այդպէ՛ս թող ըլլայ: Մնա՛նք ուրեմն, քաջարի՛ կիւն: Երկինք կը ներշնչէ զքեզ, ինչպէս ամէն բանի մէջ:

— Ակուսթա, ըսաւ Պելիզարիոս, կ'ողջունե՛մ զքեզ:

Կայսրը կ'ուղէր խօսիլ եւ հրամաններ արձակել, երբ կայսրուհիին յարկաբաժինին դուռը բացուեցաւ եւ սեմին վրայ երեւցաւ Անթոնինը:

— Անթոնին, յարեց կայսրուհին, զարմացած:

Պելիզարիոսի կիներ, շուտով մը յառաջացաւ, ողջունեց կայսրը,

Յետոյ, դառնալով իր տիրուհիին.

— Ներեցէք ինծի, Ակուսթա, դէպքը շա՛տ ծանր է:

— Նստէ՛, խօսէ՛, ի՛նչ կայ:

Անթոնին, չնչաճառ երկու ձեռքերով կուրծքին ճընշեց, սրտին խօովայոյզ բաբախումները հանդարտեցնելու համար:

Յետոյ՝ կցկտուր բռնելով, խօսեցաւ.

— Պելիզարիոս հազիւ գուրս ելած էր, առանց իր մարդերուն գիտութեան, երբ գէնքերու ձայներ մը իմ ուշադրութիւնս գրաւեցին փողօցին մէջ: Լուսնի լոյսով, կը տեսնեմ տունը շրջապատուած պահակազինուորներէ: Իմ կիներէս մին, ահաբեկ, վազեց ինծի, ըսելու որ պետք ի-

րեն հարցուցեր է, թէ զօրապետը տո՞ւնն է: Գերուհին միամտօրէն պատասխաներ է, թէ իր առանձնատանեակը ըլլալու է: Անմիջապէս, պահակները տեղաւորեր են անցքերուն վրայ: Այս ամէնը զիս յանկարծակիի բերին. վար իէյայ եւ հարցուցի սպային, թէ ի՞նչ հրահանգով այդպէս կը վարուէր: «Անշուշտ, ըսաւ ինծի, կայսեր կամքով է, որ կ'ուղէ պաշտպանել նշանաւորն Պելիզարիոսը»: Չհաւտացի: «Բայց՝ այդ հրամանը ո՞վ ձեզի հաղորդեց, հարցուցի իրեն: Կա՞յսրը:» «Ո՛չ, պատասխանեց. հարիւրապետ Մարսէլլոս:» Այն ատեն, հանգստանալ կեղծեցի. զինուորնեքուն գինի տալ տուի, եւ առանց տեսնուելու եկայ ձեզ իմացնել:

— Շատ տարօրինա՛կ է այս, ըսաւ Յուստինիանոս. որ կը սկսէր վախնալու. նմանօրինակ հրաման մը տուած չեմ. Մարսէլլոս...:

— Այս գիշեր, պալատան հրամանատարը ինք չէ՞, հարցուց թէոտորա Մէնտիւսի:

— Ոյո՛, տիրուհի, նոյն ինքը:

— Ինչպէս, մեզի պիտի մատնէ՞ր, մըմնչեց կայսրուհին:

— Կասկած չկայ, Ակուսթա, հաստատօրէն ըսաւ Պելիզարիոս. հրամանը կեղծ է. նոյն իսկ ընտրութիւնը պահակազօրքին՝ որոնք կ'ատեն զիս:

— Աւելի վատ, քան արտաքին թշնամին, ըսաւ Յուստինիանոս եւ անհանգստութեամբ քալել սկսաւ: Սպառնալիքը իմ պալատէս իմ դռնէս կը սկսի: Սպաննութիւնը:

— Ու մարդասպանները ինչպէ՞ս պիտի կրնային մինչեւ հոս գալ, ըսաւ Պելիզարիոս: Կայսրուհիին եւ կամ ձեռմօտ գալու համար, բոլոր անցքերը կը պահպանուին ներքիններու կողմէ:

— Այս կողմէն պահպանութիւն չկայ, ըսաւ կայսրը, ցոյց տալով աղօթարանը: Մարդասպանները կրնան պարտէզին կողմէ եւ դարձդարձիկ սանդուխէն գալ:

— Բայց. հարցուց Պելիզարիոս, պարտէզին եւ աղօթարանին միջեւ դո՞ւռ կայ:

— Երկու, երկաթեայ նիզեքով, բայց բանալիները իրենց քովն են, ըսաւ Թէոտորա. եւ պահակներ կան: Այս գիշեր. Մարտէլլոսի ժարդիկն են որ պահակութիւն կ'ընեն: Ահ ու զողէն, Յուստինիանոս հրաման մը արձակեց.

— Գնացէ՛ք, ձերբակալել այդ թշուառական Մարտէլլոսը:

Թէոտորա ուսերը թոթուեց:

— Աւ եթէ իր պահակները իբր զաւակից ունենայ, չէ՞ որ ինքզինքնին պիտի պաշտպանեն:

— Ուրեմն, յարեց Յուստինիանոս խենթ դարձած:

— Ուրեմն, շարունակեց Թէոտորա, քու թշնամիիդ կողորդէն բռնէ եւ խեղդամահ ըրէ գայն առանց աղմուկի, քանի որ առաւելութիւնը ունիս զայն թակարդի մէջ ձգելու:

— Ահաւասիկ ճշմարտութիւնը. յարեց Պելիզարիոս:

— Ու մանաւանդ, շարունակեց կայսրուհին, զմեզ յանկարծակիի բերել չտանք: Կը կարծեն, որ կայսրը կանուխէն պառկած է եւ ամէն վայրկեան կրնան հոս գալ: Կոնսդանդիոյո՞ւս, ա՛ռ այս ջահը, աղօթարանին կարմիր դուռը բաց եւ սանդուխին վարը հսկէ, եթէ մէկը բանալու գէ գուռը, ե՛կ, իմացուր մեզի:

— Եթէ շատ հոգիով գան, թոթովեց Յուստինիանոս:

— Մենք ալ երեք հոգի ենք, ըսաւ Պելիզարիոս վըստահօրէն: Մնաց որ, առաջին կոչին, մեր պահակներն սլօզնութեան պիտի գան մեզի:

Դարձաւ դէպի անզգածն Թէոտորայի.

— Ներէ՛, Ակուսթա, որ հոս կը խօսիմ իբր զօրավար. հոճէ՛, ներս մտնել եւ սպասել դէպքերուն: Դուն, Էօտէմո՛ն, աղէկ հասկցիր սա ըստօս. ամէն տեղ լոռութիւն եւ մթութիւն: Հսկէ՛, աղօթարանին դռնէն գլ սպասէ այդ մարդոց գալստեան: Եթէ երեք, չորս, կամ աւելի բազմութիւ են, պահակ ներքինիները կանչէ: Եթէ, ընդհակառակը, մարդը առանձին է, թող որ ներս մտնէ. յետոյ կարէ անոր փախուստի ճամբան: Այս ամէնը պաշարիւնով եւ առանց աղմուկի:

Հաղիւ թէ այս հրամանները տրուած էին, երբ Կոնսդանդիոլոս վերստին երեւցաւ, քիչ մը դեզնած:

— Ահաւասիկ անոնք:

Յուստինիանոս, ձայնը դողդոջուն, հարցուց.

— Բաղձաթի՞ւ են:

— Ո՛չ. Աստուածային. երկու, առ առաւելն երեք: Թէոտորա անոր մօտեցաւ եւ կիսաձայն.

— Տեսա՞ր զանոնք:

— Ո՛չ, Աստուածային, բայց պարտէզին դուռը բացուեցաւ ու անմիջապէս դոցուեցաւ, առ առաւելն հաղիւ երեք հոգիի անցք տալով:

Պելիզարիոս կայսրուհին ու կայսրը առաջնորդեց մինչեւ վերջնոյս սենեակը:

Յետոյ, սեղանին մօտենալով՝ լոյսերը մարեց. մինակ, չուսինը ճառագայթեց սենեակին մէկ անկիւնը:

Թ.

ՈՍԿԻԷ ՍԼԱՔԸ

Յուստինիանոսի շուրջը տիրող խիստ ձեւակերպութիւններու համաձայն, չքեղ պալատան մէջ, ամէն շաբաթուոյ, արարողութիւն, ամէն դորձ կը կարգադրուէր վերին աստիճան զգուշութեամբ. բոլոր շշուկները պիտի դադրէին, երբ պահակները, աղաղակներով իմացնէին կայսերական քունը:

Ամենախորին լուսթիւն մը կը տիրէր այն սրահին մէջ՝ ուր այնքան դժնեայ խօսակցութիւն մը տեղի կ'ունենար: Պելիզարիոս եւ Մէնտիւս, մութ անկիւն մը կ'ընկալուած՝ կը սպասէին առանց ձայնի եւ խօսքի, դէպքերուն, ձեռքերն իրենց կարճ սուրբերուն վրայ: Հինգ վայրկեաններ, տարիք մը չափ երկայն թուեցան:

Յետոյ, լուռ ու մոռնալ, աղօթարանին դուռը կէս մը բացուեցաւ. շուք մը, մութին մէջ երեւցաւ: Այդ շուքը սեմին վրայ կեցաւ: Պելիզարիոս եւ Մէնտիւս կռահեցին, որ մարդը ներս մտնելէ առաջ ակնարկով մթութիւնը կը չափփէր: Անշարժ կեցան:

Մարդը, քննութենէն վստահ, կէս մը դառնալով՝ դէպի աղօթարանը՝ ուսկից ներս թափանցած էր, յստակ, եւ երկու դարանակալներէն լսուելու աստիճան բարձր ձայնով մը մըմոաց.

— Սպասէ՛, երթամ հասկնալու թէ քնացած է:

Պատասխան չտրուեցաւ:

Մարդը կամաց կամաց յառաջացաւ, առանց արգելքի, ինչպէս մէկը. որ գիտէ այդ տեղերուն ծակն ու ծուկը,

լոյսին, նոյնպէս եւ մութին մէջ, աղատօրէն շարժելով:

Մինչեւ կայսեր դուռը գնաց եւ կամայեղ մը նիզը դարձուց, յետոյ ներս մտաւ: Իրեն ետեւէն Պելիզարիոս եւ Մէնտիւս ալ ներս մտան:

Այդ վայրկեանին, թէոտորայի գաղտնի յարկաբաժիններուն դրան վարալոյսը վեց ուեցաւ եւ կասրուհին՝ Անթոնինի հետ միասին, երեւցաւ, տկնարկով՝ մթութիւնը չափելով եւ ակնաջ տալով: Իր հոգեյոյզ սպասումը կարճ տեւեց. հետեւէն կուլի աղմուկ մը եւ աղաղակներ լսուեցան. յետոյ Մարսէլլոսի ձայնը բարձրացաւ.

— Անդրէաս, օգնութիւն: դէպի ինծի:

Թէոտորա, անխիշական կերպով հասկցաւ: Փայլակի մը արագութեամբ՝ իր միտքը յիշեց, ինչ որ այդ իրկուսն իսկ. իր սիրահարը ըսած էր Յուստինիանոսի մասին, խորհրդաւոր կերպով սպասողական:

Չկրցաւ ինքզինքը բռնել, եւ Անթոնինի դաստակէն կախուած՝ ինքն ալ աղաղակեց.

— Անդրէասը հո՞ս: Ա՛հ, չարաբախտի՛կը:

Բայց կայսրուհին, անօգուտ արցունքներով եւ յուսահատութենէ ինքզինք լքող կիներէն չէր: Խոյացաւ դէպի աղօթարանին դուռը եւ ոսկեայ նիզերով փակեց զայն. եւ այդ չքեղ դրան կոթնեցաւ, ամբողջ մարմնոյն ծանրութեամբը, արգելք մը աւելի ըլլալու համար մահուան եւ անոր միջեւ՝ որը կ'ուզէր ազատել:

Դրան միւս կողմէն, Անդրէաս բոլոր ճիգը կը թափէր, զայն բանալու համար, աղաղակելով.

— Բա՛ջ եղիւր. Մարսէլլոս, սի՛րտ առ:

Անթոնին ալ թէոտորայի միացած էր, կոթնելով իր բոլոր ծանրութեամբը այդ անիծեալ դրան՝ զոր Անդրէաս, իր կատաղի հարուածներով սկսած էր տեղէն ելեւեցնել:

— Ի՛նքն է, ի՛նքը... ըսաւ Թէոտորա. իր ձայնն է:

Ա՛հ, դժբա՛խտը:

Կայսեր սենեակին մէջ՝ կուլը կը շարունակուէր, երբ ցաւի աղաղակ մը բարձրացաւ, աղաղակ մը պայթող, այնքան ուժով որ բոլոր պալատը լեցուց:

Այն ատեն թէնոտորա հասկցաւ թէ այդ աղևսարչ աղա-
ղակէն ինչոյէս կրնար օգտուիլ: Թեքեւս իր սիրականին ա-
ղատուժը անկից կախեալ էր: Ծոնեցաւ Անթոնինի:

Անթոնին ալ հասկցաւ. նա ալ սկսաւ պոռալ.

— Լմեցա՛ւ. մեռա՛ւ: Կայսրը աղատեցա՛ւ:

Դրան ետեւէն յուսահատութեան ճիչ մը բարձրացաւ եւ
անժիջապէս դուռը շարժուելէ դադարեցաւ:

— Կը մեկնի՛, ըսաւ թէնոտորա, խա՛նդավառութեամբ:

— Բայց...

— Աստուծոյ սիրոյն, լուէ՛, լուէ՛, մեկնեցա՛ւ:

Կուսակալը՝ Էօտէմոն ներս մտաւ, լոյսերը վառեց: Ան-
թոնին եւ թէնոտորա դուռը ձգեցին եւ նիզերը քաշեցին ու
սեղանին ստեղծան այն վայրկեանին, երբ Պելիզարիոս,
Մէնտիւս եւ Կոնսդանդիոլոս դուրս կ'ելլէին կայսեր քո-
վէն, իրենց բազուկներուն մէջ բռնած հարիւրապետ Մար-
սէլլոսի մարմինը: Անոնց ետեւէն երեւցաւ կայսրը, բոլո-
ւին դեղնած:

Երեք մարդերը բարձիկներուն վրայ տարածեցին մար-
մինը. կայսրը մօտեցաւ:

— Մարած է միայն, ըսաւ Պելիզարիոս. Մէնտիւս,
գլխուն վրայ սրակոթի հարուածով գրեթէ զայն մեռցնելու
աստիճանին բերած էր: Ամէն ինչ լմեցաւ, տէր, եւ առանց
աղմուկի:

— Լա՛ւ, ըսաւ Յուստինիանոս. բայց միւսնե՞րը:

— Միւսները ովքե՞ր են, ըսաւ թէնոտորա, գերմարդ-
կային ճիզեր թափելով, որպէսզի ակռաները չկափկափէին:

— Գոնէ այն, որմէ օգնութիւն կ'աղաղակէր. Անդ-
րէասը:

— Բայց ոչ, ես բան մը չլսեցի, ըսաւ նէ:

— Այո՛, այո՛, Անդրէաս աղաղակեց. անունը ական-
ջիս մէջն է եւ չպիտի մոռնամ:

— Աղօթարանը, ըսաւ Պելիզարիոս, յառաջանալով
դէպի դուռը:

Բայց թէնոտորա արգելք եղաւ անոր:

— Մի՛ բանար, պատրիկ, մի՛ բանար:

— Ինչե՞ւ, հարցուց Պելիզարիոս, զարմացած:

— Եթէ հոն են տակաւին:

Զորավարը առաջ անցաւ, նիզերը քաշեց. մանք հոս
էնք, ու դուռը բացաւ:

Աղօթարանը պարապ էր:

— Պարա՛պ, պարա՛պ, աղաղակեց թէնոտորա, այնքան
հրճուանքով, որ բոլոր աչքերը դէպի իրեն դարձան:

Բայց Պելիզարիոս աղօթարանը մտած էր նոյն իսկ,
արբապղծութիւն ըլլալով հանդերձ՝ բացած էր սրբաղան
պատկերներու առջեւի ոսկեայ դուռը. հոն ալ մարդ գտած
չէր: Սրտն դարձաւ գոչելով.

— Փախե՛ր է: Կոնսդանդիոլոս, ա՛՛ պահակները,
սանդուխները եւ պարտէզները պրպտէ. այդ մարդը, ողջ
կամ մեռեալ, պէ՛տք է մեզի:

— Բայց մէկը չպիտի գտնեն, ըսաւ թէնոտորա, որ
կ'ուզէր ժամանակ շահեցնել իր սիրականին փախստեան
համար: Ո՛չ ոք կայ:

Սակայն Յուստինիանոս, առանց մտիկ ընելու կայս-
րունիին այս անհաստատ միջամտութեան. հրամայողական
կերպով ըսաւ.

— Դաւակիցներ ունի, կ'ըսեմ քեզի՛, ու պալատիս
մէջ: Հարիւրապետ մը եւ իմ պահակախումբէ՛ս: Սպաննու-
թիւն՝ սնարիս վերեւ: Պէտք է գիտնալ ասէն բան. ցնցե-
ցէք այդ սրիկան, արթնցուցէք, եւ կանչել տուէք դահիճ-
ները:

Կոնսթանդիոլիս անբեւեռութեամբ:

Պելիզարիոս, ծռած Մարսէլլոսի վրայ, կը քննէր վի-
ճակը: Դուռը վեր առաւ:

— Ինքզինքին կուգայ:

— Բա՛ւ է որ, բա՛ն մը չիօսի, ըսաւ թէնոտորա, ցած
ձայնով Անթոնինին:

Մարսէլլոս, արմուկին կռթնած՝ կէս մը կանգնեցաւ
եւ ակնարկ մը նետեց իր բոլորտիքը. պահիկ մը լուռ կե-
ցաւ ամենուն լուրթեան մէջ. նուաղում մը պիտի ունե-
նար, սակայն կրցաւ զսպել ինքզինքը եւ մըմնջեց:

— Այո՛, կը հասկնամ...

Ձինքը շրջապատողներուն նայեցաւ եւ աչքերովը փնտռելով Անդրէասը, աւելցուց.

— Ազատա՛ծ: Ա՛հ, օրհնեա՛լ, փառաւորեա՛լ են աստուածները.

Կոնսդանդիոլիս սրահ մտաւ, նուպիացի դահիճները ետեւէն, բեռնաւորուած իր կաշեայ պարկերով, որոնք կը պարունակէին չարչարանաց գործիքները:

Թէոտորա, ներքնապէս ուրախ, հասկնալով որ փրն. տըռտուքները անօգուտ եղած էին, հարցուփորձեց Կոնսդանդիոլիսը.

— Ոչ ո՞ք:

— Ո՛չ, տիրուհի, ոչ ոք. սանդուխը պարապ էր:

— Ո՛հ, խուսափեցաւ մեզմէ, ըսաւ Յուստինիանոս կատաղութեամբ:

Ծռեցաւ Մարսէլլոսի վրայ, զոր երկու դահիճները, երբ կայն չուաններով դաստակներէն կը կապէին:

— Ա՛հ, մատնի՛չ, այդ փախուստը զքեզ կ'ուրախացէ. բայր դուն ձեռքիս մէջն ես, դուն՝ որ տիրոջդ մահացաւադրեցիր:

Մարսէլլոս պիշ-պիշ նայեցաւ:

— Մա՞րք. ո՛չ, Գահընկեցութի՞ւնը. այո՛:

— Ու ինչո՞ւ համար իմ գահընկեցութիւնս, չո՞ւն հեքետիկոս:

— Ի՛նչ հարկ քեզի ըսելու. չպիտի հասկնայիր: Խաբ մը խաղացի, ու կորսնցուցի: Աւելի ուժով դուն ելար. լմնցո՛ւր ուրեմն:

— Կարծածիդ չաի ոչ չուտով: Նախ պէտք է լնծի ըսել գաւազիր ընկերներու պ անունները:

— Չունիմ:

— Այո՛, զոնէ մէկ հոգի, այն՝ որմէ օգնութի՛ւն խնդրեցիր:

— Չեմ հասկնար թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

Յուստինիանոս, կտտղած, ոտքովը անոր դէմ քին զարկաւ:

— Պոռացի՛ր. «Անդրէաս», աւազա՛կ. ո՞վ է այդ Անդրէասը. երկու հազար Անդրէաս կայ. անոնցմէ ո՞րն է:

— Փնտռէ:

— Քու վորոտիքներուդ մէջ, չարչարելով:

— Գտիր ուրեմն զայն:

Առանց այլեւս բան մը հարցնելու, Յուստինիանոս դարձաւ դահիճներուն.

— Փչեցէ՛ք կրակը. դուք ալ կարմրցուցէք արջանները, այս մարդուն համար. որ տանջանք մը հնարեցէք աւելի վայրագ, աւելի նուրբ:

Թէոտորա զգաց վտանգը, որ վերստին իր սեւ թեւերովը իրեն կը մօտենար:

— Ո՛հ, Յուստինիանոս, ըսաւ նէ, յուսալով քիչ մը այս կերպով կայսրը զթութեան բերել:

— Պիտի խօսի, կ'ուզեմ որ խօսի: Մերկացուցէք իր զրահներէն: Հիմա, ուսկի՞ց պիտի սկսի՞ք:

Դահիճը պողպատեայ ունելիները ցոյց տուաւ կայսեր, նոյնպէս եւ Մարսէլլոսի ձեռքերը եւ ոտքերը:

— Եղունդները քաշել հանել, այո՛, սկսելու համար աւելի է այդ:

Ու Յուստինիանոս, բարձիկներուն վրայ երկնցաւ այդ անսելի տանջանքին տեւէ մանրամասնութիւնները աչքէ չվրիպեցնելու համար. բայց Թէոտորա. գրեթէ անոր վրայ նետուեցաւ:

— Ո՛չ. կ'աղաչեմ քեզի. դադանային է այդ:

— Քեզի նուազ դթասէր ճանչցած եմ:

— Այդ չարչարանքներու տեսքէն յոգնա՛ծ եմ:

— Կնոջական զգայնութիւն. նուազ տկար էիր, երբ մեռնելու աստիճան խարաղանել տուիր այն՝ որ զքեզ երգած էր: Օ՛հ. դահիճներ, ի գո՛րծ:

Բայց Թէոտորա, գիտնալով որ ամէնէն տոկուն հոգին անգա՛լ չի կրնար դիմադրել կարգ մը տանջանքներուն, եւ թէ Մարսէլլոս, վերջ ի վերջոյ բերան տալով Անդրէասը, այս վերջինն ալ պիտի կորսուէր, այո՛, զգալով այս բաները, Թէոտորա այս անգամ մաքառեցաւ իր բոլոր նենգա-

մբուր թեամբը ամէն միջոցներով եւ բոլոր քաջասրտութեամբը:

— Սպասէ՛, դեռ ո՛չ:

Ու հրամայական շարժումովը կեցուց զահիճները որոնք գործի սկսելու վրայ էին:

Մտնելով դէպի Յուստինիանոսի, սկսաւ զայն համոզել:

— Կ'երգչուսմ որ այս մարդը՝ բռնութեամբ եւ տանջելով, բան մը չպիտի խօսի: Առանձին ձգէ՛ զիս անոր հետ, քու զահիճներէդ աւելի ճարտար պիտի ըլլամ եւ բոլոր գաղտնիքը պիտի կորզեմ:

— Դո՛ւն:

— Այո՛, ես քաղցութեամբ եւ խորամանկութեամբ եթէ չաջողիմ միշտ ժամանակ կայ զինքը դահիճներուն յանձնելու:

Յուստինիանոս վարանեցաւ, յետոյ հասկցաւ որ, արդարեւ միջոց մըն էր, եւ թէ տանջանքները շատ անգամ չէին յաջողեր, ու չարչարեալները կը մեռնին լուսթեան մէջ:

— Իա՛ւ, բաւ, բայց շուտ բրէք:

— Ձիս առանձին թող անոր հետ, ա՛հ, առանձին, մի՛ բնդդիմանար, առանձին կստ բան մը չեմ կրնար ընել, Կր խոստանամ իրեն կեանքը ազատելու, չէ:

— Միշտ խոստացիր:

Կայսրը դէպի որմնածակը ուղղուեցաւ իր ետեւէն տանելով բոլոր պատրիկները՝ որոնց հետ սկսաւ խորհրդակցիլ, խաղերու բացումն առթիւ, յաջորդ որումն ձեռք առնուելիք միջոցներուն վրայ:

Քաղաքը հեռուէն հեռու տակաւին խոռվութեան մէջ էր, եւ կուսակալին պալատը կ'ալիւրէր միշտ:

Շարժումով մը Աւկուսթոս զահիճները հեռացուց նոյն պէս եւ Անթոնինը: Յետոյ, ծոկով Մարսելլոսի վրայ՝ չորս կողմը դիտելով հանդերձ:

— Շուտ մտիկ բրէ՛ ինծի, Մարսելլոս, եւ կիսաձայն... վայրկեանները համբուած են. կ'ուզես ազատել Անդրէասը, ինչէս որ ես ալ: Բարեկամութի մըն է որ քե-

զի կը խօսի:

Մարսելլոս արհամարհական ժպիտ մ'ունեցաւ:

— Այո, շարունակեց թէոսորա, բնականաբար, չես հաւատար, լա՛ւ ուրեմն, մտի՛կ բրէ: Կ'ուզեմ Աթինայի Անդրէասը ազատել որ հոս եկած է իր հօրեղբոր ժառանգութեան տիրանալու եւ որ կը բնակի Փրոթօնտիտի վերայ, Սէնթ=Էմիլիէն եկեղեցիէն երեք հարիւր քայլ հեռու, չէ՞:

— Ծիշդ է, Աստուած իմ: Ինչպէ՞ս գիտէք:

— Աւելի ցած: Մտիկ բրէ դեռ: Հոն էր, աղօթարանին մէջ, երբոր զինքը օգնութեան կանչեցիր եւ սակայն չ'եկաւ, որովհետեւ դպրը գոցեցի: Անոր պոռացինք որ քեզի մեղցուցի՛ն, այն ատեն փախուստ տուաւ, ազատելով իմ միջոցաւ. հիմա կը հաւանա՞ս:

— Այո՛, այ՛ն, կը հաւատամ: Այն կիկնը՝ զոր կ'ընդունէր:

— Ես եմ:

— Ահ, թշուա՛որ, բաւ Մարսելլոս. ինքն է որ այս գաղտնիքները քեզի պարզեց:

— Երբե՛ք, իմ յաւիտեանական ձեռքիս վրայ կ'երգչուսմ բան մը չըսաւ: Բան մը չէի գիտեր, բայց Պելիզարիոս պալատն էր, երբ քու մարդերդ զացին իր տունը: Անթոնին եկաւ:

— Ատոր համար ամէն ինչ կորա՛ւ:

— Կը հաւտա՞ս հիմակ, որ ամէն գնով կ'ուզեմ լի՛նքը ազատել:

— Այո՛, բայց վստահ եղիր, Անտրէաս վախնալու տեղի չունի: Տանջանքը չպիտի կրնայ բառ մ'իսկ իրել ինձմէ:

— Ե՛ս, տարաբա՛խտ մարդ Պիտի խօսիս:

— Ո՛չ:

— Պիտի խօսի՛ս կ'ըսեմ քեզի: Չ'ես գիտեր, թէ ի՛նչ գաղտնային միջոցները գործ պիտի զնեն, ամէնէն քաջարի մարդն անգամ պոռացնելու համար: Երբոր թաց պաշարի մարդն անգամ պոռացնելու համար: Երբոր թաց պաշարնով մը պիտի ճնշեն ճակատդ, աչքերուդ գունդը գուրս բանով մը պիտի ճնշեն ճակատդ, աչքերուդ գունդը գուրս պոռակացնելու աստիճան... երբ որ փշրուած ոսկրներդ ա-

նիւին առկ, աւաղի պէս պիտի փշրտան, երբ միտդ պիտի հոսի արիւնոտ ցեխի նման, վայրկեան մը պիտի կեցնեն քու տանջանքներդ, և քիչ մը օդ չնչել պիտի տան, այն ատեն ամէն ինչ պիտի յայտնեն՝ ա :

Պիտիանիւս ալ կ'երդնուր, բան մը չյայտնել ու մեռնիլ, եւ սակայն կաթիլ մը ջուրի համար, անմեղներ բերան տուաւ: Երոպէնտ, հոս սա տեղը չդիմացաւ դահիճներուն, և առաջին անգամ իր մօրը անունը աղաղակեց: Դուն ալ պիտի տաս Անդրէասի անունը, հայրենիքը, բնակարանը ու ամէն ինչ :

— Ու դուն, Աւկուսթա, չե՞ս կրնար խնայել ինծի զահիճներուն անլթութիւնները :

— Ինչպէ՞ս պիտի կրնայի ընել, այդ վատ արարածին հետ՝ որ վախէն դադան կտրած է. Հաղիւ հաւանեցաւ այս սղգտիկ յօգաղումին, ու անհամբեր կը սպասէ :

— Լուռ ուրեմն առանց իմ վրաս խօսելու, քանի որ ընելիք բան մը չկայ, միջոց մը չունի՞ս Անդրէասը ազատելու :

— Եւ ոչ մէկ միջոց, եթէ խօսիս, ու պիտի խօսիս : Բայց դուն բան չունի՞ս : Փնտռէ, փնտռենք միասին :

— Այո՛, բան մ'ունիմ... Թէ ինչ պէտք է ընել :

— Ի՞նչ :

— Իմ մահս :

— Քու մա՞հդ :

— Յանկարծակիօրէն, տանջանքէ առաջ: Տո՛ւր ինծի զէնք մը: Դիակը չեն կրնան խօսեցնել, ու Անդրէաս պիտի ազատի :

— Այո՛, քու մահդ ճիշդ է, այո՛ :

Յուսողինիանոս զլուսը դարձուց եւ հեռուէն հարցուց :

— Օ՛ն, եղա՞ւ :

— Համբերութիւն, համբերութիւն, պատասխանեց Թէոտորա, առանց դառնալու: Հակացողութեան մը պիտի գանք :

Յետոյ, վերստին ծռելով Մարսելլոսին վրան

— Կը տեսնե՞ս, անհամբեր կը դառնայ

Բայց ինչպէ՞ս ձեռքերդ քակելու է : Ամէնք ալ մեղի կը նային :

— Սպաննէ՛ դիւ. այս բանը ընելու կարող կին մ'ես, չէ՞ :

— Ե՛ս... :

— Մտածէ՛ Անդրէասին վրայ : Մտածէ, թէ հիմակ անոր մահացու թշնամին ես եմ. ես եմ որ զինքը դահիճներուն ճանկին մէջը պիտի ձգեմ, մտածէ՛ եւ ըստ այնմ գործէ :

Երկա՛ր սարսուռ մը ցնցեց կայսրուհին՝ որ ըմբռնեց, թէ Մարսելլոս ողբերգական ճշմարտութիւնը կ'ընէր :

— Ո՛չ, ըսաւ նէ, զքեզ պիտի վիրաւորեմ, այսչա՛փ :

— Առաջին հարուածով զիս պիտի սպաննես, եթէ աղէկ մտածես, որ այդ հարուածը զիս կ'ազատէ : Կ'երդնում քեզի, Թէոտորա՛, մահը իմ ազատումս, իմ վերկութիւնս է : Կրնաս խնայել տալ զարհուրելի չարչարանքները եւ տակաւին կ'անճրկի՞ս : Ազատէ՛ դիւ այս դահիճներէն : Ասկից աւելի վեհանձն քործ մը ըրած չպիտի ըլլաս, եւ ասիկա, անդենականին մէջ՝ քու շատ մը ոճիրներդ մոռցնել պիտի տայ : Այս սպաննութիւնն է, որ ուրիշներու համար ազատութիւն պիտի աղաղակէ :

— Ու ինչո՞վ զքեզ սպաննել, թշուա՛ռ մարդ : Զէնք չունիմ :

— Այո՛, զէնք մ'ունիս, կը տեսնեմ վրադ, ըսաւ Մարսելլոս :

— Ո՛ւր :

— Այդ սլաքը, գլխուդ վրայ : մի՛ դպչիր անոր, կըրնան շարժումդ տեսնել :

— Ոսկի սլաքը, շատ տկար է, պիտի ծռի. ատիկա միայն մազերը կրնայ ըռնել :

— Ո՛չ, ո՛չ, վստահ եմ, թէ ո՛չ : Սրտիս, հոն ուր դուն անոր բարախումը կը դգաս, հոն պէտք է որ միեւ զէնքը, վեհանձնօրէն մինչեւ յատակը :

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, չափազանց անգութ բան է :

— Թէոտորա՛ :

Չարաբախտ կնոջ ճակտին վրայէն քրտինքի կաթիլներ կը հոսէին եւ ձեռքերը այնքան կծկուած էին որ եղունգները ափերուն մէջ կը խրէին:

— Թշնամիի մը մասին, այո՞, կատաղութեան, բարկութեան, վրիժառութեան համար, բայց քեզի դէմ... Հեմ կրնար:

— Ուրեմն զգուշացի՛ր, ամէն ինչ պիտի ըսեմ:

— Ո՛հ:

— Կ'երգնում քեզի, հիմա, որ եթէ այդ անոնի ողբ-վարքէն զիս խնայելու գթութիւնը չունենաս, ես ալ կա-րեկցութիւն չպիտի ունենամ ո՛չ քեզի համար, եւ ոչ ալ անոր համար. եւ աքցաններուն տաքը կամ երկաթներուն պաղը զգալէ առաջ՝ պիտի պոռամ թէ ո՞վ է Անդրէասը, եւ ալ աւելին, թէ դուն իր սիրուհին ես:

— Չպիտի ընես այդ բանը:

— Պիտի ընեմ. փրկութիւն՝ վասն փրկութեան. չար-չարանք՝ վասն չարչարանաց:

— Մարսէլյո՞ս...:

— Անապարհնք: Անամբեր կը դառնան, կ'ըսէիր. ես ալ անհամբեր կը դառնամ: Մա՛ր, եւ անմիջապէս, թէ ոչ կը խօսիմ:

— Ո՛հ:

— Բայց կ'ուզես:

Քիչ մը կանգնեցաւ, մատուցանելով այսպէս բաց կուրծքը. Յետոյ, բարձր ձայնով, ազադակեց.

— Այդ Անդրէասը, է...:

— Ա՛հ, անէ՛ծք. լո՛ւէ:

Իր ծոծրակին մազերը բռնող ոսկեայ սլաքը հանելով՝ Թէոտորա զայն ճոճեց եւ վստահ շարժուածքով մը, զայն մղեց մինչեւ կոթը Մարսէլյոսի կուրծքին մէջ. որ ինկաւ, հեծեծելով. — Շնորհակա՞լ եմ:

Թէոտորա ոտքի ելած էր ուղիղ, քստմեծ, աչքերը՝ յի-մար եւ ձեռքերը՝ դողդոջուն:

Շարժուածեւոր տեսնուելով՝ բոլորը ներս խուժեցին:

— Ի՞նչ ըրիր, հարցուց կողտուրթեալ Եւ Յուստինիանոս:

Իրական լիճեան վերահասու, Թէոտորա, քայլ մը ետ երթալով, ըսաւ.

— Ձիս նախատեց, ծաղրեց, այն ատեն բարկութիւ-նը... Ձեռքս հասած առաջին զէնքով զարկի՛ր:

— Չարնեւա՞ծ. թշուառե՞կա՛ն:

— Սրտէն, կարծես:

— Ի՛նչ սխալ, ըսաւ կայսրը, ծնելով Մարսէլյոսի մարմնոյն վրայ:

— Ասանկ բաներու մէջ, մարդս իր տէ՞րն է: Բաղուկս աւելի արագ եղաւ քան բանականութիւնս:

— Կնոջ ապուշ շարժում, ըսաւ կատաղօրէն կայսրը: Բայց իրօք մե՞ծ է:

Էօտէմոն, որ մարմնոյն վրայ ծոած էր, կանգնեցաւ.

— Լինցած է, տէր. զիտկ մըն է այլեւս:

Յուստինիանոս ոտքը գետինը զարկաւ ու դառնալով Թէոտորային.

— Ու չկրցի՞ր Անդրէասին ով ըլլալը հասկնալ:

— Բնա՛ւ:

— Ա՛հ, կառեցէ՛ք ուրեմն մարդասպաններուն դէմ, քանի որ մահն իսկ անոնց ընկեր կ'ըլլայ:

— Իր բարեկամներուն մէջ պիտի փնտռենք, ըսաւ Էօտէմոն: Կը վստահեցնեմ քեզ, տէ՛ր, թէ իր տանը մէջ բաներ մը պիտի գտնուի, մեր խուղարկութիւնները զիւ-րացնելու համար:

Թէոտորա գաղտնօրէն բռնեց դաստակը Անթոնինի՝ որ իր մօտ եկած կեցած էր: Ու կամացուկ մը իր բարեկամու-հիին ահանջին.

— Շուտով, փսխցուր անոր գերիները եւ տունը այ-րել տուր:

— Հասկցայ, ըսաւ Պելլիզարիոսի կինը:

Ու անմիջապէս դուրս թռաւ:

— Պէ՛տք է որ սլաքդ դուրս հանեմ, Ակուսթա, հար-բուց Էօտէմոն:

— Ա՛հ, Ա. տուած իմ, ոչ: Ամէն անգ արի՞ւն հոսեցնե-լու համար:

— Տէ՛ր, հարցուց նորէն կուսակալը, ի՞նչ պիտի ըս-նենք մարմինը:

— Մով, նետել տուէք, ըսաւ Յուստինիանոս:

Ժ.

ԹԱՂՄԱՆԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Լոյսը ծագելու վրայ էր, երբ Անդրէաս տուն եկաւ ընկճուած եւ գեփշեղին: Իր հաւատարիմ գերիին՝ Միքայէլին բան չը չըսաւ. միայն հրաման տուաւ պատասխանելու ամէն անոնց, որ պիտի գաին զինքը փնտռելու, թէ ամբողջ օրը տունէն բացակայ պիտի ըլլար, յետոյ այրեց քանի մը դրութիւններ, ժամ մը վերջ որոշեց երթալ գըտնել իր մեղսակիցները, իմացնելու համար անոնց Մարսէլ-լոսի մահը:

Հաղիւ դուրս ելած էր, երբ երկու մարդ ներկայացան եւ կուսակալին հրամանաւ տունը խուզարկեցին: Ոչինչ գտան իրենց փնտառուքներէն եւ սպառնալից հեռացան:

Միքայէլ գնաց Անդրէասը գտաւ Սթիրաքսի առնը եւ եղելութիւնը հասկցուց անոր: Անդրէաս անտարբեր մնաց այս լուրէն: Այնքան տխրութեամբ եւ յուսախաբութեամբ համակուած էր, որ իրեն անձնականին վերաբերեալ բաներուն նկատմամբ ալ անտարբեր կը մնար:

Սյուսհանդերձ, Միքայէլը ճամբելու ատեն ըսաւ.

— Եթէ Միրթան գայ, ըսէ որ հոս կը գտնուիմ:

Գնաց մօտիկ իր բարեկամներուն՝ որոնք Մարսէլլոսի թաղումով զբաղած էին: Արշալոյսին, Ժիւլիէնի դրան մօ-

տերը ձկնորս մը տեսած էր մարմինի մը ծփալը ծովուն վրայ: Կայսերական արդարութեան ստորին գործերուն միջամտելէ քիչ մտահոգ Սթանիսլաս վանքին դուռը զարնելով եւ գիակը դրան սեմին վրայ զնելով, խոյս տուած էր, թողով վանականներուն ուղածնին ընելու:

Անոնք ճանչցան Մարսէլլոսը: Այս այն վանքն էր, ուր գաւաղիրները պիտի բերէին Յուստինիանոսը իւր գերի: Տունը մարդ զրկեցին: Գերիները փախած էին եւ տունը կ'այրէր: Մեռելուն մայրը եւ քոյրը լուրը առնելով՝ եկան մարմինը առին եւ տարին Սթերաքսի տունը, ուր որոշուեցաւ մարմինը թաղել պարտէզին մէջ, ի ներկայութեան միայն իր բարեկամներուն եւ իր լացողներուն:

Այդ միջոցին, Թէոտորա Անթոնինի հետ միասին գաղտնարար պալատէն դուրս կելլէր, առտուան առաջին ժամերուն եւ կ'երթար Անդրէասին:

Կ'աճապարէր նէ, զինքը տեսնելու, փախուստը ապահովելու եւ կեանքը աղատելու անոր՝ որ քիչ մնաց յաւիտենապէս պիտի կորսուէր եւ այժմ ոչ ոք պիտի կրնար զայն երեւան հանել:

Երկու քողարկեալ կիները արագօրէն կը քալէին, Թէոտորա անհանգիստ էր: Երբեք Յուստինիանոս իր նկատմամբ այնքան կասկած ունեցած չէր, պէտք էր խոհեմութիւնը կրկնապատկէր:

— Վատա՞նք ես որ ոչ ոք տեսաւ մեր դուրս ելլելը: Եւ թէ մեր ետեւէն եէող չկա՞յ:

— Այո՛, տիրուհի. փողոցը ամայի է, ինչպէս բոլոր քաղաքը. խողովութիւնը շուտով զսպուեցաւ. ըստ ինքեան շատ ծանր չէր, եւ հիմակ, ամբողջ քաղաքը թափած է իփօտրօմ:

— Այո՛, ժամանակը սուղ է. պէտք չէ որ պալատին մէջ զիս փնտռեն. երէկուան տեսարանը բաւականէն աւելի դժբախտ էր: Կայսերական վազը ցոյց տուաւ իր հի-

բանները. ժամանակն է եգիպտոսիին սիրահեղուկին դիմել:

— Պիտի կրնա՞ս ունենալ, հարցուց Սթոնին, զարմացկոտ կերպով:

— Այո՛, այս իրիկուն իսկ:

— Տեսա՞ր զայն:

— Այո՛, երէկ:

— Ո՛հ, պիտի տեսնես, թէ ի՞նչ զօրութիւն ունի այդ հեղուկը:

Հասան Անդրէասի տունը. Միքայէլ զանոնք բնդունեց: Անդրէասի հրամանին համաձայն, բսաւ որ տէրը քացակայ էր, եւ թէ զայն պիտի դտնէր Սթիրաքսի տունը, որուն ուր ըլլալը բացատրեց:

Թէոտորա վարանեցաւ հոն երթալու: Անթոնին, աւելի խոհեմ, աւելի իմաստուն կը նկատէր պսլատ վերադառնալը, բայց, կայսրուհիին, սիրուհիին ցանկութիւնը, ամէն բանէ աւելի զօրեղեղաւ եւ որոշեց տեսնել Անդրէասը՝ ուր որ ալ ըլլար:

Իրեն հետ քաշեց տարաւ Անթոնինը:

Երկու կիները ընդունող գերին, զանոնք պարտէզին մէջ, մարմարեայ նստարանի մը վրայ սպասցնել տուաւ. յետոյ մխրճեցաւ թանձրախիտ ստուերին մէջ: Հաղիւ թէ անհետացած էր, եւ ահա, ազնիւ, ծափաբեկ, քիչ մը հեռուէն երգ մը, առաւօտու խաղաղիկ օդին մէջ բարձրացաւ:

Աստուած հրգօր, խընամակալ դու վերին

Ի քէն հայցեմք հառաչանօք լալագին.

Հանգո՛ղ հոգի ծառայիդ քո մեղաւոր

Ի յօթեվանս յաւիտենից երկնաւոր:

Երկու կիները իրարու փարեցան:

— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, բսաւ Թէոտորա:

— Թաղմանական արարողութիւն մը. հեռանա՛նք, տիրուհի:

Բայց Թէոտորա բռնեց անոր ձեռքը. աւաղուտ ճամբուն վրայ. ոտքի ձայն մը կը լսուէր. Անդրէաս երեւցաւ: Ոստումով մը, Թէոտորա անոր դէմը ելաւ:

— Ա՛հ, եկա՛ր վերջապէս. ի՞նչ երջանկութիւն:

Անդրէաս փարեցաւ անոր, անսահման ուրախութեամբ մը, վերստին զնէ տեսած ըլլալուն համար, զնէ՝ զոր կը սիրէր, եւ քիչ մնացած էր, որ անգամ մըն ալ չպիտի տեսնէր:

Յետոյ հարցուց.

— Ո՞վ զքեզ հոս բերաւ:

Թէոտորա անմիջապէս չպատասխանեց: Անթոնինի դարձաւ ու ըսաւ.

— Աղէ՛կ ուշադրութիւն ըրէ՛ եւ իմացուր ինծի, որ ժամը չմոռնամ:

Անթոնին հեռացաւ եւ ճամբուն դարձուածքին մէջ անյայտացաւ:

Թէոտորա Անդրէասը մարմարեայ նստարանին վրայ քաշեց, ու անոր ձեռքերը բռնելով.

— Այժմ, մի՛ ստեր այլեւս. ամէն ինչ գիտեմ:

Անդրէաս, ապշած, զարմացումով անոր նայեցաւ, անանկ որ Թէոտորա վախցաւ շատ աճապարած ըլլալուն:

— Այո՛, ամէն բան գիտեմ, եղբօրմէս: Պալատան դիւանատուն մէջ, այս առտու, կը խօսուէր գիշերուան անցուդարձին վրայ: Հարկւրապետ Մարսէլլոս, աղօթարանէն՝ կայսեր սենեակը մտաւ, հոն բռնուեցաւ ու սպաննուեցաւ. սակայն մեղսակից մ'ունէր, եւ այն ալ զո՛ւն էիր:

— Ե՛ս....

— Այո, զո՛ւն. Մարսէլլոս պոռաց. «օգնութի՛ւն, Անդրէաս՛» կամ «Անդրէաս՛, դէպի ինծի»: Ու Անդրէասը զո՛ւն ես:

Անդրէաս գլուխը ծոցեց:

— Հիմա, կը խոստովանիմ. այո՛, ես եմ:

— Այսպէս, իմ թեւերուն մէջէն ելլելէ վերջ՝ այս գեղեցիկ գործին ետեւէն վաղեցիր. քու յոյսերուդ եւ քու վախերուդ վրայ առանց բառ մ'իսկ ըսելու:

— Երգում ըրած էի լուռ մնալու:

Թէոտորա, ոտքի վրայ, անոր առջեւ կը կենար, իր ձայնին մէջ քիչ մը խտտութեամբ:

— Ա՛հ, երգումնցած էի՛ր: Ու, թերեւս, պատրաստ ես վերստին սկսելու:

— Այո՛, պատրաստ եմ:

— Փոխ վրէժդ կը պատրաստես:

— Ու Մարտէլլոսին ալ...: Այո՛:

— Թող այդ դժբախտը՝ մեռաւ իր իսկ թակարդին մէջ իյնալով, այլեւս չի կրնար փոխ վրէժ ստնել:

— Այո՛. չի կրնար, բայց կը պահանջէ:

— Յնոր՝ իր մարմինը անհետացաւ:

Անդրէաս, իր կարգին ոտքի ելլելով՝ պարտէզին մէկ անկիւնը ցոյց տուաւ.

— Կը խաբուիս, ըսաւ. հո՛ն է: Իր մարմինը, Վոսփորի մէջ նետուելով՝ ջուրին երեսը ելաւ, աչքերը բաց, վրէժ գոչելով:

— Այն ատեն, քիչ առաջ լսած երգերս:

— Մեր վերջին աղօթքները:

— Լաւ, թող աղօթեն անոր համար եւ թող լան, բայց անոր վրէժը լուծելը, նոր արիւններու տեղի չպիտի տայ:

— Անոր վրէժը պիտի լուծեմ եւ անդթօրէն:

— Ու ինչպէ՞ս վրէժ պիտի լուծես: Ո՛հ, երէկուան պէս զիս անգիտակից չպիտի թողուս:

— Այդպէս աղէկ է, կիներուն հետ:

Թէոտորա իր թեւերը անոր վիզին փաթթեց.

— Բայց ես կին մը չեմ. ես քու կինդ եմ. օ՛ն ուրեմն ըսէ՛ ինծի, կը խնդրեմ, կը պաղատիմ, որպէսզի, վտանգի պահուն, մտածումով քեզի հետ ըլլամ: Ե՛րբ վրէժ պիտի առնէք, Անտիջպէ՛ս, կամ թէ կրկէսին մէջ:

— Ոչ, միայն ութ օրէն, Այա Սօֆիայի մէջ, Զառ-կին օրը:

Թէոտորա աւելի ազատօրէն շնչեց-

Սակայն, տակաւին շատ բան չէր գիտեր.

— Առաւօտեան արարողութեա՞ն մ'ընցին, հարցուց, իր

ակնարկը յառելով մինչեւ աչքերուն խորը Անդրէասին-բայց կայսրը լաւ չըմպատուած է, գիտե՞ս:

— Հարկ եղած միջոցները ձեռք պիտի առնենք:

— Ո՞վ. մե՞նք. կամ հոն գտնուողները, բարեկամ-ներդ: Կ'ուզեմ զանոնք ճանչնալ, գիտնալ իրենց անունները, կը հասկնաս, մարդեր՝ որոնց հետ պիտի խաղաս ա-հաւոր խաղ մը: Ո՛հ, այդ անունները... չեմ ուզեր որ ինծի, ըսես. արդէն գիտեմ... Թեմոկլէս, մեռնողին ազգա-կանը, եւ Սթիրաքս՝ որուն տունը կը գտնուինք:

— Այո՛, ըսաւ Անդրէաս:

Աւելի ուժով անոր փարեցաւ նէ:

Ինչո՞ւ գաղտնի պահել. Անդրէաս հասկցաւ, որ այս կինը կ'ուզէր ապահով ըլլալ անոնց նկատմամբ, որոնց հետ կեանքը պիտի վտանգէր. հասկցաւ ներա վիշտը. անձ-կութիւնը, եւ միւսներուն անուններն ալ տուաւ.

— Աղաթօն, Նէարք. Ֆապէր:

Նէ ապշութեւն մը ունեցաւ ե՛ւ ձայնիւ ե՛ւ աչքերուն մէջ:

— Ինչպէ՞ս, հինգերնիդ է որ կը յուսաք:

— Այո՛, անշուշտ. կայսրութիւնն է որ պիտի խոր-տակենք եւ Մարտէլլոսի վրէժը պիտի լուծենք, նախ ա-նոր վրայ եւ ապա ներա վրայ:

Թէոտորա քիչ մը հեռացաւ անոր կուրծքէն՝ որուն վրայ փաթթուած էր: Անձկալից, հարցուց, պատասխանէն վախնալով:

— Ո՞վ է նէ:

— Այն՝ որ սպաննեց Մարտէլլէսը, Իմինէս աւելի ա-րագ ձեռք մը փակեց դուռը, երբ զիս օգնութեան կը կան-չէր: Կնոջ ձայն մը ինծի աղաղակեց. «Մեռա՛ւ»: Այն ա-տեն փախայ: Բայց ո՞վ էր պոռացողը. «Մեռա՛ւ». Թէոտո-րա՛ն: Եւ միեւնոյն վայրկեանին, կատաղութեամբ ո՞վ էր որ անոր սիրտին կը զարնէր: Թէոտորա՛ն:

— Ինչէ՞ն գիտես:

Անդրէաս պատմութեան հանեց ոսկեայ սլաքը՝ մար-գարտայեռ գլուխով:

— Ես եմ որ Մարտիրոսի կուրծքէն հանեցի ասիկա:

Արագ շարժումով մը Թէոտորա ֆծածկեց աչքերը, իր տոգոյն ձեռքերուն մէջ:

— Եւ ո՞վ, այդ սատանայէն դատ, պիտի կրնար զայն խողխողել ատանկ կատաղի ուրախութեամբ մը:

— Ա՛հ, այդ ուրախութիւնը: Այդ կնոջ նկատմամբ ստուգիւ շատ անարդար ես, ըսաւ Թէոտորա, ինքզինքին տէր դառնալով: Երբեք անոր նկատմամբ բարի չեմ խօսիր, երբեք մարդկային բան մը: Հրէշ կ'անուանես զնէ, առանց գիտնալու: Գիտե՞ս թէ, նէ չսպաննեց — կամ թէ նէ էր որ սպաննեց — խնայելու հասար մահուընէ աւելի ստորին չարչարանքնե՞ր:

— Լռէ՛, ըսաւ խտուրթեամբ Անդրէաս:

Յետոյ, նայելով սլաքին, ու ատելութեամբ տարուած.

— Ա՛հ, մատակ վա՛գրը: պիտի կրնամ մահուամբ պատժել զնէ, բաւական է որ ճանչնայի իր դէմքը: Թէոտորա ճիշ մ'արձակեց.

— Կ'ուզես տեսնել զայն:

— Վաղը, կրկէսին մէջ:

— Ձեռ կրնար կրկէս գալ, ո՞վ չարաբախտ մարդ. քեզի կը փնտռեն:

— Ի՛նչ, աղէկ դատէ՛, իմ Անդրէասս. կր՛նաս ճանչցուիլ. բռնուելուդ պէս, կորսուած պիտի ըլլաս ինծի համար: Ահռելի է այդք՞ կը պաղատի՛մ քեզի: Մտիկ ըրէ՛ ինծի. նախ անօգուտ է, չպիտի կրնաս կրկէս մտնել, որովհետեւ լեփ-լեցուն է, եւ յետոյ, շա՛տ վատ բան է ընելիքդ:

— Վա՛տ:

— Այո՛. բռնուելովդ կը վտանգես բարեկամներդ. պիտի ձերբակալուին եւ յաւիտենս պէս պիտի կորսուին: Օն, ձգէ՛ այդ յիմար մտածումը, կը հասկնաս. եւ այս ամէնը՝ տեսնելու համար Թէոտորան: Եթէ կը դատապարտես զիս օրն ի բուն քու մասիդ ահ ու գողի մէջ սարսուռու, ամէն վայրկեան մտաւանջուելու, թէ պիտի ձերբակալուի, պիտի սպաննուի:

Իր թեւերովը վերստին պարփակեց Անդրէասը, փարե-

ցաւ, սեղմուեցաւ, անոր զգացնել տալու իր մարմինը զոր նա կը սիրէր, եւ որ իր ուրախութիւնն էր:

— Ո՛հ, ո՛չ, ըսէ որ չպիտի երթաս, իմ Անդրէասս, խոստաց'ր ինծի, թէ պիտի չերթաս: Ձիս շա՛տ կը սիրես. ինչպէ՞ս արաւոր տանջանք մը պիտի պարտադրես ինծի: Ուրեմն, բա՛ն մը չեմ քեզի համար, ոչի՛նչ մը. քու հոգիիդ մէջ տեղ չունի՞մ: Գու սրտիդ մէջ երկու բան միայն գոյութիւն ունի: Ատելութիւնդ՝ այդ կնոջ դէմ եւ սէրդ՝ ինծի համար. ու քու ատելութիւնդ է որ կը յաղթանակէ իմ սիրոյս, իմ կեանքիս: Քեզմէ պահանջածս այդքան դժնդակ բա՞ն մըն է: Ի՛նչ գոհողութիւն, ստուգիւ. մնալ հոս, սա գեղեցիկ պարտէզին մէջ. կորսուած բարեկամի մը համար՝ ցաւով լի, սակայն քիչ մը մխիթարուած իմ սէրս ունենալուդ համար: Մտիկ ըրէ ինծի: Ասողերը պլպլալուն պէս, բարեկամուհիիս հետ, պիտի գամ քեզ առնելու եւ տանելու քեզի՞ համար պատրաստած տեղ մը՝ ուր ապահով պիտի ըլլաս: Պիտի մնաս, չէ՞:

Փայփայտած համբոյրներէն այդ անուշաբոյր բերանին, որ կը դողդղար ցանկութեամբ, Անդրէաս, ուժաթափ, ըսաւ.

— Լա՛ւ, պիտի մնամ, այո՛:

— Ա՛հ, որքա՛ն բարի ես: Որքա՛ն կը սիրեմ քեզ: Կ'երգնու՞ն: Երգուընցար, չէ՞:

— Կ'երգնում, բայց ինծի հետ պիտի մնաս:

— Ա՛հ, Աստուած իմ, եթէ կարենայի: Պէտք է որ ներկայ ըլլամ խողերուն եղբորս հետ: Ժամը քանի՞ն է: Պէտք չէ որ իմ բացակայութենէս կասկածի: Բայց կը խոստանաս ինծի չձգելու այս պարտէզը, չէ՞:

— Երգուընցայ:

— Երգուընցի՛ր մեռած բարեկամիդ վրայ:

— Կ'երգնում անոր վրայ:

Այդ վայրկեանին, Անթոնին երեւցաւ:

— Ժամանակը եկած է, ըսաւ Թէոտորա, պէտք է մեկնել. եկաւ ինծի իմացնելու:

Անդրէաս անոր երկնցուց քօղը՝ որով ծածկեց գլուխը,

բայց քիչ մը վեր առաւ, թողու համար բերանը պատ-
րասա՝ համբոյրներու:

— Կը մեկնիմ, սիրտս լեցուած քեզ թողելուս համար,
բայց այնքան երջանիկ, քեզ, հոս, ապահովութեան մէջ
գիտնալուս: Մտածէ՛ իմ վրաս, միշտ, քու Միրթայի՛դ վը-
րայ, միայն եւ միայն քու Միրթայի՛դ վրայ:

Երկու մարմինները. երկա՛ր փարուժով մը իրարու
մէջ հալեցա՛ն, բայց Անթոնին, մատերուն շաշիւնովը զա-
նոնք ուշքի բերաւ:

Թէոտորա թողուց Անդրէասը: Եւ առանց ետին դառ-
նալու՝ գնաց միացաւ Պելիզարիոսի կնոջ:

— Երկուքն ալ անհետացան:

ԺԱ.

Ե Ր Դ Ո Ւ Մ Ը

Անդրէաս, ինկաւ նստարանին վրայ մտածկոտ: Իրա-
ւունք ունէ՞ր այդպէս երգուըննալու: Այո՛, քանի սր կը-
նոջ մը դժգոհակ հնչուքները անհետացնելուն վրայ էր
խնդիրը. եւ թէ ուրիշ առիթներ պիտի ներկայանային
տեսնելու Թէոտորան: Մնաց որ, Այա-Սօփիայի մէջ, Զատ-
կին օրը, կայսրուհին, չըջապատուած իր պատուակալ տի-
կիններովը, գիւրութեամբ պիտի կրնար ճանչնալ. ուրե-
ւմն, ոչինչ վտանգած կ'ըլլար եւ ոչ ալ տեղի տուած:

Ոտնաձայն մը զինքը իր երազներէն սթափեցուց: Բա-
րեկամները՝ Աղաթօն, Սթիրաքս եւ Թեոփիլէս ղէպի իրեն
կուգային:

— Դմացա՞ւ ամէն ինչ, հարցուց Անդրէաս:

— Մեզի համար, այո՛, ըսաւ Ֆապէր. բայց իր մայրն
ու քոյրերը, մինչեւ գիշեր, իրենց վերջին աղօթքները պի-
տի մըմնջեն: Այժմ թող քնանայ խաղաղութեամբ. խօսակ-
ցինք, կ'ուզե՞ս: Մեր առաջին մտածումը, ինչպէս քիչ ա-
ռաջ ալ մեր բարեկամին գլակին առջեւ յայտնեցինք, այն
է, որ այս գիշերուան ձախողութիւնը անակնկալի մը ար-
գիւնք չէ, այլ մատնութեան մը:

— Ա՛հ, անշուշտ որ, ըսաւ Անդրէաս, մեզի կը սպա-
սէին, որովհետեւ մատնուած էինք. առոր վրայ չեմ կաս-
կածիր: Բայց թէ, որո՞ւ կողմէ:

— Կարծեմ թէ գիտեմ, ըսաւ Ֆապէր, դաժան եւ դէի
գեղին կտրած դէմքով մը:

Միւս ընկերները, լսու, իր ետեւը կը կենային, նայ-
ուածքնին յառած Անդրէասի վրայ:

— Կասկածնե՞ր ունիս:

— Այո՛: Երէկ մեզի հրդուընցնել տուիր, թէ մեր ծը-
րագրին նկատմամբ ոչ ոքի բառ մը պիտի ըսուէր: Նոյնիսկ
ամէնէն սիրական, ամէնէն անձնուէր եւ ամէնէն վստահե-
լի անձին: Վստա՞հ ես որ երգմանդ հաւատարիմ մնացիր:

— Ե՞ս:

— Այո՛. բան մը չըսիր:

— Ոչինչ, կը վկայեմ, ոչ մէկ բան:

— Ոչ մէկո՞ւն:

— Ոչ մէկուն:

— Եւ ոչ իսկ այդ կնո՞ջ, որուն կը սպասէիր մեր մեկ-
նելէն վերջ:

— Միրթա՞ն:

— Այո՛, Միրթան:

— Ո՛հ, կ'աղաչեմ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Պատասխանէ՛ ինծի, խնդրեմ. անձնապէս ոչինչ ու-
նինք քու մասիդ, բայց այդ կնոջ...:

— Անգթօրէն կասկածի տակ եմ. Միրթան իմ կինս է,
ինչ որ ներա համար խորհրդաւոր կը դռնէք, ինծի հա-
մար ալ միեւնոյնն է:

— Այդքան հռուեսները մի՛ երթար, Անդրէաս. չու-
տով պիտի զղջաս: Գիտե՞ս որ, հոս, քեզի նկատմամբ, ա-
մէնքս ալ խորին յարգանք եւ եղբայրական բարեկամու-
թիւն մ'ունինք: Առ առաւելն անխոհմտութեամբ է որ
կ'ամբաստանուիս. Գալով ներա՞ զոր Միրթա կ'անուանես,
ուրիշ խնդիր մ'է այդ:

— Անգամ մը եւս, կ'արգիլեմ քեզ՝ ներա մասին խօ-

սելու, արհամարհանքով եւ նախատալից:

Անդրէաս ոտքի կանգնած էր, սպառնալից աչքերով:

Բայց Ֆապէր հանդարտ մնաց եւ աւելի հաստատամբ-
տութեամբ շարունակեց.

— Երբեք Միթթան նախատել չէ մեր նպատակը, այն
պարզ տրամաբանութեամբ որ Միթթան դոյութիւն չունի:

— Միթթան դոյութիւն չունի: Յիմա՞ր ես.

— Միթթան դոյութիւն չունի. պիտի ապացուցանեմ
ատիկտ. Կ'ըսես, թէ քոյրն է ունէ՛ Էվանկէլոսի մը, քար-
տուղար կայսերական զիւանստան, դրացունի կայսրունիին
գոհարավածառ՝ Սիմէոն Ֆօքասին, որ Կ'ուզէ ամուսնանալ
ներա հետ:

— Այո:

— Դիւթնատուն գացի. Էվանկէլոս անուն մէկը չկայ
հոն. հարցուփորձեցի Սիմէոն Ֆօքասը. վեց ամիսէ ի վեր
ամուսնացած է է սեղանաւոր Գրիգէսի ազնկան հետ:

Անդրէաս սարսեցաւ.

— Կարելի՞ բան է:

Ֆապէր անողոքօրէն շարունակեց.

— Եղբայր, ամուսին, այրի, պաշտօն, բնակարան,
անունները, եղելութիւնները, ամէնքն ալ կեղծ եւ սուտ
են.

— Ո՛վ մեծդ Աստուած, ըսաւ Անդրէաս, ձեռքերը
ճակտին տանելով, վառելու համար այն զարհուրելի մտա-
ծումները, որոնք Կ'եռային անոր ետին. ինչպէ՞ս բացատ-
րել այս ամէնը:

— Շատ պարզ է, շարունակեց Ֆապէր. արկածախն-
դիր կնոջ մը խաղալիքը եղած ես:

— Նէ՛: Անկարելի բան է: Քիչ առաջ հոս էր. մեկնե-
ցաւ եղբորը հետ կրկէս երթալու համար.

— Ստուծիւն:

— Ո՛հ, ո՛չ, աղաղակեց անձկութեամբ Անդրէաս. ան-
կարելի բան է այդ. գաղտնիք մը կայ ասոր քակը, որ կը
խուսափի մեղմէ. ո՛չ, ո՛չ:

Թեմոկլէս ընդմիջեց.

— Ագէկ դատէ՛, Անդրէաս, ձեր առանձին հանդիպում-
ներուն բնոյթը:

— Իրիկունը փողոցներուն մէջ, ըսաւ Սթիրաքս

— ձեմեկավայրերու թափառիկ մը:

Անդրէաս՝ իր բարեկամներուն կողմէ տրուած իւրա-
քանչիւր հարուածին տակ կը տատանէր:

— Աղջի՛կ մը... ըսաւ:

— Ու այն տեսակներէն, ըսաւ Աղաթօն, որուն՝ կու-
սակալը կուտայ ամէն զիւրութիւն:

— Ի փոխարէն այն տեղեկութեանց՝ զորս ասդիէն ան-
դիէն կը քաղէ. ըսաւ Սթիրաքս:

— Լրտեսունի՛ մը, աղաղակեց Անդրէաս: Սոսկո՛ւմ:
Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ: Սխա՛լ է, կարելի բան չէ: Ոչ ձեզմէ եւ ոչ
ալ ինձմէ էր, որ այս առտու ամէն բան նեղն ի տեղօք
զլտէր:

— Պատմե՞ց քեզի:

— Այո՛, ինչ որ անցած դարձած էր պալատին մէջ
այս գիշեր. աղօթարանը, Մարսէլլոսի բռնութիւնը, մահը,
մեր փախուստը: Վերջապէս ամէն ինչ, ամէն բան.

— Ու ինչպէ՞ս գիտէր այս ամէնքը, հարց տուաւ
Ֆապէր:

— Ա՛հ, շատ բնականօրէն, իր եղբորմէն, Էվան...

Բայց կանգ առաւ: աչքերը լեցուած կատաղութեամբ
եւ զարհուրանքով:

— Եղբայր մը, որ դոյութիւն չունի, յարեց Ֆապէր:

Խեղճեղ, Անդրէաս մարմարեայ աթոռին վրայ ինկաւ.

— ձի՛շը է, ճի՛շդ է, ըսաւ խուլ ձայնով մը: Ո՛հ.

գձուձ, անա՛րգ արարածը:

Մէկհաւարուածով իր վրայ ճնշող ցաւին տակ ընկճեցաւ
ու հեծկլտա՛ց:

— Սթիրաքս ձեռքը անոր ուսին դրաւ.

— Օ՛ն, քա՛ջ եղիր եւ այժմ խորհէ քու փրկութեանդ

վրայ:

— Խորհէ՛, որ այս գիշեր տունդ եկած են, ըսաւ Ֆա-
պէր:

— Նէ գիտէ, որ հոս ես, աւելցուց Աղաթօն:

— Այս վայրկեանիս լուր պիտի տայ, վրայ բերաւ Թե-
մակլէս:

— Այո՛, այո՛, իրաւունք ունիք, միմայ Անդրէաս:
Երգունցնել տուաւ զիս այս տունէն երբեք չհեռանալու,
ուր իրեն պիտի սպասէի: Հոս, իմ ծունկերուս վրայ էր,
որ հայցելով՝ կուլար, անխիղճ կատակերգուհի՛ն:

— Շեւտով մեկնէ՛, ըսաւ Ֆապէր. մեզի գէ՛մ ոեւէ ա-
պացոյց չունին: Բան մը չեն կրնար ընել. գուցէ ճամբան
են, քեզ ձերբակալելու համար:

— Ու դուք, ինծի հետ, ըսաւ Անդրէաս ցաւոտ կեր-
պով: Ամէն ինչ ըոի, դաւադրութիւնը, Այս Սօֆիան. ձեր
անուններն ալ տուի:

— Թշուա՛ռ դու:

— Ո՛հ, մի ծանրանաք վրաս: Ես զինքս կ'արհամար-
հեմ ձեզմէ աւելի. ինչ որ կը ճնշէ իմ վրաս, սխալս դար-
մանելն է:

— Ինչպէս միայն փախչի՞լ կը մնայ յեզի:

— Աւելի լաւ բան մը կայ ընելիք, ըսաւ Անդրէաս,
ոտքի կեցած, եւ վերստացած իր բոլոր կորովը: Փախչելէ
աւելի լաւ բան մը կայ:

— Ի՞նչ, հարցուց Ֆապէր:

— Կո՛րէր, պատասխանեց Անդրէաս: Երթանք կրկէս,
ուր խողովութիւնը՝ հազիւ զսպուած այս գիշեր, մէկ հրա-
մանի կը սպասէ, վերստին հրահրուելու համար: Ու իր
բարկութիւնը զսպող ժողովուրդին կողմէ սպասուած նշա-
նը մենք տանք: Եթէ խողխողութիւնք, գոնէ սուրը՝ մեր
ձեռքին պիտի ըլլայ զինուորի պէս, ազա՛տ մարդերու
պէս:

Դիւցազնական շունչ մը կենդանացուց չորս երիտա-
սարգէները:

— Իրաւունք ունի:

— Խաղը գեղեցիկ է, խաղա՛նք:

— Այո՛, այո՛,

— Ուրեմն ի կրկէ՛ս, պոռաց Անդրէաս: Նախ Յուստի-

անոսը. ապա կարգը պիտի գայ լրտեսուհիին:

Քայլ մը առաւ դէպի թաւուտքը՝ ուր ձայները կ'եր-
գէին վերջին աղօթքները: Ու ձեռքը կարկառած.

— Կ'երգնում քեզի, Մարտէլլոս, վրէժդ պիտի առ-
նենք:

Իր ետեւէն, չորս երիտասարդներն ալ երկնցուցին ի-
րենց ձեռքերը, դէպի հողակոյտը՝ ուր կիները կ'աղօթէին.
ու Անդրէասի նման, ըսին.

— Կ'երգնունք մենք ալ:

ԺԲ.

ԿՐԿԷՍԸ — ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Հարիւր հազար հոգի կը բռնէին նստարանները կրկէսին՝ որուն վրայ, հակառակ մեծածաւալ վրանի մը, արեւը կը տարածէր հեղձուցիչ տաք մը եւ չլացուցիչ լոյս մը:

Մրցատնօրէն պարապ էր: Կայսերական օթեակին դիմացը, խուժը մը զրահագգեստ զինուորներ, Պելիզարիոսի անձնուէր հարիւրապետի մը հրամանին տակ, կը պահպանէին ոսկեգրուագ եղէզնեայ բարձր դուռը, ուսկից, Յուստինիանոս, իր առասպելային հետեւորդներով, փոխկրեայ անիւներով, ոսկեայ կառքի մը մէջ, ներս պիտի մտնէր եւ ընթացարանի ճամբէն անցնելով՝ պիտի գար բազմիկ կայսերական օթեակը, որուն շքեղութիւնը կը չլացնէր բազմամբօրը:

Օթեակը՝ քառակուսի, սիւնաղարդ մեծկակ սրահ մըն էր, վրան բաց: Խորը գոցուած էր մետաքսահիւս վարագոյններով, ընդելուզուած ոսկիով եւ արծաթով:

Այս օթեակին իւրաքանչիւր կողմը կը բարձրանային վարդագոյն եւ կանանչ մարմարէ երկու սիւններ, պաշտպանելու համար կամարը:

Պրոնզէ բարձր ամաններու մէջ կ'այրէին անուշահոտեր որոնց ծուխը շիփ շիտակ կը բարձրանար, ծախն օդին մէջ:

Կրկէսը հրաշալիք մըն էր. Յուստինիանոս զայն մեծցնել տուած էր եւ զարդարած այնպիսի թանկագին կերպով մը, որ իշ համբաւը բոլոր աշխարհի մէջ տարածած էր:

Մարգարանին պատերը, քանդակուած մարմարէ շինուած էին, տեղ-տեղ կտրուած եւ ոսկեգոյն պրոնզ ագուց

ուած:

Կրկէսին վրայ տարածուած մեծածաւալ վրանը, ոսկի մեղունքով բանուած էր:

Բազմութիւնը համբերատար կ'երեւէր. գուցէ թշնամական: Այդքան հրաշալիքները ծանօթ էին իրեն. ամէն պարագայի մէջ, այս վերջինները չպիտի կրնային այդ միջոցին մոռցնել տալ անոր, գիշերուան եղերական դէպքերը:

Կայսերական օթեակը տակաւին դատարկ էր. իշխանաւորները ներս պիտի կրնային մտնել միայն կայսրուհին գալուստէն քիչ առաջ, կայսրուհին, որ գաղտնի անցքէ մը պիտի գար:

Դարեւանդակի մը վրայ կը բարձրանար կայսեր համակ ոսկեծոյլ գահը՝ զարդարուն թանկագին քարերով. անոր քիչ մ'առջեւը, ուրիշ դարեւանդակի մը վրայ կարցած աթոռ մը՝ ծածկուած վազրի մորթով, ոսկեայ բռնելիքներով եւ գլուխը վրան: Գաղանին աչքերուն տեղը կը բռնէին այնքան մեծ, այնքան գեղեցիկ զմրուխտներ՝ որոնք կը տեսնուէին կրկէսին ամէն կողմերէն:

Դարեւանդակին երկու կողմերը, եւ ներսօք, սպիտակազգեստ, ոսկեայ զրահներով պահակազինուորներ կը պահպանէին այդ նուիրական վայրը:

Մի առ մի, պաթրիկները, զինուորականները, աստիճանաւորները ներս կը մտնէին, խօսակցութիւններ կը փոխանակէին, խուժքեր կը կազմուէին, որոնց վրայ գոգցես կը սաւառնէր անհանդստութիւն մը:

Նուագածունները իրենց տեղերը դրաւած էին երգահոններու մօտ, ոսկի եւ արծաթ, համապատասխան երկու կուսակցութիւններու, կապոյտին եւ կանանչին, եւ պիտի նուագէին մէկին կամ միւսին վրայ, արշաւի ժամանակ՝ որ ցոյցի մը երեւոյթը պիտի առնէր. որովհետեւ այս երկու խորհրդանշական դոյններուն վրայ էր, որ Յուստինիանոսի կուսակիցները եւ հակառակորդները պիտի չափուէին իրարու հետ:

Մարդ մը երեւցաւ օթեակի մը մէջ. բազմութիւնը տ

զաղակեց.

— Լիքոսթրաթ, Լիքոսթրաթ:

Իր անունն էր այդ, եւ իր պաշտօնները փափուկ էին, կրնային ըլլալ նաեւ վտանգաւոր: Ինքն էր որ նշանը պիտի տար ծափահարութիւններու, որոնցմով պիտի ողջունէին կայսրը:

Լուր մը բերնէ բերան կը պտտէր բազմութեան մէջ: Նոյն առտուն, կուսակալին հրամանաւ, կախած էին գիշերուան խռովարարներէն տասը հոգի, եւ այն վայրկենին երբ մահապարտներէն երկուքը, անմահն Քալքաս, կառավարներու թագաւորը, եւ ուրիշ մը՝ Ամրու, գազանազուսպ եւ եղիպտոհի մը զաւակը, իրենց վիրջը չուանին կուտային եւ եւ կը կախուէին, չուանը յանկարծ կը փրթի, եւ երկու մարդերը ոտքի վրայ վար կ'իյնան առանց վնասի: Գլխատուժի ներկայ գտնուող բազմութիւնը կը կատղի եւ կը յարձակի պահակներուն վրայ: Այս բռնաբարութեան առջեւ մահապարտները բանտ կը նետուին, եւ կ'ապոյտներու պատգամաւորութիւն մը կ'երթայ շնորհ հայցել կայսրէն այդ երկուքին համար:

Կայսրը, բարեհաւքոյր չի դաժնուիր, կը մերժէ եւ անոնք վերստին կը կախուին:

Բազմութիւնը կ'ըմբոստանայ. Քալքաս չատ ժողովրդական էր:

Ոյս բանը յուշուով մատնած էր կրկէսը եւ կայսերական օթեակը:

Քառիպէս եւ Նիկէփորոս՝ որ հազիւ մտած էին օթեակը, կը խօսակցէին այս եղելութեան վրայ:

— Կապոյտները վերջին աստիճան գրգռուած են, ըսաւ Նիկէփորոս, ամբողջ այնքան ալեծուի է եւ այնքան թըշնամալից. որ կը վախնամ այն վայրկեանէն, երբ Լիքոսթրաթ նշանը պիտի տայ ծափողջոյններու, երբոր կայսրը երեւնայ:

— Անա՞նկ կը կարծես, հարցուց Քառիպէս, քիչ մը սկեպտիկ կերպով:

— Այո՛, այդպէս կը կարծեմ:

Նոյն միջոցին, Թրիպոնիէն, Պելիզարիոս եւ Մէնտիւս ներս մտան:

Ժողովուրդը, որ ընդհանրապէս իր ծափերը չէր խնայեր, լուռ մնաց, կեղծելով թէ կը հետաքրքրուէր գերիներով, որոնք մրցարանին մէջ կը նետէին անուշաբոյր գերաններ՝ զոր ապա կ'առավարները, կուռողները պիտի վերցնէին:

— Գէշ բազմութիւն, ըսաւ Թրիպոնիէն Պելիզարիոսի: Պատրաստ ես զօրապետ:

— Այո՛, ըսաւ Պելիզարիոս հանդարտութեամբ: Բոլոր մարդիկս հոս են եւ Նտրքաս՝ ի գլուխ անոնց, լա՛ւ դաս մը պիտի տայ, առաջին նշանին. հանգիստ եղի՛ր:

— Կուսակալ Էօտէման լսած էր. խօսակցութեան խառնուեցաւ, կրկնելով.

— Շնորհիւ Աստուծոյ՝ Պիտի փափաքէի այս իրիկուն ըլլալ...

Էօֆաթրաս, փութկոտ, եկաւ Քառիպէսի մօտ եւ զաղտնօրէն քաշեց անոր փէշը:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Քրանկը:

— Ձեւակերպութիւնը. իշխա՛ն, ըսաւ ներքինապետը, կը պահանջէ որ, ի տես կայսեր, մէկ ծունկդ գետին դնես եւ դէմքդ ալ ձեռքովդ ծածկուի, այսպէս:

— Ինչո՞ւ համար:

— Ձշլանալու համար.

— Ձեմ վախնա՞ր: Ըսաւ Քրանկը խնդալով:

— Ես ալ նոյնպէս, յարեց Էօֆաթրաս, ժպտելով. բայց այս է արարողութեան ձեւը, կը հասկնաս:

Ու հեռացաւ:

Պահակներու մեծաւորը երեւցաւ օթեակին ծայրը եւ ոսկեղէն գաւազանիկը վերցնելով գոչեց.

— Կա՛յսրը:

Էօֆաթրաս, անոր մօտիկը կեցած, աղաղակեց.

— Բացէ՛ք դուռերը:

Անմիջապէս երգահոնները սկսան երգել եւ Սուրբ-Սօֆիայի սիրտը հնչեց.

Ո՞ր ես դու, Տէ՛ր երկնային,
Արեգակը հաւատքին,
Երեւցիր միայն մեզի
Աշխարհը քուկդ է քանզի.
Ամէն ինչ որ շունչ ունի
Ծունկերուդ թող խոնարհի.
Կայսրութեանդ փառապանծ
Երկինք չնայիր աննախանջ: Ողջո՛յն:

Մրցարանին հակառակ կողմին եղեւնեայ դուռերը բաց-
ուեցան. եւ թափօրը անցնիլ սկսաւ հետեւեալ կարգաւ.—
Երկու բուրվառակիրեր. կրելով ոսկեայ խնկամաններ.
խումբ մը զինուորներ, երկու ուրիշ բուրվառակիրեր, ու-
րիշ պահակներ, բոլորն ալ ճերմակ հագուած, ոսկեայ բան-
ուածքներով:

Յետոյ կուգային կրկէսին պարուհիները, մերկ, ճեր-
մակ ձիերու վրայ հեծած, խումբ մը աստիճանաւորներ եւ
վերջապէս երկու վերջին բուրվառակիրեր ու անմիջապէս
յետոյ կառքը՝ ուր կայսրը ոտքի վրայ կեցած էր. այս
կառքին լծուած էին ինը սպիտակ ձիեր, ոսկեայ սմբակ-
ներով: Երկար բաշերով, առաջնորդուած նուպիացի գերի-
ններէ:

Կայսրը մեծ համազգեստով շքուած էր, կայսերական
ծիրանի վերարկուն վրան՝ ոսկի բանուածքներով եւ քա-
րերով զարդարուած, որոնց վրայ արեւը կը ցանցնէր իր
ճաճանչները: Մէկ ձեռքով կը բռնէր երկրագունդը, միւ-
սով՝ մականը. դէմքը խիստ էր եւ մտածկոտ, ապարօշին
տակ:

Բազմութիւնը լուռ մնաց. ո՛չ աղաղակ, ոչ ծափ:

Թափօրը մրցարանին մէջ յառաջացաւ լռութեամբ:

— Կը յուսամ դեռ. ըսաւ Թրիպոսիէն, Պելիզարիոսի
ականջին, թէ կայսրուհին մուտքը ամէն ինչ պիտի կար-
գադրէ...

Պահակներու մեծաւորը վերստին առաջ անցաւ. ոսկ-

եայ գաւազանիկը վերցուց եւ ձայնեց.

— Ակուսթա՛ն:

Նուագախումբը հնչեց.

Հաւատացեա՛լք ծոցէ՛ք
Ահա ինքըն Ակուսթա՛ն.
Անմահ քընարք երգեցէք
Թրրթրոռաշունչ, ուսանա՛ն
Սէրովբէք եւ քերովբէք
Իր գովասանքն երգեցէք:

Ակուսթան երեւցաւ:

Շքեղութեան եւ գեղեցկութեան երազ մըն էր:

Կայսրուհին՝ վստահ ըլլալով որ, Անդրէաս հոն չպիտի
ըլլար. իր դէմքէն վանած էր անհանգստութիւնը: Կը ժպ-
տէր եւ իր ոսկեհոռ զարդարանքին մէջ, երբեք այնքան
մանկատի եւ այնքան գեղանի երեւցած չէր:

Առջեւէն կ'երթային գերիներ, իր ոտքերուն տակ,
թանձր գորգերուն վրայ, ծաղկի թերթեր կը նետէին եւ
բուրվառակիրերը կ, խնկարկէին: Օգոստոսուհին դէմքը
ծածկուած էր ոսկեփայլ քօղով մը, որ խիստ նուրբ եւ թե-
թեւ էր, անանկ որ կատարելապէս կ, տեսնուէր. սակայն
ձայն մը գոչեց.

— Քօ՞ղը.

Ուրիշներ եւս կրկնեցին.

— Քօ՞ղը, քօ՞ղը:

— Ի՞նչ կ'ուզեն, հարցուց Քառիպէո:

— Կ'ուզեն որ կայսրուհին վեր առնէ քօղը:

Այդ միջոցին, կայսեր թափօրը հասած էր կայսերական
օթեակին մօտը. կառքէն իջաւ եւ հագուստներուն ծան-
րութեան ներածին չափ, շուտով մը դահուռն մօտեցաւ, ուր
անմիջապէս, խաղերուն նշանը տուաւ, այն յոյսով թէ, ո-
րոտալ սկսող խոռովութեան մը առաջքը պիտի կրնար առ-
նել:

Մերկ հեծելուհիներն էին որ խաղերը բացին, անցնելով շրջանակներու մէջէն եւ կամ ցատկելով ձիգ պարաններու վրայէն, միշտ ոտքի կեցած իրենց ձիերուն վրայ:

Յետոյ սկսաւ գազաններու զէմ մարտնչողներու կռիւը, բայց ժողովուրդը՝ առիւծներ եւ վագրեր սպաննող այս մարդոցմէն համ չառաւ:

Վերջապէս կառարչաւները կը սկսէին, հակառակ հետը հետէ սաստկացող աղաղակներուն:

— Բո՛ղը, քո՛ղը:

Թէոտորա, այս պոռչտուքներէն ջղայնացած, եւ կարծելով որ պիտի կրնար զանոնք հանդարտեցնել, կամ անոնց ասպարէզ կարգաւ, քօղը քաշեց եւ մրցատեղիին մէջ նետեց:

Ծափերը սկսան. սակայն անմիջապէս, այդ լայնածաւալ կրկէսին մէկ կէտին վրայ՝ եւ միայն այդ կէտին վրայ, խառնաշփոթութիւն մը պայթեցաւ, կռիւի սկզբնաւորութիւն մը:

Յուստինիանոս, որ կարճատես էր, ծռեցաւ Պելիզարիոսի.

— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ զօրակա՛ն.

Զօրապետը ամէն ինչ տեսած, լսած եւ դուշակած էր: Պատասխանեց.

— Թշուառականին մէկը՝ որ նախատելու սկսաւ աստուածային կայսրուհին. բայց պահակները իր վրայ յարձակեցան. վայրկեան մը յետոյ՝ քու ոտքիդ ներքեւ պիտի ըլլայ:

— Այո՛, թող ինձի բերեն, ըսաւ կայսրը, հազիւ զսպուած կատաղութեամբ մը. այս խռովայոյզ ժողովուրդը դաս մը կ'ուզէ, ու պիտի տամ այդ դասը: Գոցեցէք գունդները:

Կայսերակոն օթեակին պրոնցեայ դուռերը փակուեցան. Թէոտորա աղաղակը լսած էր, բայց խօսքերը՝ ո՛չ: Անթոնին ալ լսած էր:

— Ո՛վ է պոռացողը, ըսաւ կայսրուհին.

— Չեմ գիտեր, պատասխանեց Թէոտորա կատաղութեամբ. բայց ով որ ալ ըլլայ...

Յուստինիանոս, անհանդարտ, հարցուց Պելիզարիոսի.

— Դո՛նէ, պէտք եղած զգուշութիւնները ձեռք առա՞ծ ես:

— Վագրը կրնայ դուրս ելլել, տէր, սակայն անոր ձիրանները պիտի հանենք, կտրենք:

Շարժումով մը, պալատին նայող դուռերը բանալ արւաւ եւ Յուստինիանոս, սրահներու մինչեւ ծայրերը լեցուն տեսաւ զրահակիրներով, կռթնած իրենց նիզակներուն վերայ եւ սուրերն ալ մէջքերին:

Առաջին անգամ էօֆաթրաս տեսաւ խումբ մը ղինոսերո՞ւներ՝ որոնք պոռացող մարդը կը բերէին:

— Ահաւասիկ նախատողը:

Թէոտորա, բռունցքը գոց, պոռաց.

— Թո՛ղ հոս բերեն: Բերէ՛ք հոս.

Հայհուհներու մէջ, կոպտօրէն հրմշտկուելով, մարդը երեւցաւ:

Թէոտորա զարհուրանքի ճիչ մը արձակեց:

— Ի՛նքը:

Անթոնին, անոր թեւը բռնեց.

— Զգո՛յշ կաց.

Թէոտորա, դեռ չկրցաւ ինքզինքին գալ:

— Ի՛նքն, ի՛նքն է:

Յուստինիանոս այս աղաղակին իմաստը չհասկցաւ:

— Հանդարտէ՛, վրէժդ պիտի լուծուի, ըսաւ Թէոտորային:

Անթոնինի վրայ ծռած. առանց աչքէն հեռացնելու Անդրէասը, Թէոտորա թոթովեց.

— Ա՛հ, Աստուած իմ. Աստուած իմ: Կարելի՞ բան է:

Յուստինիանոս քայլ մը առած էր դէպի խումբը՝ որ ձերբակալած էր Անդրէասը:

— Ծուռկ չոքի՛ր, ըսաւ:

Իոլորը աղաղակեցին,

— Ի ծո՛ւնր:

Զրահակիրները բանտարկեալին ուսերը ճնշեցին, որ ի ծուռը իջաւ:

— Գարշելի՛ գերի, նախատեցիր կայսրունին, ըսաւ Յուստինիանոս, ծոկելով մարդո՛ն վրայ՝ շոր հանդարտ կը կենար եւ աչքերը չէր հեռացներ կայսրունիէն.

Պատասխանեց.

— Ըսէ՛, որ զինքը տեսնելուս պէս, այդ սոսկումի ճիշդ արձակեցի:

— Ինչո՞ւ, շան որդի, կը նախատես քու վեհապետունիդ:

— Ինչո՞ւ, բռնակա՛լ, մեղի կուտաս, իբր վեհապետունի. փաղաքուշ կին մը:

— Արիւնովդ պիտի քաւես այդ բառդ:

Անդրէաս արհամարհանքի ժպիտ մը ունեցաւ: Յետոյ.

— Կ'ուզե՞ս, որ ամէն ինչ լաւ կատարուի: Ըսէ՛ կնոջդ, որ սլաքը միտէ իմ սրտիս մէջ, ինչպէս ըրաւ Մարսէլլոսին:

— Ա՛հ, թշուա՛որ, ըսաւ Թէոտորա Անթոնինին: Մեղի կը մատնէ՛:

Գերագոյն ճիգով մը, Անդրէաս հեռացուցած էր զինք բռնողները, եւ ոտքի վրայ, ոսկեայ սլաքը նետած էր Թէոտորայի ոտքերուն տակը:

Ներկայ եղողներէն անհուն աղաղակ մը փրթաւ.

— Ի մա՛հ:

Յուստինիանոս կանչեց.

— Կորճիա՛ս:

Էօֆաթրաս եւս ձայնեց.

— Դահի՛ճ:

Կաշիներ հագած մարդ մը, նեղ ճակտով, զօրեղ մկաններով, մօտեցաւ, ծանր եւ լայն դանակ մը բռնած: Զինուորները բռնի կերպով ծունկ չոքեցուցած էին Անդրէասը:

— Ձա՛րկ. ըսաւ Յուստինիանոս դահիճին:

Բայց Թէոտորա խոյացաւ, մէկդի հրելով դահիճը:

— Ա՛հ. գաղա՛նը: Մի՛ սպաննել տար:

Յուստինիանոս, ապշահար, Թէոտորային նայեցաւ:

— Կ'ուզե՞ս:

— Այո՛, կ'ուզեմ, ըսաւ Թէոտորա, յիմար աչքերով:

Զը մտածես որ, այսպիսի մահ մը, առանց տանջանքի, ըստուգիւ իրեն համար շատ քաղցր պիտի գոյ:

— Այո՛, ճիշդ է, կայսրունին իրաւունք ունի:

— Տանջա՛նքը, գոչեցին ձայները:

Թէոտորա Յուստինիանոսի թեւին կողքելով, սուր ձայնով մը ըսաւ, անանկ որ կայսրը բարկութեան նշան անպեց.

— Ինքնակալ, այս մարդը ինծի կուտա՛ս:

— Առ, ըսաւ կայսրը, քեզի կուտամ զայն:

Անդրէաս, կապուած, գետինը երկնցուած, տակաւին զօրութիւն ունէր նախատելու զնէ.

— Վա՛տ հոգի՛, լրտեսունի՛:

— Բերանը խցեցէ՛ք. տակաւին զիս կը նախատէ:

Ու Թէոտորա ականջները խցեց ձեռքերովը, չլսելու համար բնաւ այդ սիրական ձայնը, որ իրեն լուտանքներ կը տեղար:

— Մէսալի՛ն, պ ոսոյ Անդրէաս.

— Բայց խցեցէք բերանը, պոռաց չարաբաստիկ կիներ, ինքնիրմէն ելած:

— Բո՛ղ...:

Անթոնինի քօղը խլեց եւ պլորելով անոր բերանը խցեց, որ ինքզինքը կ'ուտէր, անոր հպումէն խուսափելու համար:

Այս տեսարանին միջոցին, ամբոխին ժխորը կր հասնէր մինչեւ պոռնդէ դռները: Այժմ, աղաղակ մը, ձայն մը միայն, կը հասնէր մինչեւ կայսերական օթեակը:

— Ի՞նչ կ,ուզեն, հարցուց կայսրը, ջանալով իր նեղութիւնը յայտնել:

— Կ'ենթադրեմ թէ այս մարդը կ'ուզեն, ըսաւ Թրիպոնիէն. կը պոռան, կը կանչեն. Անդրէա՛ս, Անդրէա՛ս:

— Անդրէա՛ս. այս գիշերուան մարդասպաններէն մին, յարկց Յուստինիանոս, քայլ մը ետ երթալով:

Պելիզարիոս մօտեցաւ իրեն.

— Իր ազատումը կ'ուզեն, տէր. եթէ մերժես, ապրտամբութիւնը պիտի սկսի:

Թէոտորա միջամտեց.

— Ինծի կը վերաբերի անիկա, կը պահեմ զայն:

Այն ատեն կայսրը հասկցաւ որ վարանելու ժամանակը
չէր: Ըսաւ Պելիզարիոսի.

— Հնռացիք. ու երբեք գթութիւն:

Թէոտորա միշտ ծռած Անգրէասի վրայ, իբր թէ անոր
խցանը զետեղելու, մըմնջեց.

— Ա՛հ, թող զիրար խողխողեն եւ թող ամբողջ Բիւ-
ղանդիոն այրի՝: Բաւ է որ դո՛ւն մէջերնին չես:

ԺԳ.

Ս Ի Ր Ո Յ Վ Ա Խ Ճ Ա Ն Ը

Կայսրը եւ իրենները, անոնք՝ որ դուրսը մղուած դառն
Հռուի չէին մասնակցեր, պալատին մէկ նկուղին մէջ ա-
պաստանած էին, միին եւ տխրաբոյր: Անապարանօք, հոն
բերած էին գաղաններու մորթեր, պրոնզէ սեղան մը, քա-
նի մը առարկաներ եւ Էօֆաթրաս, իրեն ինչպէս եւ միւս-
ներուն համար՝ փոխադրած էր հոն գինիով լեցուն աման-
ներ, գաւաթներ եւ ջահեր:

Այս նկուղը՝ դուրսէն կը դոցուէր պրոնզեայ դուռով
մը. ծանր եւ կարծ սիւներ կը պաշտպանէին կամարը,
բայց պատերը, առաստաղը նկարուած էին խստամբեր պատ-
կերներով: Ամէն կողմ, կրօնական վերտառութիւններ եւ
պատկերներ այն կրօնքէն՝ որ այս կամարներուն տակ ա-
պաստան փնտռող կայսեր գահակալութենէն հինգ կամ զը-
րեթէ վեց դար քռաջ. հաստատուած էր Աստուծոյ մը կող-
մէ:

Ինչպէս ըսինք, այդ տեղւոյն երեւոյթը տխուր էր,
մութ եւ խոնաւ ըլլալուն համար: Մարդ կարծես կը դգար
թէ այդ քարերուն զանգուածին տակ պիտի ջախջախուէր:

Գիշեր կը տիրէր հոն, սակայն ո՛չ միայնութիւն:
Կայսրը, Թրիպոնիէն, նախարար Փրեսիուս, իր մտերիմ
ներքինին՝ Էօֆաթրաս, դողդոջուն, լուռ ու մունջ սպաներ
եւ պահակներ հոն ժողուըուած էին: Սակայն, այդ խառ-
նամբոխին մէջ, կայսրը չըջապատուած էր մեծ յարգանքով:
Տակաւին գահընկէց չէր:

Յուստինիանոս, զանազան յուզումներու հետեւանօք,

ալ աւելի վախկոտ դարձած. երկնցած էր գաղաններու մորթով ծածկուած անկողնի մը վրայ:

Թողած էին որ կայսրը լռութեան մէջ հանգչի. սակայն նա չէր քնանար:

Անուն մը, միակ անուն մը, կատաղի բազմութեան կողմէ արձակուած, — «Անդրէաս» —, բաւական եղած էր զայն արթուն պահելու:

Մտածումի տրամաբանական վարժութեամբ մը, դժընգակօրէն, այդ նողկալի անունը կը կապէր — այնքան մեծ էր շփոթութիւնը — կայսրուհիին վարուելակերպին:

Գիշ քիչ, յիշատակները աւելի պայծառ կ'ըլլային եւ մութէն դուրս կ'ելլէին: Ինքզինքին առաջին հարցում մը կ'ուզէր.

— Ինչո՞ւ համար, Օգոստոսուհին, երկու անգամ, իբրեւարկութեան եւ այս Անդրէասին միջեւ մտած էր:

Իր մտածումը տակաւին խաւորի մէջ կը թարթափէր:

Այդ միջոցին, Թրիպոնիէն՝ ականջը փակցուցած պրոնգդ դրան, մտիկ կ'ընէր ու կը հարցուփորձէր իր մօտ գլուխուղ Փրէսիուսը:

— Բան մը չե՞ս լսեր:

— Այո՛, հեռաւոր պոռչտութներ, բարեբախտաբար, սակայն զարհուրելի՝ կատաղի ծովու մը աղաղակներուն պէս:

Էօֆաթրաս, որ ինքզինքը մխիթարել կ'ուզէր, պատահած բաները ուրախով աւելցուց.

— Պալատան դռները խնամքով դոցուած են:

Թրիպոնիէն քիչ մը կոշտութեամբ զայն ընդմիջեց.

— Բան մը չէ փակ ըլլալը: Աղէկ պաշտպանութեամբ են քրեսիուս, այս ուղիղ հարցման առջեւ ճշմարտութիւնը չծածկեց.

— Չպիտի համարձակին պատասխանելու: Պահակ զինուորները, երբեմն վատութեամբ, չմիացա՞ն խռովարարներուն:

Թրիպոնիէն հաստատական նշան ըրաւ:

— Կտրելի՞ է վստահիլ անոնց վրայ՝ որ մեզ կը չըր-

ջապատեն:

— Սպաննուելու համար, այո՛, ըսաւ Փրեսիուս:

— Անա՞նկ է, հարցուց խղճալիօրէն Էօֆաթրաս:

— Այո՛, աւա՛ղ, առանց Պելիզարիոս եւ Մէնտիւսի բարբարոսներուն:

— Կոստուա՞ծ ենք ուրեմն, հարցուց եղբրական անձակութեամբ խեղճ ներքինին՝ որ իր ճերմակ հագուստին ծալքերուն մէջ կը դողդալար:

Բայց Թրիպոնիէն չպատասխանեց անոր. խօսքը ուղղեց Փրեսիուսի, որ կարող էր զինքը հասկնալու:

— Ահաւասիկ ի՛նչ հետեւանք կ'ունենան այս աղէտները՝ որոնք առ ոչինչ կը գրեն. մարդկային խոհեմութիւնը: Հակառակորդ երկու կողմերը՝ կապոյտները եւ կանանչները, ընդհանուր կատաղութեան մը մէջ իրարու հետ կը միանան, մին՝ վրէժը լուծելու ֆալքասի, կախուած, միւսը՝ ազատելու այդ Անդրէասը, մեր ձեռքերէն: Պզտիկ պատճառներէն մեծ արդիւնքներ կը ծնին: Բաղաքին գումարտակները միացան ապստամբներուն: Պահակները՝ Անդրէասը բանտ տանելու ժամանակ՝ կը յանձնեն պահանջող խաթանին, եւ մենք հազիւ ժամանակ կ'ունենայինք փախուստ տալու:

Պահ մը լռութենէ յետոյ, Թրիպոնիէն շարունակեց.

— Խաղերու բացումէն ի վեր, այսինքն երկու ցերեկ եւ երկու գիշերէ ի վեր, փակուած ենք այս նկուղին մէջ: Ու հիմա, ըսաւ ձայնը ցածցնելով, աստուածայինն Յուստինիանոս, տէրն աշխարհի, սպառնալիքի տակ, չի գիտեր թէ ո՞ւր պիտի կրնայ դանել ապստամբան մը, եւ փախչիլ անձանութի մը առջեւէն, որուն կտրած գլուխը իբրորոմի աւազներուն մէջ նետել տալը իրեն կը վերապահէր:

— Ու այդ Անդրէասը, հարցուց Փրեսիուս, ո՞վ է: Ե. Թր սատանան է որ մեզի զրկեց:

— Շը՛թ, լո՛ւէ՛, մի՛ խօսիր այդքան թեթեւութեամբ անոր վրայ, որ թերեւ վաղուան տէրը պիտի կրնայ ըլլալ: Երեքը մէկանց լռեցին:

Միշտ, ազստամբութեան աղմուկը կը լսուէր, ծովու

մոնչիւնի մը պէս:

Թրիպոնիէն վարանուծ մը ունեցաւ, սակայն կրցաւ յաղթել անոր:

Ու, դառնալով Էօֆաթրասի.

— Սակայն պէտք է իմաց տալ կայսրուհիին:

— Ակուսթան կը մնայ պալատան մէջ, բայց եթէ պէտք կը տեսնես, ըսեմ կայսեր:

— Շնորհակալ եմ, ես կ'երթամ ըսաւ Թրիպոնիէն:

Մօտեցաւ կայսեր, որ տեսնելով անոր գալը, ելաւ եւ մէկ արմուկին վրայ նստաւ:

Թրիպոնիէն իր խնդիրը յայտնեց:

Պէտք կ'ա՞ր իմացնել կայսրուհիին, գալու միանալու կայսեր, այս գաղտնի տեղւոյն մէջ, ուր ոչ ոք պիտի խորհէր գալ փնտռելու զայն՝ որ ինքզինքը բոլոր տիրապետաներու տիրապետը կը կարծէր:

Յուստինիանոս, դժնդակ կերպարանքով մը, պատրիկին ըսածները մօտիկ ըրաւ: Համապատասխան էին անոնք, կայսեր ծածուկ կասկածներուն եւ վայրագ նախանձութեան:

Վայրկեան մը վարանեցաւ, յետոյ.

— Իմացուր անոր, եթէ գիտես թէ ո՞ւր պիտի կրնաս գտնել, ըսաւ դառնութեամբ:

— Անշուշտ թէրասն է. մրմուռաց Թրիպոնիէն, որ բան մը վտանգել չէր ուզեր:

— Յուստինիանոս դա՛նն ժպիտ մը ունեցաւ:

— Ուսկից անշուշտ կը գիտէ այդ հրդեհը՝ որ իր գործն է: Կ'ուզէի հետոնալ առանց բացումը կատարելու խաղերուն. քու խորհուրդդ էր այդ, պատրիկ, նոյնպէս եւ ըսելինդ, կուսակալ:

Էօտէմոն այդ միջոցին կայսեր մօտեցած էր, կարծելով որ նա պէտք ունէր իրեն:

Գլուխը երերցուց ի նշան հաւանութեան.

— Այո՛, շարունակեց կայսրը. խուլ բարկութեամբ մը: Ձեր խորհուրդն էր, ինչպէս որ ուղիղ դատողութիւնն ալ այդպէս կը պահանջէր: Այս ժողովուրդը նուազ կատաղու-

թեամբ պիտի յարձակէր այս պալատին վրայ, որ քառասուն եւ ութ ժամէ ի վեր պաշարուած է, զայն պարսպ կարծելով: Բայց այս կինը կրցաւ մեր վրայ պարտադրել իր հակառակ կարծիքը եւ այսպէսով մեր վրայ պայթեցնել այս փոթորիկը: Աստուած գիտէ ի՞նչ նպատակաւ:

— Կը կարծե՞ս, ըսաւ կուսակալը.

— Ուրեմն բացատրէ իր ընթացքը: Դեռերը, վտանգի վախէն, մեր քննատութեան միջոցին. յիշողութիւնները կը զարթնուն, կը մօտենան, իրարմով կը լուսաբանուին: Դեռ քիչ առաջ ատոր վրայ կը խորհէի: Մարտէլլոսը՝ որ օգնութեան կը կանչէ Անդրէասը, ամէնքնիս կ'իմանանք ատրկա թէ միայն չի լսեր: Պելիզարիոս կ'ուզէ փնտռուութեամբ արգիւթարանը, պարտէզները, նէ կը սոսկայ, կը հակառակի՛, ինքզինքը ցոյց կուտայ՝ հարցաքննելու Մարտէլլոսը, ու զայն կը սպաննէ. խօսեցնելէ առաջ, վերջապէս, այդ Անդրէասը զինքը կը նախատէ հրապարակաւ, ինքն է որ դարձեալ կը սլանայ եւ դահիճին բօզուկը կը կեցնէ: Իր ատելութիւնը՝ աւելի երկար տա՛ջանք մը կը պահանջէ: Տարօրինակ ատելութիւն. կը հասկնաք:

— Արդարեւ, ըսաւ կուսակալը:

— Ու, շարունակեց կայսրը, բաւական չէ զայն ազատելը, այլ կը պահանջէ զայն իր իշխանութեան տակը պահել: Յաղթական, զայն կը տանի: Ապստամբութիւնը կը պայթի, պահակ զինուորները զիս կը լքեն եւ Անդրէասը կ'ազատեն եւ իրենց պետ կը կարգեն, եւ եթէ ապստամբութիւնը պետ մը ունի, այդ կնոջ կը պարտի:

— Տէ՛ր, կը յիշե՞ս, ընդմիջեց վախկոտութեամբ Թրիպոնիէն, երբոր իմացաւ թէ Անդրէաս յանձնուած էր, նըշմարեցիր իր բարկութիւնը, յուսահատութիւնը եւ սոսկու-

մը: — Անոր համար թերեւս, ըսաւ Յուստինիանոս կողմնութեամբ, իր գաղտնի մտածութեան քողը վերցնելով:

Ոտքի ելաւ եւ քանի մը քայլ առաւ: Բայց աչք վայրկեանին, հակառակ դուռներուն եւ պատերուն թանձրութեան, աղապակներ հասան մինչեւ կօյսեր եւ իր շուրջիններուն:

— Յաղթութի՛ւն, յաղթութի՛ւն:

Ամէն անոնք, որ այս կամարներուն կիսատուերին մէջ կը սպասէին կեանքի կամ մահուան, իրարու փարեցան անկիւնի մը մէջ. անոնք որ զէնք կը կրէին, պատրաստուեցան կռիւի. բայց ձայները կը շտնային. արագ քայլերու ազմուկ մը լսուեցաւ եւ մարդ մը ներս մտաւ քրտնած եւ մերկ սուր մը՝ ձեռքին:

Յուստինիանոս, խենթ կտրած, դարձաւ դէպի զինուորները եւ պատրիկները:

— Դէպի ինծի՛, աղաղակեց. պաշտպանեցէք դուռերը սպաննուեցէք ձեր կայսեր համար, վատեր:

— Բարեկա՛մ, աղաղակեց եկող մարդը:

— Ո՞վ ես, մի՛ յառաջանար:

Երկայն նրբանցքներու խորութեան մէջ, կը լսուէին խումբ մը մարդոց ձայները, եւ զահերու լոյս մը կը ծընէր:

— Քառիպէոն եմ, ըսաւ մարդը. Պելիզարիոս կը յաղթանակէ: Ապստամբները, իբօտրոմի մէջ բռնուած, ուր էր գործողութեան կեդրոնը, բոլոր դուռներէն միաժամանակ յարձակում կրեցին. փառաւորապէս պարտուեցան եւ լարբարոսները աստիճան առ աստիճան, ամէնքն ալ ջարդեցին: Սպանդանոց մըն է:

— Փա՛ռք պատերազմի տիրոջ, ըսաւ Յուստինիանոս, իր կայսերական ձայնը վերստանալով:

Այն ատեն, Քառիպէո պատմեց, որ իրենց առաջին յաջողութեան արբիւնին մէջ, ապստամբները դահնկէց յայտարարած էին կայսրը եւ անոր տեղ դրած Իփաթիոս տնուն մէկը. քեռորդի Անասթաս կայսեր: Եւ թագի չգոյութեան պատճառաւ անոր ձակատը պսակած էին ոսկեայ շղթայով մը: Պելիզարիոս թողուցած էր ուղածնին ընկալու, ասով ժամանակ չահած էր պաշարելու իբօտրոմը՝ ուր

խոռվարարները թագադրութեան վայր ընտրած էին: Յարձակումը սկսած էր միաժամանակ բոլոր դռներէն. զիմադրութիւնը զարհուրելի էր, բայց ջարդը սկսած էր:

— Ու այդ Իփաթիոսը բռնուեցա՞ւ:

— Ես ինքս էի որ զայն գերի բռնեցի. ու ահա այն ոսկիէ շղթան՝ որ կը պսակէր անոր ձակատը:

— Ասով զայն խողխողե՛լ տամ, ըսաւ Յուստինիանոս: Շատ բարի, իշխանդ դու ֆրանկ, որ միացար դատին տիրոջ մը՝ որ քուկդ չէր:

— Ես քու հիւրդ եմ, ըսաւ Քառիպէո: Բնակարանիդ վրայ կը յարձակին. պէտք էի զայն պաշտպանել. իմ պարտականութիւնս էր:

— Է՛մ ալ պարտականութիւնս պիտի ըլլայ միշտ յիշել ձեր ըրածը: Բայց Անդրէասի նկատմամբ բան մը չե՞ս ըսեր ինծի:

— Փախուստ տուաւ: Այժմ, որ յաղթական ես, տէր, թոյլ տուր, որ զթութեան վրայ խօսիմ: Պելիզարիոս ջարդը կեցնել տուաւ, քու հրամաններուդ կը սպասէ: Ապստամբներուն կէսը, զէնքերը վար դրաւ ու ծնրաղիր, մըրցարանին մէջ, զթութիւն կը հայցէ:

Յուստինիանոս կապեցաւ. վտանգը անցնելուն պէս, վայրի գազանը իր իրաւունքներուն տէր կը Պղտնար:

— Երբե՞ք զթութիւն: ամէնքն ալ խեղդամահ ըրէք և արիւնը թող ելլէ մինչեւ ձեր մէջքը:

— Մէկ բռնով, տէր, քսան հազար մարդկային արարածներ մահուան դատապարտե՛լ:

— Ո՛չ աւելի... Ըսէ՛ք Պելիզարիոսի, որ կ'արգիլեմ իրեն իմ ներկայութեանս ելլել, ցորչափ կրկէսին մէջ ողջ մարդ մնայ:

— Ուրեմն, ըսաւ Քառիպէո, քայլ մը ետ երթալով, ուրիշի մը միջոցաւ ըսել տուէք ատիկա: Դահիճին սպասաւորը չեմ ես:

Յուստինիանոս պէշ նայուածք մը ունեցաւ: Դարձաւ պատրիկի մը եւ ըսաւ անոր.

— Դուն գնա՛:

Մարդը գնաց այդ վայրկեանին իսկ, երբ Թէոտորա եւ Անթոնին, իրենց առջեւ ունենալով ներքին ապետ Էօֆաթ-րասը, գետնափոր սրահը կը մտնէին:

Հեռուէն, Յուստինիանոս, պոռաց անոր.

— Եկուր, Ակուսթա, եւ ուրախացի՛ր. ամէն ինչ ազէկ կ'երթայ:

Յետոյ կուսակալ Էօտէմոնի թեւը բռնեց եւ ցած ձայնով ըսաւ.

— Պիտի տեսնես որ առաջին բառը Անդրէասին համար պիտի ըլլայ:

Ու, նորէն կայսրուհին դառնալով, աւելցուց.

— Ապստամբութիւնը վերջ գտաւ. իրենց պետը՝ իմ ձեռքերուս մէջն է.

Թէոտորա արագ-արագ կ'իջնէր.

— Անդրէասը, հարցուց:

— Ո՛չ, ոչ, Անդրէաս, այլ Իփաթիոս, որը կայսր հըռ-չակած էին: Անդրէաս աներեւութացած է:

— Մեռած, հարցուց Թէոտորա:

— Յայտնի չէ:

Ու, կրկին անգամ, Յուստինիանոսի ջղուտ ձեռքը ճնշեց կուսակալին դաստակը:

Անթոնին տեսած էր այդ ժեսթը եւ հասկցած: Կամա-ցուկ մը ըսաւ Թէոտորային.

— Զգուշացի՛ր:

Մէնտիւսի եւ Կոնստանդիոլոսի կողմէ առաջնորդուած խումբ մը բարբարոսներ, լուսակիր ջահերով, երեւցան զրան առջեւ. չըջապատած էին պարտեալ եւ արիւնոտ մարդ մը:

— Տէր, ըսաւ Մէնտիւս, Իփաթիոսն է որ քեզի կը բերեմ:

— Քիչ մը վերջ, պոռաց Յուստինիանոս, տիրելու հոգերէն պիտի ազատենք զինքը: Կանչել տուր դահիճները: Եկուր Ակուսթա, յարգանք ընծայելու մեր յաջորդին:

— Ա՛հ, ըսաւ Թէոտորա, թոյլատրէ ինծի որ այդ տանջանքին ներկայ չգտնուիմ:

— Ինչպէս որ կ'ուզես, Ակուսթա, աղէկ: Ուրեմն վա-ղը, որովհետեւ բոլոր գիշերը այս ապստամբներով պիտի զբաղիմ, Լո՛յս տուէ՛ք ինծի:

Կայսրը, իր հետեւորդներով, ուղղուեցաւ դէպի սրահին միւս ծայրը: Թէոտորա եւ Անթոնին առանձին մնացին:

Կայսրուհին, կայսեր թողած մորթէ անկողնին վրայ փռուեցաւ:

— Անհետացած, մեռած, վիրաւորուած, գուցէ, ըսաւ նէ:

— Աւելի-ցած, սիրական տիրուհիս, աւելի ցած, կը պաղատիմ քեզի. գուցէ չըջապատուած ենք ականջներով որ զմեզ կը լսեն:

Բայց Թէոտորա բոլորով սրտիւ իր վիշտին յանձնուած էր եւ միայն զայն կը տեսնէր:

— Ո՞ղջ է թէ մեռեալ: Ո՞ւր գտնել զայն այս հրդեհ-եալ քաղաքին մէջ:

— Ու ինչպէ՞ս դուրս ելլել. պալատան դռները փակ են:

— Ո՛չ ինծի համար:

— Քեզի համար, մանաւանդ, տիրուհիս. խոհեմ եղիր. տէրը կասկածներ ունի: Լռէ՛, ահա կուգան:

Ներքինի Էօֆաթրասն էր: Մեծարանօք յառաջացաւ դէպի կայսրուհին.

— Կին մը եկած է, որուն կը սպասես եղեր, աստ-ուածային. Թամիրիս կը կոչուի:

— Եզրիպտուհի՛ն, ըսաւ Անթոնին զարմացած:

Բայց Թէոտորա յոգնած շարժուեաւ մ'ըրպէ:

— Սա վայրկեանիս ի՞նչ պէտք ունիմ անոր:

Անթոնին, ծոկով անոր, ականջին փսփոաց.

— Ընդունէ զայն, տիրուհիս, կ'աղաչեմ: Իր թովչու-թեան երբեք աւելի պէտք չպիտի ունենաս քան հիմա: Քու իսկ փրկութեանդ համար, եւ նոյն իսկ Անդրէասին համար:

Յանկարծ սիրահեղուկին յիշատակը միտքը ինկաւ Թէոտորային: Անով չպիտի կրնար իր տիրականութիւնը վերստանալ Յուստինիանոսի վրայ:

էօֆաթրասի ըսաւ .

— Ներս բերէ՛ք զինքը ,

Մարդուն դուրս ելած ատենը Անթոնին ժամանակ գըտաւ , ծռելով , թէստորային ըսելու :

— Երանի՛ թէ հետը բերած ըլլար . պիտի կրնայիր կայսեր բոլոր կասկածները անհետացնել , եւ քու փնտրողութեանդ ալ պիտի կրնար օգնել :

Թէստորա անոր ձեռքը սեղմեց , ըսելու համար թէ հասկցած էր .

էօֆաթրաս վերադարձաւ Թամիրիօին հետ : Պառաւ կինը , գետնաքարէ , շատ տկար կ'երեւէր , մազերը՝ ցիր ու ցան , եւ դէմքը՝ թախծալից :

— Սիրահեղձիկն է որ կը բերես ինծի , հարցուց անմիջապէս կայսրուհին :

— Այո՛ , վեհապետուհի :

Ու Թամիրիս խոնարհեցաւ :

— Հասկցա՞ր հիմա թէ ո՛վ է Զոէն :

— Զքեզ կայսերական օթեակին մէջ տեսայ : Երանի՛ թէ ճշմարտութիւնը աւելի շուտ իմացած ըլլայի . խեղճ տղաս տակաւին ողջ պիտի ըլլար :

— Ասրո՞ւն :

— Մեղա՛ւ :

— Ա՛հ խեղճ կին :

— Սպաննուեցաւ , ինչպէս սպանդանոցի անասուն մը : Պահակ մը նետեց զայն իմ ոտքերուս տակ անկենդան : Այժմ ամէն ինչ լինցած է , կրկէսը արիւնով լեցուած է , ապստամբութիւնը զսպուած , կռիւի միջոցին մեր գառագեղները խորտակուեցան , վագրերը եւ առիւծները փախան մրցարանին մէջ , մարդոց կատաղութենէն զարհուրած : Այս գարշելի քաղաքին մէջ այլեւ ընելիք մը չունինք , ահա քեզ կը յանձնեմ հեղուկը :

— Բու վիշտին մէջ չ'մոռցար ինծի :

— Ո՛հ . քեզի խոստացալ անանկ յատկութեամբ օժտուած հեղուկ մը , ուրկէ խմող մարդը տղու մը պէս քեզի

հլու հպատակ պիտի ըլլայ : Ա՛ռ ուրեմն զայն , չկայ կամք մը , որ կարենայ դիմադրել անոր զօրութեան :

Թէստորային երկնցուց ակատեայ փոքրիկ շին մը , ոսկընայ չղթայով մը կապուած :

— Որքա՛ն երախտապարտ եմ քեզի , ըսաւ կայսրուհին , առնելով շիշը : Ի՞նչ կը պահանջես այս գանձին համար :

— Ոչինչ , ինծի համար , աստուածային , իմ կեանքս քերջացած է . բայց իբր փրկանք իմ որդւոյս , պիտի խնդրէի որ ուրիշ մը տաս ինծի :

— Պիտի տամ :

— Զգուշացիր , Աւկուսթա , ապստամբներու պետերէն մին է որ պիտի խնդրեմ : Իմ աղաչանքներուս վրայ էր , որ այն՝ բաղժութիւնը առաջնորդեց բանտը , զաւակս ազատելու համար . սակայն չա՛տ ուշ էր :

— Հանգիստ եղիր , պարտքս պիտի հատուցանեմ :

— Եթէ ամէնէն աւելի յանցաւորը ըլլայ : Եթէ ընդ՞ նոյնիսկ այն՝ որ զքեզ նախատեց :

Թէստորա պառաւին ձեռքերը բռնեց : Իրեն քաշելով , դողդոջուն՝ յուսոյ ծագումէն :

— Ա՛հ , թշուառական , լմեցուր . որո՞ւ նկատմամբ կը խօսիս :

— Անոր մասին՝ որ կը կոչուի Անդրէաս :

Թէստորա ուրախութենէն կաս կարմիր եղաւ :

— Անդրէաս :

Պառաւ եզրպետուհին այդ աղաղակին իմաստը չ'ըմբռնեց :

— Երդուընցա՛ր :

— Այո՛ . այո՛ , ո՞ւր է անիկա : Երդուընցայ ու զայն պիտի ազատեմ . մի վախնար . բանտարկուած է :

— Ո՛հ :

— Վիրաւորուած :

— Այո , իրիկունը , նետ մը զայն սրտին վերեւէն զարկաւ . բայց բնկելու արուեստը գիտեմ . վէրքը փաթթեցի և զայն խորունկ քունի մը մէջ ձգել տուի դէմքը ծածկեցի

որպէսզի չճանչցուի, դուրսն է պաշտպանուած իմ երեք մարդերուս կողմէ:

— Անմիջապէս Թող հոս բերուի:

Անդոնին ահուդողի մէջ ուզեց ընդմիջել.

— Ա՛հ, Տիրուհիս, ինչ վտանգ քեզի համար:

— Ո՛հ, աղաղակեց Թէոտորա. մնաց որ, ամէն տեղ, ի՛նչ վտանգ իրեն համար:

— Բայց կայ՞սքը, վերստին կրկնեց Պելիզարիոսի կի՛նը:

— Ան հիմա ուրիշ հոգերով զբաղած է, հսկէ այդ կողմին, ըսաւ, դուռը ցոյց տալով.

Ու Թամիրիսի դառնալով.

— Գնա՛, հոս բեր զինքը:

Անթոնին զգաց որ անօգուտ բան էր այլեւս այս կինը խոհեմութեան հրաւիրելը. գնաց դրան դուրսը կեցաւ. Թէոտորա քանի մը քայլ անոր հետեւեցաւ.

Անդրէաս, քու մօտդ ապահովութեան մէջ պիտի ըլլայ, նոյն իսկ այս պալատին մէջ. ոչ ոք պիտի դայ զայն փնտռելու:

Թամիրիս կը վերադառնար երեք մարդոց առջեւէն, ոտքնք կը բերէին Անդրէասի մարմինը, ծածկուած, Թամիրիսի կողմէ զլիւռն ձգուած կերպասով մը.

Երիտասարդին մարմինը երկնցուցին անկողնոյն վրայ. Թէոտորա երկու բռունցքները դրաւ անոր բերնին վրայ իր հեծեծաւքները մարելու համար: Նէ մօտեցաւ անոր, վերջ ցուց քօղը եւ տեսաւ այդ ծիրակաւն գլուխը, ցաւէն եւ կըռփելի յոգնութիւններէն աւրուած. մէկդի նետոյց քօղը. Անդրէաս շարժուած մ'ըրաւ:

— Կը տեսնես, ըսաւ Թամիրիս, արդէն կ'արթննայ:

— Բաւական է, ձգէ մեզի եւ յիշէ թէ, Թամիրիս, յանձին Թէոտորայի ունիս անկեղծ բարեկամութիւնը:

Թամիրիս իր երեք մարդերովը, հեռացաւ նորբանցքներու մթութեան մէջ:

Թէոտորա սեղանին վրայէն դաւաթ մ'առնելով գինիով լեցուց ու եկաւ անոր վիրաւորին քունքերը թրջել քաղց-

բօրէն անունը տալով.

— Անդրէաս:

Անդրէաս բաց աւաքերը յիշադիրն մէջ, զահի մը ծըխոտ լոյսին տակը. ճանչցաւ իր վրայ ծռող կիներ, յետոյ ընկրկելու բաներ մ'ունեցաւ ու սոսկուով ճիշ մ'արձակեց.

— Թէոտորա...

— Աւելի կամաց, չարաբախտ դու, քեզի կը փնտռեն եւ Պելիզարիոս չատ հեռու չէ:

— Ա՛հ թող գան ինքն եւ իր դահիճները, եթէ այդ բանը պիտի խնայէ ինծի քու ներկայութեանդ սոսկութիւնը:

— Սոսկում.

— Դո՛ւն, դուն, Թէոտորա:

— Ու ինչո՞ւ կը յանդիմանաս Թէոտորան, դժբախտ մարդ. Այնքան վրժիխնդիր. չար, հպարտ, անգութ է նէ: այն կայսրունին՝ զոր նախատեցիր բոլոր ժողովուրդին առեւ եւ որ վրէժը կը լուծէ... զրեզ ազատելով:

— Եւ ո՞վ մատնեց եւ ո՞վ կորսնցնել տուաւ իմիններս:

— Ե՞ս.

— Ո՞վ մէջտեղ հանեց դաւադրութիւնը, եթէ ոչ դուն:

— Ե՛ս. ես քու լրտեսութիւնդ: Յիմար եւ ապուշ բան մըն է որ կը խօսիս:

Անդրէաս ուժգին մը բռնեց անոր ձեռքէն, իր ջերմալի շունչը փչելով անոր երեսին.

— Ու Մարտելլո՞սը: Այդ ձեռքը չէ՞ր որ դաշոյնը մխեց անոր կուրծքը:

— Այո, այս ձեռքն էր, ըսաւ Թէոտորա: Կրելիք տանջանքներէն եւ գուցէ ընելիք խոստովանանքներէն զարհուրած, երեսիս կէ պոռար. «գարկ, կամ թէ ոչ ամէն բան կը խոստովանիմ» Զարկի: Ոճի՞ր, մը կը սեպես այս բանը:

Լոռ թիւն ու տիրեց: Անդրէաս ձեռքը ճախտին տալու:

— Այդպէս թո՛ղ ըլլայ ըսաւ: Եթէ մեզի պատահած ա-

ղէտքներուն մէջ մաս չունիս, օրհնեալ ըլլայ երկինք բայց երբեք չպիտի զօնեմ իմ դատս, քու գարշելի սիրոյդ: Մնա՛ս բարով: Յաղթական կեսարի կինը, պարտեալ ապրտամբի մը քովը քնելիք մը չունի:

Ճիգով մը նստեցաւ եւ ապա ոտքի կանգնել ուզեց:

Զարհուրած, Թէոտորա ձեռքը երկնցուց զայն բռնելու համար:

— Ո՛ւր պիտի երթաս չարաբաստիկ դու, պալատին բոլոր դռները գոցուած են:

— Պիտի երթամ հոն, ուր դուն չպիտի ըլլաս:

— Դահլիճը հոն պիտի ըլլայ:

— Աւելի լաւ է այն, քան թէ դու ինքդ:

Բայց իր ըրած ճիգը եւ զգացած ցաւերը ուժաթափ ըրած էին. վերստին ինկաւ անկողնոյն վրայ:

— Կը տեսնես. երկինք անգամ ուժ չտար քեզի եւ կը թողուր ինձի եւ չուզէր որ դուն ինձմէ գողնաս փրկութիւնըդ ու սէրդ.

— Իժ սէ՛րս, յարեց Անդրէաս, զայն ետ մղելով: Կը տես: Երբեք չսիրեցի զքեզ, վատ: Զքեզ չէր որ կը սիրէի, երեւակայական անձ մըն էր, ցնորք մը. Միրթան:

Թէոտորա այնպէս մ'ըրած էր, որ հիմա, գրեթէ անկողնոյն վրայ տարածուած էր, Անդրէասին քովիկը, բերանը՝ վիրաւորին բերնին գրեթէ:

— Ա՛հ, ըսէ ուրեմն, Միրթան է որ կը մեղքնաս, Աստուած, կարելի բան է այս: Այն Միրթան, ես ինքս, որ ինձի հակառակորդ կընէ. Բայց ոչ Միրթա գոյութիւն ունի եւ ոչ ալ Թէոտորա. միայն դժբախտ կին մը կայ, որ կարտասուէ, յիմարացած զարհուրանքէն:

Սահեցաւ իր ծունդերուն վրայ:

— Ա՛հ, սիրական Անդրէասս, ծնրադիր, կը հայցեմ քեզմէ, կ'աղաչեմ քեզի, ի ծունր իջած. Թող ինձի առաջնորդել զքեզ հոն, ուր այլեւ վախ չպիտի ունենամ քեզի համար: Եկո՛ւր պաշտեցեալս, եկուր: Նախատէ՛ զիս, անիծէ զիս, զա՛րկ զիս: Բայց նախ պէտք է որ զքեզ ազատեմ. եթէ ուզես վերջէն զիս կը սպաննես:

Աչքերը, ընկղմած աչքերուն մէջ անոր՝ որ իր սիրահարը եղած էր, բերանը նուիրելու պատրաստ, Թէոտորա անոր կը փաթէր, բայց նա զինքը ետ հրեց:

— Ա՛հ, Թովնուհի: Այսպէսո՛վ կրնաս խել ձայնիդ եւ նայուածքներուդ հմայքները: Բայց կորսուէ՛, այլեւս հոս ընելիք բան մը չունիս: Պարտուածներ ենք մենք՝ Յոյններս: Տե՛ս մեր յաղթանակները, լայնչի ուսերով այդ Գաթացիները: անոնց մէջ պիտի գտնես քու ապագայ սիրահարդ:

Թէոտորա, այդ նախատինքէն կատաղութեան ճիչ մը արձակեց:

— Ա՛հ, Թշուառակա՛ն, լռէ, թէ ոչ կը պոռամ անոնց՝ որ հոս ես:

— Պոռա՛:

Նէ մօտեցաւ անոր, բայց նա դժուարութեամբ ելաւ եւ գնաց նստիլ սեղանին քովը եւ գաւաթն ու ջրամանը առնելով՝ լեցուց խմելու համար: Թէոտորա խօսած ժամանակ անոր հետեւած էր:

— Ա՛հ, ո՛չ, ո՛չ: Գիտես որ բան մը չպիտի ընեմ, ե իմ սիրտս բզբտելու համար՝ չարաչար կը վարուիս հետս: Պարապ տեղը անգութ կ'ըլլաս ու գերիի պէս կը վարուիս հետս:

Ատիկա զիս կ'ըմբոստացնէ, եւ սակայն չթողուր որ զքեզ առեմ: Ուրիշ բան չեմ կրնար ընել. եթէ ոչ զքեզ սիրել, սիրել ու միայն սիրել: Ու ո՛վ Աստուած, չկարենալ զինքը ազատել:

Յուսահատութեամբ, երկու ձեռքերովը ճնշեց կուրծքը: Եւ զգաց որ, Թամիրիսին տուած շիշը հոն էր:

— Հեղո՛ւկը, մտածեց նէ: Թամիրիս իրեն ըսած էր «Այն որ անկից պիտի խմէ, քեզի պիտի հնազանդի տղու մը պէս»: Ա՛հ, ով վհուկ: Օ՛ն ուրեմն, քանի որ դուն զիս կը ստիպես:

Սեղանին շուրջը դարձաւ այնպէս մը, որ կրցաւ գաւաթին մօտ կնալ եւ իր մարմնոյն ծանրութեամբը սեղմել Անդրէասը: Յետոյ, արագօրէն սկսեալ խցանը հանելով՝

մէջի հեղուկը հոսեցուց բաժակին մէջ:

Վերաւորին վրա, ծռած ըլլալով, այժմ մէկ կողմ սպոր-
դեցաւ:

— Խօսինք պաղարիւնութեամբ, հտնդարտօրէն, կ'ու-
զե՞ս: Թող ուզածդ ըլլայ, մեր սէրը վերջ գտած է. կ'ըն-
դունիմ: Միայն հոս չեմ կրնար մնալ, այնպէս չէ՞: Ամէն
վայրկեան, կրնան զքեզ յանկարծակիի բերել, ինքզինքդ
ի մահ կ'առաջնորդես, զիս ալ միասին: Կը տեսնես, դա-
տողութեամբ կը խօսիմ, Թող զիս զքեզ տանելու, խնա-
մելու, եւ բռնկելու իրրեւ բարեկամունի մը, միայն բարե-
կամունի մը: Ըսէ, կ'ընդունի՞ս բարեկամութիւնս:

— Երբե՞ք:

— Դը մերժե՞ս:

— Այո՛:

— Նոյնիսկ ապաստանարա՞ն մը.

— Ոչ իսկ ապաստանելու տեղ մը. ու եթէ ինծի թող-
ուի ընտրութիւնը քեզմէ ազատուելու, կամ հոս մեռնելու
բոլոր իմ բարեկամներուս նման, մորթուելով կը նախըն-
տըրես հոմ մնալ:

Թէոտորա քիչ մը հեռացած էր: Նախատեսածին պէս
կ'ըլլար: Վերաւորը կ'այրէր, կը տօնօրէն ջերմութենէն.
առաւ բաժակը ու խմեց:

Թէոտորա մարեց իր մէջը ուրախութեան աղաղակ մը,
եւ քայլ մը դէպի անոր մօտեցաւ: Անգրէաս, տիրական
դէմքով մը զայն մերժեց.

— Մի՛ մօտենար ինծի, կորսուէ՛ ասկից: Կ'ա-
տեմ զքեզ, կը հասկնա՞ս, կ'ատեմ: Չար հրեշտակ, կո-
րի՛ր:

— Ի՞նչ չարիք ըրած եմ քեզի:

— Ի՞նչ չարի՛ք: Ա՛հ, կ'անգիտանա՞ս: Պէտք է զոյն
քեզի յիշեցնել, հրէշ, այն չարի՛քը՝ զոր ինծի ըրիր: Զիս
տեսար անկեղծ, խանդավա՛ռ եւ հաւատացող: Այս նորու-
թիւնը զքեզ կը հրապուրէր հրահրելու քու յաիրացած ա-
խորժակներդ՝ ի / երիտասարդ հոգիիս թարմութեանը մէջ:
Ու համը հասկցնելու համար, կարծեցեալ այրիութեանդ,

կէս կուսութեան հետ, հոգիի եւ մարմնի բոլոր անքնու-
թիւններու խեղկատակութիւնը խաղացիր: Քեզի հաւատա-
լու ապուշ յիմարութիւնը ունեցայ: Ու կ'արթննամ պերճ
բողի մը թեւերուն մէջ:

— Օ՛հ, օ՛հ:

— Այդ յիմարութիւնները, այդ հիացումները, շարու-
նակեց Անդրէաս, առանց կարեւորութիւն տալու այն ցա-
ւաքին հառաչանքներուն անոր՝ զոր սիրած էր, կը կարծէի
միայն ինծի համար. ինձմէ առաջ քանի՛ քանիներու շը-
ռայլած էիր: Ինծի տուիր միայն հեծելունիի սակարկու-
թեանց եւ վեհապետունիի բոլոր քմահաճոյքներուն ա-
ւելցութիւն: Գու սէրերդ բոլոր անկիւնները տեսն, քու
համբոյրներդ, ամէն տեղ լսուեցան: Աւելի պի՛ղծ ես, քան
փողօցի աղջիկներուն ամէնէն պիղծերը: Մատնութիւն եւ
կեղծաւորութիւն ես, ստուծիւն՝ աչքերուդ մէջ. ստու-
ծիւն՝ չրթներուդ վրայ: Ստուծի՛ւն եւ քու արցունքներդ:
Ստուծի՛ւն՝ քու ժպիտներդ: Գծուճ սիրտիդ կամ գործած-
ուած միտիդ տեւէ մէկ անկիւնը չկայ, որ ստուծիւն չըլլայ:
Եւ պ'տի ուզէի, ինծի տուած բոլոր մութ համբոյրներուդ
հետ, թքնել դէմքիդ այն ամէնը՝ զոր ինձմէ գողցար, դող-
ցար: Սիրոյ գո՛ղ...:

Թէոտորա վայրապ ուրախութեան ճիչ մը արձակեց.

— Ա՛հ, ալ չափազանց կը նախատես զիս: Կը սիրե՞ս
զիս, կը սիրես, որովհետեւ քու նախանձոտ կատաղու-
թիւնդ, յիմարութիւնդ, սէ՛ր է:

— Ո՛հ, կատաղութիւն, ցաւ, սէր, չեմ գիտեր, ըսաւ
Անդրէաս ոչնչացած:

— Ո՛վ աստուածային առաքինութիւն, դոչեց Թէոտո-
րա, փարելով անոր, հրայրքը, հրապուրանքը կը սկսի:
Օ՛ն ուրեմն, մի՛ մաքառիր պաշտեցեալս, ինծի դարձուր ամ-
բողջապէս իմ Անդրէասս, առաջուան Անդրէասս: Ըսէ՛, ըսէ
որ... կը սիրե՞ս զիս:

— Սոսկումով, ըսաւ կամաց մը Անդրէաս:

Պարտուած, կանդնեցաւ, քայլ մը առաւ եւ ծանրօրէն
խնկաւ անկողինի վրայ:

— Ի՞նչ ունիս, ըսաւ Թէոտորա, անհանգիստ կերպով:

— Այս գլխու պտո՞յտը, այս ծարա՞ւը, Հեռո՞ւ ինձմէ՛, Ի՞նչ տուիր ինծի խմելիք: Կրա՛կ կայ, կրա՛կ. ատիկա կը տոր կտոր կ'ընէ ներսս, կը պատռուէ՛, զիս: Մա՛հն է որ կուգայ:

Թէոտորա բան մը չհասկցաւ:

Մա՛հը:

Պրոնզեայ դուռը կամացուկ մը բացուեցաւ, երբ Թէոտորա սեղանին մօտենալով՝ շիշը կը գտնէր: Առաւ, ջանին լոյսին տանելով՝ մաքաղաթեայ պղտիկ կտորի մը վրայ կարդաց:

«Յուստինիանոսի համար»:

Այն ատեն հասկցաւ ամէն ինչ: Շիշը ձեռքէն ինկաւ:

— Ա՛հ, գա՛րշելի վհուկ. իր որդւոյն վրէժը լուծելու համար... Թո՞յն տուած էր:

Ոստումով մը անկողնոյն վրայ ինկաւ, ուր Անդրէաս իր հոգեվարքին մէջ կը հռնդար:

Պրոնզեայ գուռը բոլորովին բացուեցաւ. Յուստինիանոս, Էօտէմօն, Փրեսիուս, Կորճիաս՝ դահիճը երեւցան, բայց մութին մէջ սպասեցին:

Թէոտորա յիմար մըն էր, վեր վերցուցած էր Անդրէասի մարմինը եւ կը հեծեծէր իր վի՛շտը հարակ, իր ցա՛ւը աղելարչ:

— Մա՛հը, բայց ո՛չ, Անկարելի՛ է... Անդրէաս, իմ սէ՛րս: Չեմ ուզեր որ մեռնի՛ս, սպաննուած ինձմէ՛: Ի՞նչ սոսկում:

Իր բոռնցքը դէպի երկինք բարձրացուց.

— Ա՛հ, դահի՛ճ՝ որ զայն ինձմէ կը խլես: Պատասխան տո՛ւր ինծի, Անդրէաս, իմ սէրս: Խօսէ՛, ձայն տո՛ւր. մի՛ մեռնիր այդպէս. շատ ահուկի բան պիտի ըլլայ ատիկա. կը լսես զիս, կը տեսնես զիս, չէ՞: Ես եմ, քու Միւրթա՛դ:

Վեր առաւ Անդրէասի գլուխը, փնտռելով ապակեփայլ աչքերուն մէջ կեանքի նշոյլ մը: Արհաւիրքի ճիչ մը արձակեց, թող տուաւ գլուխը, որ ինկաւ ծանրօրէ՛ն:

— Ա՛հ, լմնցած է. սպաննեցի՛ զայն. ե՛ս եմ: Ո՛հ, թշուառական, թշուառական:

Անոր մարմնոյն վրայ ինկաւ, առանց իմքնալու Յուստինիանոսը՝ որ իրեն մօտեցած էր. Փրեսիուսի հետ:

Իր ետեւէն՝ դահիճն ալ կուգար:

Յուստինիանոսի ձեռքը վեր բարձրացաւ եւ ապա իջաւ չարաբախտ կնոջ ուսին վրայ.

Թէոտորա վեր առաւ գլուխը. տեսաւ կայսրը: ակնարկ մը հետեց շուրջը, ճանչցաւ Փրեսիուսը, դահիճը, Ու հասկըցաւ:

— Կա՛յսրը: Ո՛հ, մահն է որ կուգայ:

— Ոյո՞, ըսաւ Յուստինիանոս:

— Ինչպէ՞ս, հարցուց Թէոտորա, արհամարհանքով:

Դահիճը անոր ցուց տուաւ մետաքսեայ նուրբ լար մը:

— Ա՛հ, աղէկ, ըսաւ նէ:

Յետոյ դառնալով Յուստինիանոսի, որ քայլ մը ետ ընկըրկած էր.

— Ահա քաւ քաջութի՛ւնդ. վա՛տ, որ գիտես յաղթել միայն պարտուած ապստամբներուն եւ կիներո՛ւն:

Յուստինիանոս նշան ըրաւ դահիճին՝ որ մօտեցաւ.

— Սպասէ, ըսաւ Թէոտորա. կ'ուզեմ մեռնիլ ոչ թէ իբր կայսրուհի, այլ իբր կին մը:

Ոտքի ելաւ նէ եւ բոլորովին ուղիղ, իշխեց Յուստինիանոսի վրայ, անարգալից ակնարկով մը:

Յետոյ դարձաւ դահիճին.

— Պիտի երկննամ այս անկողնին վրայ, քովիկը դիակին այն ժարդուն, որ իմ սիրահարս եղաւ, եւ երբ տեսնես որ իմ բերանս անոր բերնին պիտի դպի, պիտի սեղմես քու լարդ:

Յուստինիանոս բարկութեան ժեստ մ'ըրաւ, բայց Փրեսիուս զայն քաշեց դէպի դուռը:

Թէոտորա երկնցաւ. Կորճիաս անոր մօտեցաւ:

— Անցո՛ւր, լարը, ըսաւ կայսրուհին:

Մարդը, սպիտակ եւ ողորկ պարանոցին փաթթեց ձիւրանեգոյն մետաքսեայ լարը:

Թէոտորա ծոնցաւ դէպի մեռեալը եւ թեթեւ ձեռքով մը փակեց անոր աչքերը եւ արտեւանունքը, յետոյ իր բերանը կամաց կամաց իջաւ, մինչեւ որ Անդրէասի բերանը շոշափեց:

— Օ՛ն, ըսաւ Թէոտորա.

Դահիճը լարը հանգոյց ըրաւ եւ քաշեց: Մարմինը երկար սարսուռ մը ունեցաւ: Կորճիաս վայրկեան մը սպասեց. քակեց լարը եւ դռնալով դէպի կայսրը ըսաւ.

— Լմեցա՛ւ, տէր,

Յուստինիանոս չպատասխանեց. վերարկուն փէշովը ծածկեց դէմքը, յետոյ կոնակը, դարձուց եւ Փրեսիուսին թեւին կռթնած, վեր ելաւ դէպի նրբանցքը:

Դուրսէն կը լսուէին փողերու եւ ծափերու ձայները.

— Երկա՛ր կեանք՝ կայսեր.

— Փառք եւ պատի՛ւ Յուստինիանոսի:

Մարմինը անոր՝ որ եղա՛յ էր Թէոտորա, կը սկսէր պաղիլ:

Վ Ե Ր Զ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՆՈՐ ՍՐ» ԹԻԻ 2

ԿԻ ՏԸ ՄՕԲԱՍԱՆ

Վ Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Կ Ն Ո Ջ Մ Ը Խ Ո Ս Տ Ո Վ Ա Ն Ո Ւ Թ Թ Ի Ն Ը

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ԾԱՌԱՆ

Հ Ո Վ Ո Ւ Ե Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Թարգմ. Շ. Լ.

ԱԹԷՆՔ

1923

14626 - 14630

2013

Smith

